

URZĄD GMINY I MIASTA
RYCHWAŁ

WSKM

Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich
w Koninie

KSZTAŁCENIE JAKO PODSTAWA ROZWOJU OSOBISTEGO I ZAWODOWEGO SUKCESU MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW WIEJSKICH

**Redakcja naukowa
Błażej Balewski**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

URZĄD GMINY I MIASTA
RYCHNÓW

WSKM

Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich
w Koninie

KSZTAŁCENIE JAKO PODSTAWA ROZWOJU OSOBISTEGO I ZAWODOWEGO SUKCESU MIESZKAŃCÓW OBSZARÓW WIEJSKICH

**Redakcja naukowa
Błażej Balewski**

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Projekt współfinansowany przez Unię Europejską
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

WYŻSZA SZKOŁA KADR MENEDŻERSKICH w Koninie
ul. Powstańców Wlkp. 16a, 62-510 Konin
Tel. (63) 249 15 15

e-mail: dziekanat@wskmkonin.edu.pl
www.wskmkonin.edu.pl

Recenzent: dr Grzegorz Przekota (WSKM)

Redakcja i korekta: Karolina Kreczmer

Projekt okładki: Karolina Kreczmer

Copyright by WSKM, Konin 2009

ISBN 978-83-927045-0-8

WYDAWCA: Wyższa Szkoła Kadr Menedżerskich w Koninie

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	5
WSTĘP	7
GMINA JAKO JEDNOSTKA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO	8
SYSTEM OŚWIATY W POLSCE	16
CHARAKTERYSTYKA ANALIZOWANEJ GMINY	27
OŚWIATA GMINY RYCHWAŁ	31
WNIOSKI	48
<i>Jan Bartczak, Wojciech Chomicz</i>	
PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH NA LATA 2007 – 2013 (PROW) TWORZENIE I ROZWÓJ MIKROPRZEDSIĘBIORSTW	53
<i>Marek Waszkowiak, Dariusz Kaluźny</i>	
UWARUNKOWANIA TECHNICZNE I EDUKACYJNE CHARAKTERYZUJĄCE MIESZKAŃCÓW GMINY RYCHWAŁ W KONTEKŚCIE EFEKTYWNEGO GOSPODAROWANIA ENERGIĄ ELEKTRYCZNĄ	58
<i>Irena Chmielewska</i>	
DLACZEGO WARTO STUDIOWAĆ EKONOMIĘ	66
<i>Błażej Balewski, Andrzej Janowski</i>	
STUDIOWANIE PRAWA A SYTUACJA NA RYNKU PRACY	74
<i>Danuta Kapustka</i>	
UCZYĆ SIĘ, ABY BYĆ - WARTO STUDIOWAĆ PEDAGOGIKĘ, ABY PLANOWAĆ WŁASNY ROZWÓJ I NAUCZYĆ SIĘ WSPOMAGAĆ INNYCH	81
<i>Elżbieta Siudaj-Pogodska</i>	

Przedmowa

Dążenie do postępu stanowiło i stanowi jedną z głównych determinant dziejowości. Tajemnica przechodzenia do stanu ocenianego jako lepszy, doskonalszy, odkrywana była m.in. przez wielu ludzi nauki i praktyków gospodarowania czy wychowywania. Niestety dotąd nie mówią oni o postępie jednym głosem, choć w ich wypowiedziach często pobrzmiwa echo słów Adama Fergusona, który w *Eseju historii społeczeństwa obywatelskiego*, pisał m.in.: „(...) człowiek ma zdolność do doskonalenia się, (...) sam w sobie zawiera zasadę postępu i pragnienie doskonałości (...)”.

Dlatego tak wielu i tak często nawołuje do rozmyślenia się w kształceniu i uczeniu. W tym gronie znajdują się także pomysłodawcy i realizatorzy Projektu „Kształcenie jako podstawa rozwoju osobistego i zawodowego sukcesu mieszkańców obszarów wiejskich”. Jednym z jego wyników jest opracowanie szeregu artykułów propagujących kształcenie na kierunkach: administracja, ekonomia oraz energetyka i pedagogika.

Niniejsza publikacja zmierza do zaprezentowania refleksji częściowo potwierdzonych empirycznie, nad procesem kształcenia często niełatwych kierunków w nauce. Dodatkowo publikacja stanowić może przyczynek do ugruntowania współpracy Wyższej Szkoły Kadr Menedżerskich - konińskiej niepublicznej uczelni ze społecznościami reprezentowanymi przez lokalne samorzady.

Przedkładany czytelnikowi zeszyt naukowy jest złożony z sześciu artykułów. Zaprezentowana przez autorów problematyka zarówno w ujęciu teoretycznym jak i aplikacyjnym ma charakter deskryptywny i normatywny. Kompleksowo ujmuje problemy kształcenia w celu osiągnięcia sukcesu zawodowego poprzez rozwój osobisty. Z tego względu może być przydatna zarówno dla studentów jak i praktyków, którzy pragną zdobyć lub udoskonalić swoją wiedzę o kształceniu dla rozwoju i sukcesu zawodowego mieszkańców terenów wiejskich.

Pozostaje moim jakże miłym obowiązkiem wyrazić podziękowanie p. Janowi Bartczakowi Burmistrzowi Gminy i Miasta Rychwał, za jego zaangażowanie i wkład pracy związany z realizacją Projektu.

Błażej Balewski

Jan BARTCZAK
URZĄD GMINY RYCHWAŁ
dr inż. Wojciech CHOMICZ
WYŻSZA SZKOŁA KADR MENEDŻERSKICH W KONINIE

Wstęp

Rozpoczęta w 1989 r. w Polsce transformacja ustrojowa, oparta na demokratycznych zasadach, wkroczyła stopniowo i przeniknęła wszystkie dziedziny życia społeczeństwa. Stosunkowo wcześniej proces ten rozpoczął się w gminach. Samorząd będąc najbliższym mieszkańców danej społeczności, tym samym mając najlepsze rozeznanie w środowisku, w poczuciu odpowiedzialności przed społeczeństwem lokalnym mógł najsukuteczniej i najszybciej zmieniać istniejącą rzeczywistość. Samorząd terytorialny w gminach, obok władzy ustawodawczej i wykonawczej stopnia państwowego, stał się więc, w pewnym sensie, motorem przemian i przyczynił się do nowego wizerunku Rzeczypospolitej.

Reformowanie oświaty zostało zapoczątkowane pod wpływem radykalnej zmiany ustroju społeczno-politycznego Polski, osiągając w kolejnych fazach transformacji ustrojowej i społecznej różne stadia rozwoju i wdrożeń. W Polsce przeprowadzono radykalną reformę systemu szkolnictwa podstawowego i średniego, polegającą na przekazaniu szkół jednostkom samorządu terytorialnego – wyposażonym w nowe kompetencje lub utworzonych od podstaw. W ramach reformy zdecentralizowano podstawowe funkcje systemu finansowania oświaty.

Na mocy uchwalonej w 1991 r. ustawy o systemie oświaty samorządom powierzono wiele zadań, przy czym należy zaznaczyć, że w kolejnych nowelizacjach ilość ich wzrosła, zwłaszcza w wyniku wprowadzonych reform (administracyjnej i edukacji), co pozwala na stwierdzenie, że rola samorządów w kształtowaniu wizerunku polskiej szkoły jest wyraźna i systematycznie wzrasta.

Celem artykułu jest więc wskazanie na rosnącą rolę samorządów lokalnych w procesie edukacyjnym, a jednocześnie zaprezentowanie finansowania tych procesów przez jednostkę samorządu terytorialnego na przykładzie Gminy i Miasta Rychwał. Zakres czasowy badań obejmuje lata 2003 – 2005.

GMINA JAKO JEDNOSTKA SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Istota i organy samorządu

W 1990 r. nastąpiła zmiana koncepcji władzy lokalnej w naszym kraju. Zniesiono system rad narodowych. W jego miejsce powołano samorząd terytorialny jako formę lokalnego życia publicznego, najpierw na szczeblu gminy, a od 1999 r. także na szczeblu powiatu i województwa. Samorząd terytorialny jest w swych założeniach instytucją gwarantującą społecznościom lokalnym wpływ na bieg spraw publicznych, zachodzących w ich najbliższym otoczeniu. Pozycję i miejsce samorządu terytorialnego w systemie organów publicznych oznacza ustawodawstwo państwowe.

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jako podstawową jednostkę samorządu terytorialnego wskazuje się gminę. Gminie powierza się wykonanie wszystkich zadań samorządu terytorialnego niezastrzeżonych dla innych jednostek tegoż samorządu (tj. dla powiatu i województwa).

W Polsce status gmin określają w szczególności:

- ustawa z marca 1990r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹;
- ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym².

Jednostki samorządu terytorialnego są wspólnotami mieszkańców danego terytorium i mają osobowość prawną. System samorządu terytorialnego nie został oparty na zasadzie hierarchicznej. Zakres działania samorządu województwa nie narusza samodzielności powiatu i gminy; zasada ta odnosi się także do relacji między samorządem powiatowym i gminnym. Organy samorządu działające na wyższych szczeblach podziału terytorialnego nie stanowią wobec pozostałych jednostek organów nadzoru lub kontroli. Nie są również organami wyższego stopnia w postępowaniu administracyjnym. Samodzielność wszystkich wspólnot samorządowych podlega ochronie sądowej.

We współczesnych doktrynach samorządowych gmina określana jest jako związek prawa publicznego wyposażony w osobowość prawną, ludność, terytorium i określony zakres uprawnień³.

Osobowość prawną gminy oznacza, iż może ona występować w stosunkach cywilno – prawno - majątkowych we własnym imieniu. Gmina nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania innych osób prawnych, a tym samym one nie ponoszą odpowiedzialności za zobowiązania gminy⁴. Należy zauważyć, iż organy władzy publicznej kierują się zasadą legalizmu, czyli działają na podstawie prawa i są ograniczone prawem, co w konsekwencji oznacza, że gmina – poprzez decyzje swoich organów może korzystać, w ramach swojej osobowości prawnej jedynie z tych praw, które przewidują powszechnie obowiązujące przepisy dla gminy jako podmiotu publicznego.

1 Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej- (Dz. U.1990 nr 16, poz. 94 ze zm)

2 Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym – (Dz. U.2001, nr 142, poz. 1591)

3 M.Sthal *Zasady organizacji i działania terenowej administracji publicznej*, FRDL Warszawa 1991, s. 51

4 L.Rajca, Spór o konstrukcję osobowości publicznej samorządu terytorialnego, PS 2001/78/26 – t.1.

W stosunku do gmin znajduje zastosowanie zasada, iż wolno jej tylko to, co prawo wprost zezwala, odmiennie niż jest to w przypadku obywateli, którym wolno wszystko, co przez prawo nie jest zabronione.

Samodzielność gminy podlega ochronie sądowej, co oznacza, że może ona skarżyć organy państwa do Naczelnego Sądu Administracyjnego.

W gestii organów gminy leży samodzielne decydowanie o przeznaczeniu i sposobie wykorzystania składników majątku. Bezpośredni zarząd mieniem komunalnym należy do kompetencji władz wykonawczych.

Ustawa samorządowa określa ogólnie przepisy prowadzenia gospodarki finansowej.

Podstawowym planem działania gminy jest corocznie uchwalany budżet.

Gmina nie może prowadzić własnej działalności gospodarczej, wykraczającej poza sferę użyteczności publicznej.

Rola organów samorządu terytorialnego, polega na organizowaniu życia publicznego i sterowaniu procesami rozwojowymi. Gmina powinna dążyć do optymalnego zaspokojenia zbiorowych potrzeb wspólnoty.

W przypadku realizacji zadań publicznych przekraczających możliwości wykonawcze jednej jednostki, gminy mogą tworzyć związki międzygminne – zwane związkami komunalnymi⁵.

Z faktu wyodrębnienia wspólnoty, wynika jej względna niezależność od aparatu państwowego (organów rządowych), a w konsekwencji możliwość kształtowania własnej, wewnętrznej organizacji, wybór organów przedstawicielskich oraz uprawnienia do stanowienia prawa lokalnego. Gminy wykonują zadania publiczne, wobec czego mogą korzystać ze środków prawnych właściwych władzy państwowej, a tym samym ze środków prawnych o charakterze władczym.

Możliwość stosowania władztwa administracyjnego należy do istoty samorządu, co nie oznacza, że gmina nie podlega nadzorowi państwa. Nadzór nad działalnością gminy sprawowany jest zgodnie z prawem przez państwo⁶.

Zadania gminy

Reforma samorządowa w 1990 roku zmieniła model ustroju administracji publicznej. W obszarach aktywności społecznej, gdzie obywatele i ich wspólnoty, są w stanie samodzielnie, bez bezpośredniego udziału władzy państwowej, rozwiązać problemy, państwo powinno przekazać w ich ręce zadania publiczne. Poszerzenie udziału w wykonywaniu zadań, zastrzeganych poprzednio do wyłącznej kompetencji państwa, ma na celu budowanie społeczeństwa obywatelskiego. Dokonano ustawowego podziału zadań i kompetencji wykonywanych na szczeblu lokalnym, z ustaleniem odpowiedzialności za ich realizację. Zakres zadań i kompetencji samorządu terytorialnego w Polsce regulowany jest aktami prawnymi⁷.

5 Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym – (Dz. U. z 2001, nr 142, poz. 1591)

6 Magdalena Katisiak, Wojciech Paluch: *Działalność gospodarcza gmin*, Zachodnie Centrum Organizacji, Zielona Góra 2000r.

7 Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym – (Dz. U. z 1990 nr 16, poz. 94, 95 ze zm.)

Zadaniem jednostek gminnych jest zaspokajanie zbiorowych potrzeb społeczności lokalnych. Czynią to we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. Do zakresu ich działania należą wszystkie sprawy o znaczeniu publicznym o charakterze gminnym, chyba że zostały zastrzeżone przez ustawy dla innych podmiotów, w szczególności dla organów administracji rządowej. W zakresie ustalonym przez ustawy lub porozumienia z organami administracji rządowej, otrzymując na to odpowiednie środki finansowe. Mówi o tym art. 167 ust. 1 Konstytucji - „Jednostkom samorządu terytorialnego zapewnia się udział w dochodach publicznych odpowiednio do przypadających im zadań”.

Jeżeli chodzi o gminy, związki międzygminne oraz stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, mogą sobie wzajemnie bądź innym jednostkom udzielać pomocy, w tym także pomocy finansowej.

Zadania publiczne wykonywane przez gminę możemy podzielić na:

- zadania własne – jako samodzielne kompetencje władz lokalnych;
- zadania zlecone – zadania sprawowane przez gminę w imieniu władzy centralnej i według jej postanowień⁸.

Zadania własne

Ustawodawca powierzył samorządowi terytorialnemu jako własne te zadania, które mają charakter publiczny, wiążą się z zaspokojeniem potrzeb mieszkańców oraz mogą być realizowane w obrębie właściwości jednostki. Gmina wykonuje zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność, co oznacza, iż gmina jako jednostka samorządu terytorialnego w wykonywaniu zadań publicznych na swoim terenie jest suwerenna, a jej uprawnienia w tym zakresie mogą być ograniczone tylko przepisami ustaw. Ustawa określa kategorie zadań obowiązkowych, mających wówczas dla gmin charakter obligatoryjny.

Wyszczególniony zakres zadań własnych w ustawie o samorządzie gminnym ma charakter ogólny. Brak jakiegoś zadania w omawianym przepisie nie świadczy, że nie jest ono zadaniem własnym gminy. Skutkiem ustalenia w ustawie, charakteru obowiązkowego określonego zadania, jest konieczność jego realizacji, a w pierwszej kolejności zapewnienie środków pokrycia w budżecie gminy. Biorąc powyższe pod uwagę możemy wyróżnić zadania obowiązkowe i pozostałe.

Obowiązkowe zadania własne, to takie, z których jednostka samorządowa nie może zrezygnować, aczkolwiek zachowuje swobodę, co do formy ich realizacji, natomiast w przypadku zadań pozostałych gmina sama decyduje.

Przekazanie gminie nowych zadań własnych wymaga zapewnienia koniecznych środków finansowych na ich realizację, w postaci zwiększenia dochodów własnych gminy lub subwencji.

Powierzenie jakiegokolwiek zadania komunalnego innemu podmiotowi nie zdejmuje z gminy odpowiedzialności za zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty samorządowej.

⁸ Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym - (Dz. U. z 2001, nr 142, poz. 1591)

Zadania zlecone

Obok zadań własnych, do ustawowych kompetencji gminy, należą również zadania zlecone. Zadania zlecone to takie, które państwo lub jednostki samorządu terytorialnego przekazały gminie ze względów celowościowych. Gmina jest podmiotem znajdującym się najbliżej obywatela, potrafi precyzyjnie ocenić jego potrzeby, wobec czego zadania publiczne może realizować najsprawniej i najtaniej.

Zadania zlecone wykonywane są przez gminę na mocy ustawy lub w drodze porozumienia. Na realizację omawianych zadań gmina otrzymuje środki finansowe od zlecającego.

Z punktu widzenia prawnego istnieją zasadnicze różnice pomiędzy zadaniami własnymi a zadaniami zleconymi, mianowicie:

- zadania własne gmina realizuje we własnym imieniu i jest do tego zobligowana ustawą, a jeśli chodzi o zadania zlecone wymagane jest każdorazowe upoważnienie,
- wykonanie zadań własnych następuje w oparciu o środki gminy, za które ponosi ona odpowiedzialność, natomiast za zadania zlecone, po zapewnieniu środków finansowania, odpowiada administracja rządowa,
- nadzór nad realizacją zadań własnych, sprawowany jest na podstawie kryteriów legalności, a w sprawach zleconych stosuje się kryteria celowości, rzetelności i gospodarności.
- gmina nie może bez zgody powierzającego zadania, przekazać ich realizację podmiotom trzecim⁹, odmiennie niż w przypadku zadań własnych, gdzie możliwość taka istnieje¹⁰.

Gospodarka finansowa gminy

Zasady prowadzenie gminnej gospodarki finansowej zostały przedstawione w ustawie o samorządzie gminnym¹¹. W oparciu o zapisy ustawy gmina samodzielnie prowadzi gospodarkę finansową na podstawie budżetu, czyli rocznego planu dochodów i wydatków oraz przychodów i rozchodów, uchwalonego na rok kalendarzowy.

Samorząd gminny może gromadzić dochody i dokonywać wydatków na działalność bieżącą jak i inwestycyjną¹². Gminy, podobnie jak inne jednostki samorządu terytorialnego mają konstytucyjnie gwarantowane prawo pozyskiwania dochodów własnych, a także korzystanie z dochodów przyznawanych z budżetu państwa w formie subwencji i dotacji celowych. Z faktem tym wiązała się konieczność ustalenia nowych powiązań pomiędzy budżetem centralnym i budżetami samorządowymi oraz określenie zasad transferu środków na przekazane samorządom zadania.

System finansów samorządu terytorialnego skonstruowany powinien być w powiązaniu z zakresem zadań i kompetencji gmin. Wysokość uzyski-

⁹ Wyrok NSA w łodzi z 27 września 1994r., opublikowany ONSA 1995/4/162

¹⁰ Ustawa z dnia 20 grudnia 1996r. o gospodarce komunalnej – (Dz.U. 1997 nr 9, poz. 43 ze zm.)

¹¹ Rozdział VI ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym – (Dz.U. 2001, nr 142, poz. 1591)

¹² Ustawa z dnia 30 czerwca 2005r. o finansach publicznych – (Dz.U. 2005 nr 249, poz. 2104)

wanych dochodów własnych i uzupełniających powinna gwarantować stabilność i płynność finansową w trakcie realizacji budżetu, umożliwiając wykonywanie przez samorząd zadań własnych, jak i zleconych¹³.

Budżet Gminy jest uchwalany w formie uchwały budżetowej na rok budżetowy. Jego celem jest racjonalizacja wydatków, co stanowi podstawę finansowego planowania przedsięwzięć, jak i również dostarcza informacji niezbędnych do kontroli prowadzonej działalności. Procedury uchwalania budżetu oraz rodzaje i szczegółowość materiałów informacyjnych towarzyszących projektowi są określone w ustawie¹⁴.

Projekt budżetu przygotowuje burmistrz (wójt)¹⁵. Ponadto bez zgody burmistrza (wójta) rada gminy nie może wprowadzić w projekcie budżetu zmian powodujących zwiększenie wydatków nieznajdujących pokrycia w planowanych dochodach lub zwiększenie planowanych dochodów bez jednoczesnego ustanowienia dochodów.

Opracowany projekt budżetu wraz z informacją o stanie mienia komunalnego i objaśnieniami burmistrz (wójt) przedkłada radzie gminy najpóźniej do 15 listopada roku poprzedzającego rok budżetowy i przesyła projekt regionalnej izbie obrachunkowej, celem zaopiniowania. Przewodniczący Rady Gminy, przekazuje projekt budżetu poszczególnym komisjom wchodzącym w skład rady. Komisje odbywają posiedzenia, na których analizują projekt oraz formułują opinie o projekcie. W przypadku zgłoszenia propozycji wprowadzenia nowego wydatku lub zwiększenia wydatku zapisanego w projekcie, komisja musi wskazać źródło jego sfinansowania. Opinie poszczególnych komisji są podstawą do sformułowania ostatecznej opinii o projekcie budżetu przez komisję budżetową. Opinia komisji budżetowej przekazywana jest burmistrzowi (wójtowi), który po zapoznaniu się z jej treścią przygotowuje propozycję poprawek do projektu budżetu.

Budżet Gminy jest uchwalany do końca roku poprzedzającego rok budżetowy, bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy składu rady¹⁶.

Do czasu uchwalenia budżetu przez Radę Gminy, jednak nie później niż do 31 marca roku budżetowego, podstawą gospodarki budżetowej jest projekt budżetu przedłożony Radzie Gminy.

Elementami obowiązkowymi budżetu są:

- dochody i wydatki oraz przychody i rozchody jednostki,
- przychody i wydatki zakładów budżetowych, oraz funduszy celowych.

Na dochody gmin składają się dochody własne, subwencje wyrównawcze i dotacje celowe.

Dochodami własnymi gmin są przede wszystkim udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa (podatek dochodowy od osób fizycznych i podatek dochodowy od osób prawnych), a wysokość tego udziału

¹³ A.galążka, J.Sierak *Gospodarka budżetowa a potrzeby inwestycyjne* Międzykomunalna S.A. MUNICIPIUM Warszawa 1998r.

¹⁴ art. 53 ust. 1. ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym – (Dz.U. 2001 nr 142, poz. 1591)

¹⁵ art. 52.ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz.U.2001 nr 142, poz. 1591)

¹⁶ Statuty gminne.

określa ustawa, podatki i opłaty lokalne oraz dochody z majątku gminy (np. czynsze za lokale komunalne). Ustawa o dochodach jednostek samorządu terytorialnego wskazuje następujący rejestr dochodów gmin, które mogą być traktowane jako źródła dochodów własnych to wpływy z podatków, od nieruchomości, rolnego, leśnego, od środków transportowych, dochodowego od osób fizycznych, opłacanego w formie karty podatkowej, od posiadania psów, od spadków i darowizn, od czynności cywilnoprawnych; wpływy z opłat, skarbowej, targowej, miejscowej, administracyjnej, eksploatacyjnej – (ustawa - Prawo geologiczne i górnicze), innych stanowiących dochody gminy, uiszczanych na podstawie odrębnych przepisów, dochody uzyskiwane przez gminne jednostki budżetowe gminy oraz wpłaty od gminnych zakładów budżetowych i gospodarstw pomocniczych gminnych jednostek budżetowych, dochody z majątku gminy, spadki, zapisy i darowizny na rzecz gminy, dochody z kar pieniężnych i grzywien określonych w odrębnych przepisach, 5,0 % dochodów uzyskiwanych na rzecz budżetu państwa w związku z realizacją zadań z zakresu administracji rządowej oraz innych zadań zleconych ustawami, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej, odsetki od pożyczek udzielanych przez gminę, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej, odsetki od nieterminowo przekazywanych należności stanowiących dochody gminy, odsetki od środków finansowych gromadzonych na rachunkach bankowych gminy, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej, dotacje z budżetów innych jednostek samorządu terytorialnego, inne dochody należne gminie na podstawie odrębnych przepisów¹⁷.

Do dochodów uzupełniających gmin, zalicza się subwencje wyrównawcze z budżetu państwa, które mają na celu zmniejszenie różnic pomiędzy gminami najbogatszymi a najbiedniejszymi oraz dotacje celowe, służące sfinansowaniu określonych zadań.

Subwencja jest świadczeniem, które przysługuje wszystkim gminom i spełnia dwie podstawowe funkcje:

- pozwala uzupełnić łączną kwotę dochodów gmin do poziomu umożliwiającego sfinansowanie przypisanych im zadań,
- jest instrumentem wyrównywania dysproporcji w dochodach poszczególnych gmin.

Kwota przekazanych subwencji zależna jest zatem, od dochodów własnych oraz od liczby mieszkańców. Subwencje ogólne są przekazywane w wyższych kwotach gminom o niskich dochodach własnych z uwagi na, częściowe wyrównanie istniejących dysproporcji. Pozwalają one sfinansować część wydatków bieżących, uwalniając tym samym część środków budżetowych na działalność inwestycyjną. Jest to o tyle ważne, że zaangażowanie odpowiedniej ilości środków własnych, jest często warunkiem uzyskania dotacji zewnętrznych lub preferencyjnych kredytów inwestycyjnych. Wprawdzie transfery wyrównawcze w pewnym stopniu zmniejszają istniejące zróżnicowanie poziomu dochodów, to nie są w stanie zniwelować różnic rozwoju gospodarczego poszczególnych obszarów kraju.

¹⁷ Ustawa z dnia z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego – (Dz.U.2003 nr 203, poz. 1966)

Ogólna idea zaproponowanego w rozporządzeniu algorytmu jest dość prosta i logiczna. Wyliczenie kwoty subwencji należnej gminie opiera się na określeniu standardowej liczby nauczycieli niezbędnej dla obsłużenia uczniów uczęszczających do szkół podstawowych, gimnazjum w danej gminie. W obliczeniach uwzględnia się przeciętną liczbę godzin lekcyjnych przypadających na jedną klasę, wymiar pensum godzinowego nauczyciela oraz przeciętną liczbę uczniów przypadających na jeden oddział, przy czym przyjmuje się, że przeciętna liczba dzieci w klasach szkół wiejskich jest mniejsza niż w miastach.

Subwencja oświatowa mająca za zadanie pokrycie bieżących kosztów szkolnictwa podstawowego finansowanego przez gminy, jest określaną jako najważniejszą z subwencji. W powszechnej opinii dochody gmin są zbyt małe w stosunku do rosnących zadań. W przypadku wystąpienia deficytu budżetowego gminy mogą się zadłużać, jednak wielkość tego zadłużenia jest ograniczona ustawowo do 60% dochodów budżetowych w danym roku.

Drugim, uzupełniającym źródłem zasilania budżetu gminy są dotacje z budżetu państwa, przekazywane gminom na realizację zadań zleconych i powierzonych oraz na dofinansowanie zadań własnych. Dotacje mogą być przyznawane na wyraźnie określone wydatki albo też bez wskazania wydatków, które mają być z nich pokryte. W pierwszym przypadku podmiot dotujący decyduje na co mają być przeznaczone środki pochodzące z dotacji – są to tzw. dotacje celowe. W drugim zaś przypadku przeznaczenie tych środków określa podmiot dotowany - tzw. dotacje ogólne.

Dotacje ogólne nie wiążą się z konkretnie wskazanymi wydatkami. Uzupełniają one środki budżetów lokalnych dostosowując ich rozmiary do zadań.

Przeznaczenie środków pochodzących z dotacji celowych może być określone w różny sposób i z różnym stopniem szczegółowości. Dotacja celowa może być przeznaczona na sfinansowanie konkretnego zadania, np. budowy oczyszczalni ścieków, lub też na dofinansowanie jakiejś szerszej lub węższej określonej sfery. Dotacje te wiążą się z szeroką kontrolą działań organów lokalnych. Charakter dotacji celowych sprawia, iż swoboda organów lokalnych ogranicza się do kwestii czysto wykonawczych. Podkreślić jednakże należy, że swoboda ta jest większa w przypadku dotacji celowych charakteryzujących się mniejszym stopniem konkretyzacji zadań (np. kierowanych na określone sfery zadań, jak oświata) niż w odniesieniu do dotacji służącej sfinansowaniu wyraźnie określonego zadania (np. budowy jakiegoś obiektu).

W odróżnieniu od dochodów z tytułu podatków i opłat, dochody z majątku gminy, pozyskiwane są przede wszystkim w wyniku gospodarczego wykorzystania mienia. Ustalenie tych dochodów, ich pobieranie i dochodzenie, należy do obowiązków burmistrza, (wójta) jako zarządcy mienia komunalnego.

W związku z zakazem prowadzenia działalności zarobkowej przez gminy, pozyskiwane dochody z majątku, obejmują wpływy ze sprzedaży składników majątkowych, ze sprzedaży akcji i udziałów gmin, z czynszu najmu, dzierżawy i innych umów cywilnoprawnych, z opłat za użytkowanie wieczyste gruntów, z opłat za trwały zarząd nieruchomością.

Zasady gospodarowania nieruchomościami gminnymi szczegółowo określa ustawa o gospodarce nieruchomościami¹⁸.

Jednostki samorządu terytorialnego, realizując swoje przedsięwzięcia inwestycyjne, korzystają z różnych form dofinansowania. Znaczącą rolę odgrywają w tym momencie środki z pozabudżetowych źródeł dochodu, do których należą dotacje z państwowych funduszy.

Obecnie w Polsce funkcjonuje wiele różnych fundacji, agencji oraz programów wspierających, nie tylko finansowo jednostki samorządowe.

Obecność Polski w Unii Europejskiej dla wielu jednostek samorządowych jest szansą pozyskania dodatkowego wsparcia finansowego. W ramach różnych programów operacyjnych, samorządy pozyskują środki finansowe nie tylko na projekty związane z rozwojem jednostki, ale również na szkolenia i doradztwo. Obecne programy operacyjne są modyfikowane i zmieniane w zależności od potrzeb danego regionu¹⁹.

Niezależnie od przyjętej koncepcji, szczególne miejsce w mechanizmie ekonomiczno - finansowym samorządu terytorialnego zajmuje finansowanie podejmowanej działalności. Zakres tej działalności powinien bowiem zależeć od dochodów, które samorząd może przeznaczyć na pokrycie związanych z nią wydatków. Źródła dochodów i ich wydajność stanowią, więc granicę dla podejmowanej działalności.

Gminy zobowiązane są w pierwszej kolejności do wykonywania zadań związanych z utrzymaniem istniejącego stanu usług i zapewnieniem prawidłowego funkcjonowania technicznych zasobów infrastruktury.

Na cele rozwojowe mogą być przeznaczane dopiero pozostałe środki, wobec czego przy planowaniu wydatków budżetowych należy w pierwszej kolejności ustalić ich limity na:

- Obsługę długu gminy,
- Realizację obowiązkowych zadań własnych i zadań z zakresu administracji rządowej,
- Finansowanie gminnych programów rozwiązywania problemów alkoholowych,
- Inwestycje objęte wieloletnimi programami, w tym dofinansowanie ze środków unijnych,
- Koszty związane z funkcjonowaniem rady i urzędu gminy,
- Dotacje dla przedszkoli i szkół niepublicznych,
- Pozostałe, wynikające z zawartych porozumień i umów.

Proporcje pomiędzy wydatkami bieżącymi i inwestycyjnymi kształtują się różnorodnie, w zależności od rodzaju gmin. Decydujące znaczenie tutaj ma wielkość budżetu, stan zagospodarowania gminy oraz polityka władz lokalnych.

Jednakże wysokość wydatków inwestycyjnych wpływa na bieżący i przyszły poziom zaspokajania potrzeb mieszkańców.

Za prawidłową gospodarkę finansową gminy odpowiada burmistrz, któremu przysługuje wyłączne prawo:

¹⁸ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami – (Dz.U.2004 nr 261, poz. 2603)

¹⁹ Strona internetowa www.funduszeStrukturalne.gov.pl - programy operacyjne na lata 2007-2013

- zaciągania zobowiązań mających pokrycie w ustalonych w uchwale budżetowej kwotach wydatków, w ramach upoważnień udzielonych przez radę gminy,
- emitowania papierów wartościowych, w ramach upoważnień udzielonych przez radę gminy,
- dokonywania wydatków budżetowych,
- zgłaszania propozycji zmian w budżecie gminy,
- dysponowania rezerwami budżetu gminy,
- blokowania środków budżetowych, w przypadkach określonych ustawą.

Natomiast za prawidłowość obsługi budżetu odpowiada skarbnik gminy, jako główny księgowy gminy²⁰. Wydatki budżetu mogą być dokonywane w miarę wpływu dochodów budżetowych w granicach uchwalonych przez radę.

Gospodarka finansowa gminy jest jawna, a co za tym idzie burmistrz niezwłocznie ogłasza uchwałę budżetową i sprawozdanie z jej wykonania w trybie przewidzianym dla aktów prawa miejscowego oraz informuje mieszkańców gminy o założeniach projektu budżetu, kierunkach polityki społecznej i gospodarczej oraz wykorzystywaniu środków budżetowych.

Kontrolę gospodarki finansowej gmin i związków sprawują Regionalne Izby Obrachunkowe.

SYSTEM OŚWIATY W POLSCE

Polski system oświaty w aspekcie historycznym

Zmiany reformatorskie w naszym kraju poprzedzane były opracowaniami teoretycznymi, mającymi na celu diagnozę istniejącego systemu oświaty.

W 1973 roku został opracowany i opublikowany przez Komitet Ekspertów „Raport o stanie oświaty w PRL”²¹, który był efektem poszukiwań form ustrojowych szkolnictwa, zapewniających optymalne, powszechne wykształcenie średnie.

Poszukiwano rozwiązań na skonstruowanie takiego systemu oświaty, który obejmowałby wszystkie instytucje i organizacje wywierające wpływ na kształtowanie osobowości obywateli, aby dać im wychowanie i wykształcenie pozwalające na optymalną działalność we wszystkich sferach życiowej aktywności.

W roku 1982 opublikowany został Raport Klubu Rzymskiego poruszający zagadnienie koniecznej zmiany w edukacji człowieka, jak i również przedstawiono propozycje nowego sposobu edukacji.

Kolejny raport z 1989 roku o stanie i kierunkach rozwoju edukacji narodowej w PRL wyznaczał cel, opracowania diagnozy ówczesnego systemu edukacji narodowej oraz wskazanie głównych kierunków przebudowy tej edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem szkolnictwa równych typów i szczebli.

²⁰ Uchwała nr XXXIII/223/01 Rady Miejskiej w Rychwale z dnia 28 grudnia 2001r. w sprawie Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Gminy i Miasta w Rychwale.

²¹ Raport o stanie oświaty w PRL. Warszawa 1973, s. 13

Rok 1993 jest rokiem, w którym został opracowany rządowy, ogólny program reformy systemu edukacyjnego pt.: „Dobra i nowoczesna szkoła – kontynuacja przemian edukacyjnych”.

Budził on jednak wiele zastrzeżeń w sytuacji złej kondycji finansowej szkół i wyższych uczelni oraz takich zagrożeń, jak:

- niepokoje środowisk nauczycielskich i naukowych o tzw. „minima programowe”,
- ograniczanie roli państwa jako gwaranta wyrównanych szans edukacyjnych;
- zawężenie funkcji wychowawczej i opiekuńczej szkoły;
- zajmowane stanowisko przez państwo w stosunku do zawodu nauczycielskiego i próby podwajania jego statusu²².

Odzwierciedleniem prób całościowego ujęcia kondycji polskiej edukacji, scharakteryzowania jej zadań i kierunków ulepszania był kolejny dokument z 1994 roku – „Główne kierunki doskonalenia systemu edukacji w Polsce”.

W jego świetle oraz powstałego w 1995 Raportu o stanie systemu edukacji jawią się następujące kierunki zmian:

- modernizacja treści kształcenia oraz określenie celów wychowania i modelu współczesnej szkoły;
- określenie i realizowanie atrybutów systemu edukacji i zasad jej funkcjonowania;
- modernizacja prawa oświatowego i zmiany w systemie zarządzania i kierowania;
- przywrócenie szkole jej funkcji wychowawczej i opiekuńczej;
- zapewnienie powszechnej dostępności do wybranych typów szkół, wyrównywanie szans edukacyjnych;
- modernizacja systemu kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia nauczycieli²³.

Opracowano i ogłoszono w 1992 roku nowe „minima programowe”, które docelowo miały pełnić funkcje fundamentu dla alternatywnych programów nauczania. Planowane były również w tym okresie prace nad kształceniem modułowym.

Ministerstwo Edukacji Narodowej podjęło wysiłki w kierunku opracowania programu „Kształcenie na odległość”, który miał przybrać m.in. formy:

- kształcenie korespondencyjne,
- kształcenie w systemie studiów zaocznych,
- pod kierownictwem nauczyciela – przewodnika,
- samokształcenie przy pomocy standardowych programów z wykorzystaniem pakietów multimedialnych.

Pierwsza połowa lat dziewięćdziesiątych charakteryzuje się dla szkolnictwa wielością postulatów zmian, wśród których można wymienić:

- zaspokojenie młodzieży i dorosłym ich potrzeb edukacyjnych;
- respektowanie zasad: powszechności, demokratyczności, ustawiczności, elastyczności, szerokiego profilu i ekonomiczności;

²² Cz. Banach: *Polska szkoła i system edukacji – przemiany i perspektywy*. Toruń 1997, s. 61-62

²³ Ibidem, s. 65-66

- doskonalenie i reformowanie treści kształcenia od przedszkoli do studiów podyplomowych;
- rozszerzenie pozadydaktycznych funkcji szkoły i uczelni;
- doskonalenie sposobów finansowania systemu edukacji i rozwijanie pozabudżetowych źródeł dochodów szkół i uczelni;
- usprawnianie i zmienianie systemu kierowania i zarządzania edukacją²⁴.

Mówiąc o przeobrażeniach edukacyjnych tego okresu, należy wspomnieć Raport o reformie szkolnej 1991 – 1993 autorstwa S. Sławińskiego, który zawiera relację o planowanych i podejmowanych działaniach reformatorskich. Wspomniane są dwa nurty zmian w sferze edukacji²⁵.

Pierwszy nurt tych zmian można określić jako „reakcje dostosowawcze” – są to wszystkie te zmiany, które zachodzą w pracy szkół w związku z tym, co dzieje się „na zewnątrz” szkolnictwa.

Drugi nurt zmian to reformy. W owym czasie były realizowane wielkie programy reform:

- reforma szkolnictwa wyższego;
- reforma dotycząca działalności administracji oświatowej;
- reforma mająca na celu przekształcenie szkolnictwa zawodowego;
- reforma kształcenia ogólnego, zwana w skrócie reforma szkolna²⁶.

W 1995 roku Komisja Europejska opublikowała Białą Księgę Kształcenia i Doskonalenia.

Sytuacja oświatowa została poddana diagnozie na tle wówczas zachodzących przemian, które dotyczyły: rozwoju społeczeństwa informacyjnego, procesu globalizacji, przemiany cywilizacji naukowo - technicznej.

Biała Księga opisywała także kierunki przyszłego rozwoju krajów europejskich i jednocześnie przedstawiała wyznaczniki takiej edukacji, która zapewniłaby możliwość funkcjonowania poszczególnym jednostkom w Zjednoczonej Europie.

Wreszcie od 1999 roku wprowadzono do polskich szkół gruntowną reformę, która trwa do dzisiejszego dnia, reorganizując cały system oświatowy w naszym kraju.

W opracowaniach teoretycznych oraz w opiniach wielu praktyków oświatowych pojawiła się teza, że szkoła wymaga nie tyle likwidacji, co raczej reformy i usunięcia pewnych niedostatków w zakresie:

- sprawowanych przez szkołę funkcji,
- realizowanych celów i zadań dydaktyczno - wychowawczych,
- planów i programów nauczania, metod nauczania,
- organizacji nauki szkolnej,
- stosowania przez nauczycieli środków dydaktycznych²⁷.

²⁴ Ibidem, s. 94-95

²⁵ S. Sławiński: *Raport o reformie szkolnej 1991 – 1993*. Warszawa 1994, s. 5

²⁶ Ibidem – wydawnictwo naukowe - www.ibidem.com.pl

²⁷ Cz. Kupisiewicz: *Koncepcje reform szkolnych w wybranych krajach świata na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych*. Warszawa 1995, s. 12-15

Współczesna szkoła ulega dzisiaj wielu przeobrażeniom, co jest efektem wprowadzonej w 1999 roku reformy oświatowej. Zmiany te w dużej mierze związane są z pełnionymi przez szkołę funkcjami.

Zakłada się, że szkoła powinna wypełniać przede wszystkim funkcje: opiekuńczą, wychowawczą i dydaktyczną.

Struktury systemu oświatowego po wprowadzeniu reformy

Reformy strukturalne wiążą się w polskiej oświacie nie tyle ze zmianami wewnątrz systemu oświatowego, co z całą jego strukturą, w tym szczególnie z:

- systemem finansowania (np. regulacje płac nauczycieli),
- ze zmianą statusu nauczycieli,
- mechanizmami sprawowania władzy w systemie oświatowym,
- ze zmianą czasu trwania obowiązkowej nauki,
- ze zmianą typów szkół, z relacjami między typami i poziomami kształcenia, certyfikatami, kwalifikacjami itp.

W ramach reform zalegalizowano proces uspołecznienia systemu oświaty przez prawo do oddolnego tworzenia rad szkół (placówek oświaty publicznej), wojewódzkich rad oświatowych i krajowej rady oświatowej.

Wzmocniono też pozycję dyrektora szkoły, wybieranego w drodze konkursu na pięć lat, czyniąc go m.in. pracodawcą i zlecając mu część zadań nadzoru pedagogicznego.

Wyraźnie wzmocniono też kompetencje kuratorów oświaty przez przyznanie im prawa zwrócenia się do organu prowadzącego szkołę z wnioskiem o odwołanie jej dyrektora, jeśli nie realizuje on zaleceń nadzoru pedagogicznego.

Nowością było dopuszczenie na mocy ustawy o systemie oświaty z 1991 r. możliwości wypełniania obowiązku szkolnego poza szkołą, znowelizowana zaś w 1998 r. Konstytucja RP wydłużyła ten obowiązek z dniem 01.01.1999 r. do 18 roku życia.

Do września 1999 roku pierwszym etapem kształcenia w Polsce była ośmioletnia szkoła podstawowa, po której można było ubiegać się o przyjęcie do szkół ponadpodstawowych: średnich ogólnokształcących lub średnich zawodowych.

Reforma oświaty, oprócz zmian programowych, wprowadziła również nowe typy szkół.

Zgodnie z polskim prawem system oświaty obejmuje²⁶:

1. przedszkola, w tym z oddziałami integracyjnymi oraz przedszkola specjalne,
2. szkoły:
 - a) podstawowe, w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi i sportowymi, sportowe i mistrzostwa sportowego,
 - b) gimnazja, w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi, dwujęzycznymi, sportowymi i przysposabiającymi do pracy, sportowe i mistrzostwa sportowego,

²⁶Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991r. – (Dz. U. z 2004, Nr 256, poz. 2572 ze zm.).

- c) ponadgimnazjalne, w tym: specjalne, integracyjne, z oddziałami integracyjnymi, dwujęzycznymi i sportowymi, sportowe, mistrzostwa sportowego, rolnicze i leśne,
- d) artystyczne;
- 3. placówki oświatowo-wychowawcze, w tym szkolne schroniska młodzieżowe, umożliwiające rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku i organizacji czasu wolnego;
 - a) placówki kształcenia ustawicznego, placówki kształcenia praktycznego oraz ośrodki dokształcania i doskonalenia zawodowego, umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy ogólnej, umiejętności i kwalifikacji zawodowych;
 - b) placówki artystyczne - ogniska artystyczne umożliwiające rozwijanie zainteresowań i uzdolnień artystycznych;
- 4. poradnie psychologiczno-pedagogiczne, w tym poradnie specjalistyczne udzielające dzieciom, młodzieży, rodzicom i nauczycielom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, a także pomocy uczniom w wyborze kierunku kształcenia i zawodu;
- 5. młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz specjalne ośrodki wychowawcze dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także ośrodki umożliwiające dzieciom i młodzieży, o których mowa w art. 16 ust. 7²⁹, a także dzieciom i młodzieży upośledzonym umysłowo ze sprzężonymi niepełnosprawnościami realizację odpowiednio obowiązku, o którym mowa w art. 14 ust. 3³⁰, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki;
- 6. placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania;
- 7. Ochotnicze Hufce Pracy - w zakresie kształcenia i wychowania ich uczestników;
- 8. zakłady kształcenia i placówki doskonalenia nauczycieli,
- 9. biblioteki pedagogiczne;
- 10. kolegia pracowników służb społecznych.

Od roku szkolnego 1999/2000 dzieci w wieku od 7 do 13 lat uczęszczały do szkoły podstawowej, w której nauka trwa 6 lat.

Z dniem 1 września 2004 r. wprowadzono obowiązek odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego przez dzieci w wieku 6 lat w przedszkolu albo w oddziale przedszkolnym zorganizowanym przy szkole podstawowej. Obowiązek ten rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w tym roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 6 lat.

Wszyscy absolwenci szkoły podstawowej kontynuują naukę w 3-letnim gimnazjum - obowiązkowej szkole średniej pierwszego stopnia.

Po ukończeniu gimnazjum uczniowie mogą kontynuować naukę w szkołach ponadgimnazjalnych do których w myśl ustawy³¹ należą:

- a) zasadnicze szkoły zawodowe o okresie nauczania nie krótszym niż 2 lata i nie dłuższym niż 3 lata, których ukończenie umożliwia uzyska-

²⁹ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991r. - (Dz. U. z 2004, Nr 256, poz. 2572 ze zm.).

³⁰ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991r. - (Dz. U. z 2004, Nr 256, poz. 2572 ze zm.).

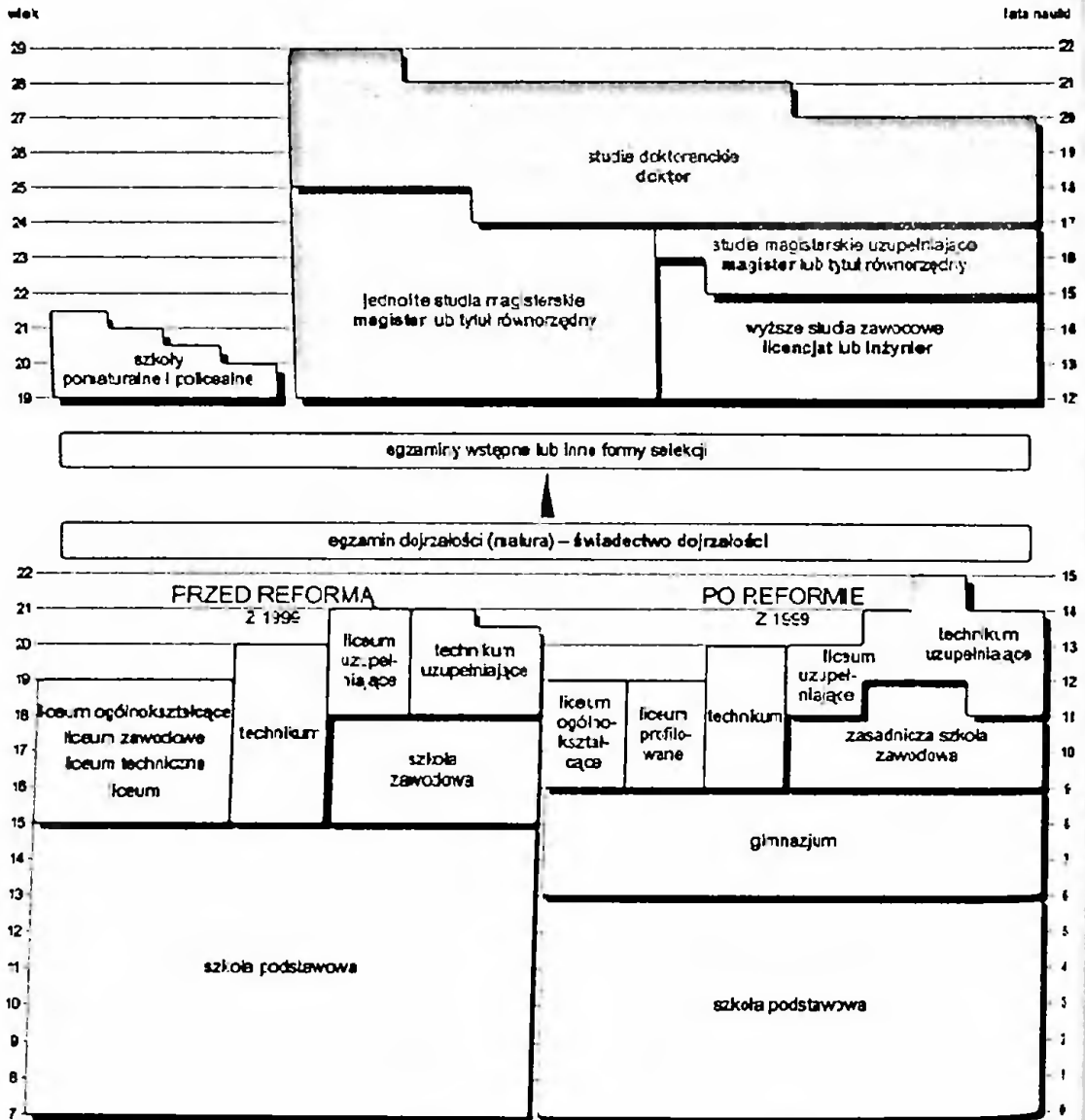
³¹ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991r. - (Dz. U. z 2004, Nr 256, poz. 2572 ze zm.).

- nie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu, a także dalsze kształcenie w szkołach wymienionych w lit. e i f,
- b) trzyletnie licea ogólnokształcące, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,
 - c) trzyletnie licea profilowane kształcące w profilach kształcenia ogólnozawodowego, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,
 - d) czteroletnie technika, których ukończenie umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu, a także umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,
 - e) dwuletnie uzupełniające licea ogólnokształcące dla absolwentów szkół wymienionych w lit. a, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,
 - f) trzyletnie technika uzupełniające dla absolwentów szkół wymienionych w lit. a, których ukończenie umożliwia uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu, a także umożliwiające uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego,
 - g) szkoły policealne o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku, których ukończenie umożliwia osobom posiadającym wykształcenie średnie uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu,
 - h) trzyletnie szkoły specjalne przysposabiające do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy.

Średni łączny czas nauki do momentu ukończenia szkoły dającej możliwość przystąpienia do egzaminu dojrzałości (egzaminu maturalnego) wynosi 14 lat. Po zdaniu egzaminu dojrzałości (egzaminu maturalnego) absolwenci uzyskują świadectwo dojrzałości upoważniające do ubiegania się o przyjęcie do szkoły wyższej. Absolwenci zasadniczej szkoły zawodowej mogą przystąpić do matury pod warunkiem ukończenia 2-letniego uzupełniającego liceum ogólnokształcącego lub 3-letniego technikum uzupełniającego.

Polski system edukacji i jego przemiany przedstawiono w poniższych wykresach i tabelach nr 1 i nr 2.

Rysunek 1 SCHEMAT SYSTEMU EDUKACJI W POLSCE PRZED I PO REFORMIE Z 1999 R.

Źródło: Opracowanie Biura Uznanalności Wyształcenia i Wymiany Międzynarodowej – Warszawa, ul. Smolna 13 – rok 2002.

Tabela 1 ETAPY KSZTAŁCENIA OBOWIĄZKOWEGO

RODZAJE KSZTAŁCENIA	WIEK
Klasa zerowa	6 lat
Szkoła podstawowa (6 - letnia)	7 – 13 lat Etap I – nauczanie integrowane
	7 – 10 lat Etap II – nauczanie przedmiotowe
Gimnazjum (3 – szkoła średnia I stopnia)	10 – 13 lat
	13 –16 lat Etap III – nauczanie przedmiotowe

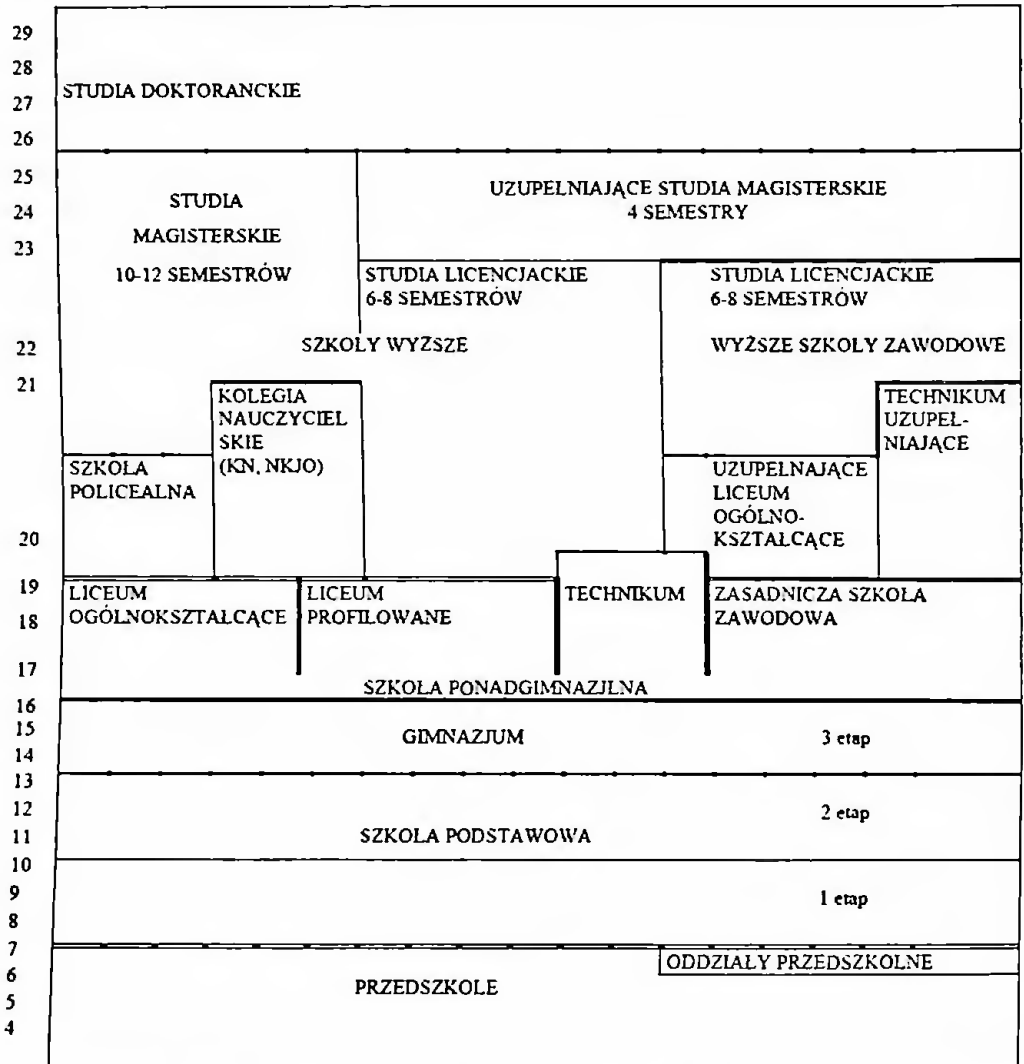
Źródło: EURYDICE – Systemy edukacji w Europie – stan obecny i planowane reformy – sierpień 2006 r.

Tabela 2 SZKOLNICTWO ŚREDNIE II STOPNIA I POLICEALNE

RODZAJE KSZTAŁCENIA	WIEK
Liceum ogólnokształcące	16 – 19 lat
Liceum profilowane	16 – 19 lat
Technikum	16 – 20 lat
Zasadnicza szkoła zawodowa	16 – 18/19 lat
Uzupełniające liceum ogólnokształcące	18/19 – 20/21 lat
Technikum uzupełniające	18/19 – 21/22 lat
Szkoła policealna	19 –21 lat (bardzo rzadko 20 lat)

Źródło: EURYDICE – Systemy edukacji w Europie – stan obecny i planowane reformy – sierpień 2006 r.

Rysunek 2 SYSTEM EDUKACJI W POLSCE

Źródło: Eurydica (2005), *The system of education in Poland*, Warszawa: Foundation for the Development of the Education System, Socrates programme, s. 5.

Zadania i kompetencje gminy w zakresie oświaty

Reforma samorządowa w 1990 roku zmieniła model ustroju administracji publicznej. W obszarach aktywności społecznej, gdzie obywatele i ich wspólnoty, są w stanie samodzielnie, bez bezpośredniego udziału władzy państwowej, rozwiązać problemy, państwo powinno przekazać w ich ręce zadania publiczne. Dokonano ustawowego podziału zadań i kompetencji wykonywanych na szczeblu lokalnym, z ustaleniem odpowiedzialności za ich realizację. Zakres zadań i kompetencji samorządu terytorialnego w Polsce regulowany jest stosownymi aktami prawnymi³².

Czynią to we własnym imieniu i na własną odpowiedzialność. Do zakresu ich działania należą wszystkie sprawy o znaczeniu publicznym o charakterze gminnym, chyba że zostały zastrzeżone przez ustawy dla innych podmiotów, w szczególności dla organów administracji rządowej.

W zakresie ustalonym przez ustawy lub porozumienia z organami administracji rządowej, otrzymując na to odpowiednie środki finansowe. Mówi o tym art. 167 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³³.

Biorąc pod uwagę fakt, iż większość dzieci i młodzieży w wieku szkolnym uczęszcza do szkół publicznych oraz znaczna część środków finansowych pochodzi z budżetu państwa, to sprawy administracyjne i organizacyjne oraz decyzje dotyczące wykorzystywania środków finansowych przez szkoły są przedmiotem konsultacji pomiędzy szkołą i organem prowadzącym szkołę, tj. gminą (w przypadku przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów) lub powiatem (w przypadku szkół ponadgimnazjalnych). Nadzór pedagogiczny nad szkołami sprawuje bezpośrednio Ministerstwo Edukacji, a w jego imieniu Kuratoria Oświaty.

Organami prowadzącymi placówki oświatowe są Samorzady, jednakże ustawa o samorządzie gminnym³⁴ nie określa żadnych wymogów odnośnie choćby kwalifikacji pracowników, którzy powinni się takimi sprawami zajmować.

Przepisy przedmiotowej ustawy mówią o zaspokajaniu zbiorowych potrzeb wspólnoty należących do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (m.in.): edukacji publicznej³⁵. Odnośnie sposobu prowadzenia szkół i przedszkoli ustawa niczego nie precyzuje, nie określa, nie wyjaśnia na czym to prowadzenie polega. Możemy tylko domniemywać, że oznacza to m.in. dzielenie subwencji kierowanej do samorządów z budżetu państwa i troskę o tworzenie warunków realizacji procesu kształcenia.

Natomiast inna z obowiązujących ustaw jaką jest Karta Nauczyciela, wskazuje, iż organ prowadzący szkołę obowiązany jest zapewnić szkole podstawowe warunki do realizacji przez nauczyciela zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych³⁶.

³² Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym i ustawa o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej - (Dz.U.1990 nr 16, poz. 94, 95 ze zm.).

³³ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej – (Dz.U.1990 nr 16, poz. 94, 95 ze zm.)

³⁴ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst ujednoczony - stan na dzień 17 listopada 2003)

³⁵ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst ujednoczony - stan na dzień 17 listopada 2003), art. 7 ust. 1 pkt. 8.

³⁶ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982r. - Karta Nauczyciela ze zmianami – (Dz.U. 2003 nr 118, poz.1112)

Kolejnym aktem prawnym określającym zadania jednostek samorządowych wobec edukacji jest ustawa o systemie oświaty³⁷, w której możemy przeczytać, iż organ prowadzący szkołę lub placówkę odpowiada za jej działalność i do zadań organu prowadzącego szkołę lub placówkę należy w szczególności:

- 1) zapewnienie warunków działania szkoły lub placówki, w tym bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki;
- 2) wykonywanie remontów obiektów szkolnych oraz zadań inwestycyjnych w tym zakresie;
- 3) zapewnienie obsługi administracyjnej, finansowej i organizacyjnej szkoły lub placówki;
- 4) wyposażenie szkoły lub placówki w pomoce dydaktyczne i sprzęt niezbędny do pełnej realizacji programów nauczania, programów wychowawczych, przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów oraz wykonywania innych zadań statutowych.

Organy prowadzące placówki oświatowe oceniają również pracę nauczycieli, co wynika z zapisów ustawy Karta Nauczyciela³⁸.

Organ prowadzący szkołę będący Jednostką Samorządu Terytorialnego określa dla nauczycieli poszczególnych stopni awansu zawodowego, w drodze regulaminu:

- 1) wysokość stawek dodatków,
- 2) szczegółowe warunki przyznawania tych dodatków,
- 3) szczegółowy sposób obliczania wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe oraz za godziny doraźnych zastępstw,
- 4) wysokość i warunki wypłacania składników wynagrodzenia, jeśli nie zostały one określone w ustawie lub w odrębnych przepisach.

Znaczącą rolę, organ prowadzący szkołę, spełnia również w zakresie awansu zawodowego nauczycieli, gdzie:

- sprawuje nadzór nad czynnościami podejmowanymi w postępowaniu o nadanie nauczycielom stopnia awansu zawodowego;
- powołuje komisję egzaminacyjną dla nauczycieli ubiegających się o awans na stopień nauczyciela mianowanego.

W skład komisji wchodzi:

- przedstawiciel organu prowadzącego szkołę, jako jej przewodniczący;
- przedstawiciel organu sprawującego nadzór pedagogiczny;
- dyrektor szkoły;
- dwaj eksperci z listy ekspertów ustalonej przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

Z zaprezentowanych wyżej przykładów rozwiązań prawnych można sformułować następujący wniosek: organ prowadzący szkołę ma w swojej ustawie zapis o prowadzeniu placówek oświatowych, pozostałych rozstrzygnąć winien szukać w innych ustawach.

Samorządowcy mają zatem dużą swobodę i ogromne problemy, ponieważ są zobowiązane przez resortowe akty prawne do wykonywania zadań szczegółowych.

³⁷ ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty – (Dz. U. z 2004, Nr 256, poz. 2572 ze zm.).

³⁸ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela – (Dz.U. 2003 nr 118, poz.1112 ze zm.)

CHARAKTERYSTYKA ANALIZOWANEJ GMINY

Historia miasta i gminy Rychwał

Odtworzenie dziejów Rychwała nie jest sprawą prostą; nie zachowało się w tym zakresie zbyt wiele materiałów archiwalnych (fragmentaryczne, niekompletne, rozproszone po wielu zespołach archiwalnych)³⁹.

Rychwał nie należy do najstarszych miast Wielkopolski. Nie można też, biorąc pod uwagę aktualny stan wiedzy, określić dokładnej daty jego lokalizacji. Pewnym jest jednak to, iż miasto lokowane było na prawie niemieckim, jednocześnie stanowiło szlachecką własność prywatną.

Lokacja na prawie niemieckim, kończyła proces rozwoju osady przedlokacyjnej. Zanim jednak doszło do formalnej lokacji, osada musiała rozbudować swoje zaplecze rolnicze, rzemiosło i handel, uzyskać nadwyżki produkcyjne oraz musiało także powstać skupisko o większej liczbie mieszkańców. Z czasem Stara Wieś Rychwalska wraz z pobliską Wola Rychwalską i Rychwałem, weszła w skład tzw. majątności rychwalskiej. Czynnikiem decydującym o takiej lokalizacji było rolnictwo i leśnictwo. Bardzo ważną rolę w życiu osady, a później miasta, odgrywał handel, sprzyjał temu układ dróg lokalnych.

Prawa miejskie Rychwał uzyskał w drugiej połowie XIV w. lub na początku XV w., miasto rozwinęło się przy szlaku handlowym - „Szlak Bursztynowy”.

Jednakże przełom XVI i XVII wieku nie zapisał się korzystnie w dziejach miasta. Sytuacja gospodarcza miasta i okolicy, jak większość miast tego regionu, nie była najlepsza. Rychwał przeżywał kryzys gospodarczy i społeczny. Pożary, epidemie, grabieże i plagi wojenne, które nawiedzały wówczas miasto i okoliczne wsie, doprowadziły do ich pustoszenia.

Przez kolejne lata, mimo licznych zmian majątkowych, Rychwał starał się rozwijać gospodarczo. Lata rozbiorów Polski to dla Rychwała okres rządów pruskich i rosyjskich. W 1869 roku, na mocy ukazu Carskiego, Rychwał traci prawa miejskie, które zostają przywrócone decyzją władz niemieckich na początku 1917.

Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości, Rychwał znów należy do Polski, ale sytuacja społeczno-gospodarcza w mieście nie jest najlepsza. W okresie II Rzeczypospolitej, obszar Rychwała kilkakrotnie ulegał powiększeniu. W 1936 roku obszar miasta wynosił 1 386 ha, a liczba mieszkańców – 2 725, w tym 2 155 Polaków, 275 Żydów i 54 Niemców.

W skutek II wojny światowej Rychwał należał do Kraju Warty, którym zarządzali Niemcy. Kraj Warty stanowił zaplecze surowcowo-żywnościowe dla Rzeszy, a ludność go zamieszkującą poddano germanizacji.

Rychwał został wyzwolony 20 stycznia 1945 roku i natychmiast przystąpiono do wyboru Rady Miejskiej i Zarządu, który podjął się niełatwego zadania, jakim była praca na rzecz rozwoju miasta i gminy. Wszelkie zniszczenia odbudowano, uporządkowano i utwardzono większość dróg, Straż Pożarna otrzymała nowy sprzęt gaśniczy, zakupiono instrumenty muzyczne dla orkiestry,

³⁹ Zygmunt Kaczmarek, Jerzy Stępień – *Dzieje Rychwała* – Konin 1994r. PRODRUK ul. Małopolska 19, Poznań

unowocześniono targ zwierzęcy, zakupiono dwie apteczki weterynaryjne. Udało się również uporządkować oraz wyposażyć w sprzęt i pomoce szkołę, przedszkole, bibliotekę, świetlicę i czytelnię. Największymi zakładami pracy były wówczas: młyn, mleczarnia oraz Bank Spółdzielczy, który miał znaczny wpływ na rozwój ekonomiczny miasta.

Polityka państwa zmierzająca do likwidacji prywatnej własności w handlu i rzemiośle doprowadziła w Rychwale do ograniczenia ilości warsztatów i sklepów. W kolejnych latach utworzono w Rychwale spółdzielnie produkcyjne, uruchamiano nowe placówki gospodarcze, unowocześniano gospodarstwa indywidualne. Pomimo błędów popełnionych w polityce wobec polskiej wsi i rolnictwa, wynikających z błędnej ideologii, powstały w Rychwale instytucje, urzędy, które służyły zarówno rolnictwu indywidualnemu jak i uspołecznionemu. Znaczny wpływ na rozwój ekonomiczny miasta i gminy, jak wcześniej wspomniano, miał powstały w Rychwale Bank Spółdzielczy. Poprzez kredytowanie działalności gospodarczej i udzielanie pomocy finansowej na zakupy ratalne i budownictwo, następował wzrost liczby mieszkańców.

1 stycznia 1973 roku, kiedy to utworzono gminy, powołano w Rychwale Radę Narodową Miasta i Gminy. Organem wykonawczym i zarządzającym w Urzędzie Miasta i Gminy był naczelnik. Oddano do użytku nową siedzibę Urzędu Gminnego i budynek administracyjny urzędu miasta. Rozbudowana została również dawna szkoła, w której dziś mieści się Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy. W latach 80 – tych wybudowano nowy budynek szkolny, w którym obecnie znajduje się szkoła podstawowa i gimnazjum.

Od roku 1990 władzę w Gminie i Mieście Rychwał, pod „czujnym okiem” Rady Miasta, sprawuje burmistrz.

Położenie geograficzne i stan gospodarki

Gmina Rychwał, będąca częścią Powiatu Konińskiego leży na Równinie Rychwalskiej, która jest integralną częścią Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej, ciągnącej się od Warszawy doliną Bzury, Warty, Obry, Odry i dalej Szprewy i Łaby aż po Hamburg. Niemal cały krajobraz powiatu konińskiego ukształtowany został przez zalegający tam obszar łądolodu. Część południowa powiatu, w tym także Równina Rychwalska, ukształtowana została przez zlodowacenie środkowopolskie i stanowi teren płaski, monotony, na którym rzek jest niewiele, a jezior i wzniesień nie ma prawie wcale.

Gmina Rychwał położona jest w południowo - wschodniej części Województwa Wielkopolskiego przy drodze krajowej nr 25 Ostrów Wielkopolski – Kalisz – Konin - Bydgoszcz oraz przy trasie wojewódzkiej nr 443 Jarocin - Turek. Zajmuje ona powierzchnię ok. 118 km². z tego 79 % stanowią użytki rolne, a 21% to lasy. Sieć osadniczą gminy tworzą miasto Rychwał oraz 23 innych miejscowości. Według najnowszych danych statystycznych, gminę zamieszkuje 8470 mieszkańców, z czego 2390 w mieście i 6080 w sołectwach⁴⁰. Graniczy z 6 gminami: od strony północnej z gminą Stare Miasto i Rzgów, od południowej z gminą Mycielin i Stawiszyn, natomiast od wschodniej z gminą Tuliszków oraz od zachodniej gminą Grodziec.

⁴⁰ Dane statystyczne na koniec roku 2006 z UGiM w Rychwale.

Charakter gminy jest typowo rolniczy, bowiem ponad ¾ jej powierzchni zajmują użytki rolne. Dominują małe i średnie gospodarstwa. Na terenie gminy nie rozwija się przemysł, natomiast stosunkowo dobrze rozwinięta jest sieć małych przedsiębiorstw handlowych i usługowych. W ostatnich latach odnotowuje się szybki wzrost podmiotów gospodarczych.

Gmina w 98% objęta jest kablową siecią telefoniczną oraz na jej terenie operują wszyscy trzej dostawcy telefonii komórkowej. Atutem gminy jest dobrze rozwinięta sieć dróg lokalnych, powiatowych, wojewódzkich i krajowych o łącznej długości około 129 km⁴¹. Posiada również bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturę sieci wodociągowej. Dbalność o środowisko przejawia się w funkcjonowaniu oczyszczalni ścieków, wysypiska odpadów komunalnych, kanalizacji sanitarnej oraz kotłowni olejowej i na paliwa odnawialne przy szkołach podstawowych.

W Rychwałie znajdują się instytucje obsługujące mieszkańców w zakresie administracji, bankowości i ubezpieczeń. Ponadto na terenie gminy funkcjonuje 8 szkół podstawowych, gimnazjum, przedszkole, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy, biblioteka publiczna, 11 Jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, 2 Ludowe Kluby Sportowe „Zjednoczeni Rychwał” i „Fanc-lub”, 7 Wiejskich Domów Kultury oraz inne jednostki służące mieszkańcom.

Mieszkańców gminy Rychwał, podobnie jak innych miejscowości, nie omija problem bezrobocia. Stosunek procentowy osób pozostających bez pracy do aktywnych zawodowo jest dość wysoki, wynosi bowiem 18,4%⁴². Najbliższym i najważniejszym wyzwaniem dla strategii rozwoju gminy jest walka z bezrobociem, zmniejszenie zatrudnienia w rolnictwie na rzecz stworzenia miejsc pracy głównie w usługach rynkowych. Władze lokalne gminy zdecydowały o wdrożeniu systemu zintegrowanego zarządzania. Działalność ukierunkowano w sposób, aby strategiczne cele były realizowane przy maksymalnie efektywnym wykorzystaniu środków.

Struktura społeczno – demograficzna

Rozważania dotyczące ludności stanowią niekiedy podstawę dla potrzeb planowania strategii rozwoju lokalnego, bądź koncepcji budowy zagospodarowania przestrzennego danej gminy. Powinny one uwzględniać przede wszystkim dwa istotne aspekty; aspekt demograficzny odnoszący się do tych cech, które już dziś determinują przyszłe zaludnienie gminy oraz aspekt społeczny tj. walory determinujące przyszły, pomyślny rozwój społeczny i gospodarczy gminy.

Otoczająca miasto Rychwał, miejsko - wiejska gmina Rychwał, zajmując obszar 117,78 km², należy w województwie wielkopolskim do średnich gmin miejsko - wiejskich. Według danych Biura Ewidencji Ludności Urzędu Gminy Miasta Rychwał⁴³, obszar gminy zamieszkuje 8470 osób, a gęstość zaludnienia gminnego terytorium to około 72 osoby na 1 km².

W gminie Rychwał z roku na rok odnotowuje się niewielki spadek liczby mieszkańców, co jest spowodowane ogólnym niżem demograficznym, jak i również migracją ludności.

⁴¹ Dane pochodzące z UGiM Rychwał

⁴² Sprawozdanie z działalności Powiatowego Urzędu Pracy w Koninie – listopad 2006r.

⁴³ Statystyka na dzień 31.12. 2006r.

Dane, dotyczące struktury ludności gminy Rychwał z uwzględnieniem struktury płci i struktury wiekowej przedstawiono w poniższych tabelach.

Tabela 3 **Struktura ludności Gminy Rychwał według płci**

Kategoria	Miasto		Gmina		OGÓLEM	
	Liczba	procent	Liczba	procent	Liczba	procent
Kobiety	1229	14,51%	3107	36,68%	4336	51,19%
Mężczyźni	1161	13,71%	2973	35,10%	4134	48,81%
ogółem	2390	28,22%	6080	71,78%	8470	100%

Źródło: dane pochodzące z UGiM Rychwał

Tabela 4 **Struktura ludności gminy Rychwał według grup wiekowych**

WIEK	Miasto		Gmina		Ogółem	
	liczba osób	Procent	liczba osób	procent	liczba osób	procent
0 – 18 lat	542	6,39%	1520	17,95%	2062	24,34%
19 – 60 lat	1566	18,49%	3606	42,57%	5172	61,06%
Powyżej 60 lat	282	3,33%	954	11,26%	1236	14,59%
Ogółem	2390	28,22%	6080	71,78%	8470	100%

Źródło: dane pochodzące z UGiM Rychwał

Jak wynika z powyższej analizy, w gminie Rychwał 51% ogólnej liczby ludności, stanowią kobiety. W ujęciu wskaźnika feminizacji to odpowiednio 101 kobiet do 100 mężczyzn, czyli pełna symetria, oczywiście korzystna z punktu widzenia demograficznego wzrostu gminy jako społeczności lokalnej.

Struktura wieku ludności, charakterystyczna dla gminy Rychwał to wiek w przedziale od 19 do 60 lat, a więc można rzec społeczeństwo w wieku aktywności zawodowej. Dzieci i młodzież do lat 18 stanowią ponad 24% ogólnej liczby ludności, natomiast mieszkańcy w wieku poprodukcyjnym, według danych statystycznych z roku 2006 stanowią 14,59%. Obecna struktura wieku mieszkańców gminy według tzw. kategorii ekonomicznych jest zmienną podobnie jak dla wielu gmin w regionie i w kraju.

W świetle analizowanych danych statystycznych dynamika rzeczywistych zmian stanu ludności w gminie była w ostatnich kilkunastu latach niewielka. Urodzenia od pewnego czasu utrzymują się na podobnym poziomie około 1,1%, zgony na poziomie 0,91%, stąd przyrost naturalny w wielkości około 0,19%.

Można powiedzieć, iż naturalna dynamika demograficzna w gminie kształtuje się na poziomie tzw. reprodukcji prostej (1 narodziny/1 zgon).

Trudne do określenia są zachowania migracyjne.

Podsumowując rozważania dotyczące obecnej struktury ludności gminy Rychwał, należałoby zastanowić się nad przyszłością.

Prognozowanie demograficzne to przewidywanie przyszłych stanów i podstawowych struktur ludności określonego obszaru. Nieodzownym warun-

kiem takiego przewidywania jest posiadanie informacji odnoszących się do przyszłych procesów decydujących o liczbie i strukturach zaludnienia obszaru, tj. o przyszłych urodzeniach ludności, jej umieralności i migracjach.

W odniesieniu do populacji licznych, w ustabilizowanych warunkach życia, przyjmuje się kontynuację kierunków i natężenia tych procesów z okresu poprzedzającego prognozę.

Inaczej bywa w odniesieniu do populacji stosunkowo nielicznych, o niestabilnych uwarunkowaniach życia. O ile w okolicznościach pierwszych, w prognozie wykorzystuje się parametry opisujące zmiany zaludnienia w przeszłości, w okresie poprzedzającym prognozę, o tyle w okolicznościach drugich prawdopodobieństwo trafnego, liczbowego ich oszacowania jest raczej nieduże, stąd prawdopodobieństwo trafnej prognozy znacznie ograniczone.

W świetle struktur płci i wieku ludności, dotychczasowych tendencji zachodzenia zjawisk demograficznych w gminie Rychwał, realistyczne jest założenie, iż przyrost naturalny ludności w tej gminie będzie taki sam jak w ostatnich latach.

Przyjmując zatem, że w nadchodzących latach przyrost naturalny w gminie będzie utrzymywał się na dotychczasowym poziomie, wielkości i kierunku migracji również, to realistyczną jest prognoza niskiej dynamiki demograficznej w gminie.

OŚWIATA GMINY RYCHWAŁ

Stan i struktura oświaty w gminie

Od roku 1999 zarządzanie przez gminy oświatą stało się faktem. Finansowania na swoim terenie działań wynikających z przepisów zawartych w ustawie o systemie oświaty oraz odpowiednich aktach wykonawczych.

Wspomnianą wyżej odpowiedzialność przejęła również Gmina Rychwał.

Należy zauważyć, iż struktura i baza materialna szkolnictwa w gminie ma bardzo duże znaczenie dla kondycji finansowej gminy oraz możliwości finansowania innych działów gospodarki, oznacza to im lepsza baza, nowocześniejsza, tym mniej środków przeznaczają się na inwestycje, a więcej na tzw. doposażenie szkół, zgodnie ze zgłaszanym zapotrzebowaniem.

W Gminie Rychwał istnieje sieć placówek edukacyjnych, począwszy od poziomu edukacji przedszkolnej, poprzez obowiązkowe szkoły podstawowe oraz gimnazjum, natomiast brak jest szkolnictwa ponadgimnazjalnego.

Na terenie gminy znajduje się Zasadnicza Szkoła Zawodowa w Ośrodku Szkolno – Wychowawczym w Rychwale, ale jej organem prowadzącym jest powiat koniński, ponieważ placówka ta kształci młodzież niepełnosprawną intelektualnie w różnym stopniu.

Zatem sieć tę tworzą: 1 przedszkole samorządowe, 8 szkół podstawowych wraz z oddziałami przedszkolnymi – kasy „0” i 1 gimnazjum.

Kondycja materialna szkół jest bardzo zróżnicowana.

Placówki oświatowe mają swoje siedziby w budynkach, które budowane były w różnych okresach rozwoju kraju. Budynki te, jako obiekty użyteczności publicznej szybko ulegają zniszczeniu, dlatego wymagają systematycznych prac remontowych i modernizacyjnych. Sytuacja finansowa gminy Rychwał nie

pozwała wydatkować kwot wystarczających na sfinansowanie kapitalnych remontów, które pozwoliłyby uzyskać komfortowe warunki we wszystkich obiektach szkolnych.

Corocznie jednak, przeznaczają się pewną pulę środków na wykonanie najpilniejszych prac remontowych. Gospodarze obiektów, którymi są dyrektorzy placówek, prowadzą oszczędną gospodarkę środkami budżetowymi, pozyskują sponsorów i starają się dla swoich szkół o fundusze z innych źródeł.

Władze gminy, na miarę swoich możliwości i kompetencji wspomagają podległe placówki oświatowe, pozyskując środki finansowe z różnych programów oraz instytucji, do których należą: PAOW, Kontrakt Wojewódzki, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, itp.

Otrzymane w ten sposób środki pozwoliły na przeprowadzenie w ostatnich latach wielu prac remontowo – budowlanych.

PLACÓWKI OŚWIATOWE W GMINIE RYCHWAŁ

I. Przedszkole

Ten poziom edukacji uznaje się za pierwszy szczebel systemu oświaty. Edukacja przedszkolna obejmuje dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Od roku 2004/05 dzieci w wieku 6 lat obowiązkowo kończą tzw. Klasę zerową, przygotowującą do nauki w szkole podstawowej.

Klasy zerowe w gminie Rychwał funkcjonują w przedszkolu oraz w szkołach podstawowych, a ich prowadzenie należy do zadań gminy.

Przedszkole Samorządowe „Plastuś” z oddziałem dydaktycznym 6-latków, znajduje się w miejscowości Rychwał.

Tabela 5 **DZIECI OBJĘTE WYCHOWANIEM PRZEDSZKOLNYM
W LATACH 2003 - 2005**

Lata	Ilość dzieci w przedszkolu			Ogółem
	6 - latki	5- latki	3 - 4 latki	
2003	15	15	28	58
2004	8	12	28	47
2005	13	17	23	50

Źródło: Opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał - Przedszkole Samorządowe „Plastuś” w Rychwale.

Analizując przedstawione zestawienie, można stwierdzić, iż liczba dzieci uczęszczających w do przedszkola, kształtuje się na tym samym poziomie. O przyjęcie do przedszkola co roku ubiega się znaczna liczba dzieci, jednakże biorąc pod uwagę uwarunkowania organizacyjne i prawne, komisja kwalifikacyjna działająca przy przedszkolu przyjmuje ograniczoną liczbę dzieci, albowiem jest to spowodowane warunkami lokalowymi.

II. Szkoły Podstawowe

Szkoły podstawowe Gminy i Miasta Rychwał są szkołami 6-cio klasowymi i oddziałem klasy „0”. Położone w kilku miejscowościach gminnych, oddalonych od miasta Rychwał w promieniu około 11- 15 km. Do szkół tych uczęszczają przede wszystkim dzieci z pobliskich miejscowości, większości dzieci mieszkających tam rolników. Ilość uczących się dzieci w danej placówce, zależna jest w znacznym stopniu od wielkości miejscowości, w której dana szkoła się znajduje, jak i również od położenia następnej placówki.

Szkoły podstawowe znajdują się w następujących miejscowościach gminy Rychwał:

1. Szkoła Podstawowa im. Kornela Makuszyńskiego w Białej Panieńskiej,
2. Szkoła Podstawowa im. Marii Konopnickiej w Dąbroszynie,
3. Szkoła Podstawowa im. Powstańców Styczniowych w Grochowach,
4. Szkoła Podstawowa im. Generała Andersa w Jaroszewicach Grodzieckich,
5. Szkoła Podstawowa im. Marii Dąbrowskiej w Kucharach Kościelnych,
6. Szkoła Podstawowa im. Zofii Urbanowskiej w Rozalinie,
7. Szkoła Podstawowa im. Arkadego Fiedlera w Rychwale,
8. Szkoła Podstawowa im. Juliusza Kossaka w Siąszycach.

Ilość uczniów w poszczególnych szkołach w latach 2003 – 2005 przedstawia tabela nr 6.

Tabela 6 UCZNIOWIE SPEŁNIAJĄCY OBOWIĄZEK SZKOLNY W SZKOŁACH PODSTAWOWYCH GMINY I MIASTA RYCHWAŁ W LATACH 2003 – 2005

Szkoły	L a t a		
	2003	2004	2005
Szkoła Podstawowa w Białej Panieńskiej	110	107	79
Szkoła Podstawowa w Dąbroszynie	77	69	88
Szkoła Podstawowa w Grochowach	109	104	100
Szkoła Podstawowa w Jaroszewicach Grodzieckich	99	94	86
Szkoła Podstawowa w Kucharach Kościelnych	120	124	92
Szkoła Podstawowa w Rozalinie	36	38	32
Szkoła Podstawowa w Rychwale	305	308	309
Szkoła Podstawowa w Siąszycach	72	70	63
Ogółem uczniowie szkół podstawowych	928	904	849

Źródło: Opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał.

Z przedstawionej analizy wynika, iż coraz bardziej pogłębia się niż demograficzny. Z roku na rok odnotowuje się spadek liczby uczniów spełniających obowiązek szkolny. Jest on odzwierciedleniem również, spadkowej liczby mieszkańców gminy Rychwał, spowodowanej znaczą migracją młodych ludzi, bardzo niską liczbą urodzeń, jak i również zgonami.

III. Gimnazjum

Gimnazjum w Rychwale powstało w wyniku Reformy Oświaty w 1999r. Uczą się w nim absolwenci szkół podstawowych z terenu gminy Rychwał oraz w niewielkiej liczbie absolwenci z terenu gminy Stare Miasto.

Do szkoły uczniowie dowożeni są się transportem własnym gminy jak i również część usług zleca się przewoźnikom oraz wykorzystuje regularne połączenia autobusowe (PKS).

W czerwcu 2002 roku gimnazjum opuścili pierwsi absolwenci – było to grono uczniów w liczbie 138. W przypadku gimnazjum można zauważyć, iż liczba uczniów pobierających naukę w latach 2003 – 2005, kształtuje się na poziomie około 425, jednakże z tendencją malejącą. Tutaj również bardzo dużą rolę odgrywają warunki lokalowe. Pomimo, iż jest to budynek o znacznych gabarytach, ale mieści się również w nim szkoła podstawowa, która musi zapewnić warunki lokalowe dla ponad 300 uczniów.

Tabela 7 UCZNIOWIE GINAZJUM IM. JANA PAWŁA II W RYCHWALE W LATACH 2003 – 2005.

L a t a	Ilość uczniów
2003	435
2004	426
2005	419

Źródło: Opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał.

Podsumowując powyższe opracowania, można zauważyć, iż najwięcej uczniów uczęszcza do Szkoły Podstawowej w Rychwale, natomiast w pozostałych szkołach gminy poziom jest właściwie wyrównany, wyłączając Szkołę w Rozalinie, gdyż liczba uczniów jest bardzo mała i w planach gminy placówka ta figuruje jako przeznaczona do likwidacji.

Budżet oświaty w budżecie gminy

Budżet gminny jest rocznym planem dochodów i wydatków oraz przychodów i rozchodów jednostki, na podstawie którego gmina prowadzi gospodarkę finansową. Jest on uchwalany w formie uchwały budżetowej na rok budżetowy.

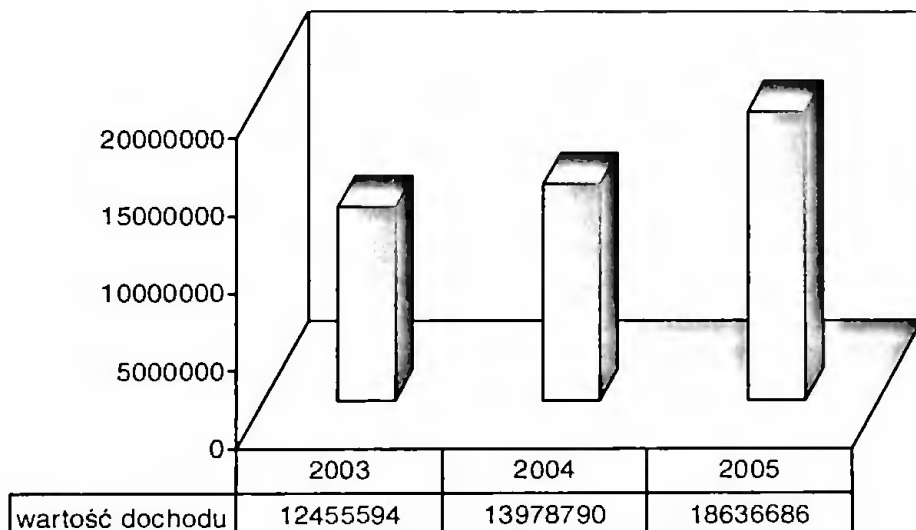
Rada jednostki samorządu terytorialnego, posiada uprawnienia do zmiany budżetu oraz do wprowadzenia zmian w budżecie w toku jego wykonywania, natomiast wykonanie i sprawowanie ogólnego nadzoru nad realizacją budżetu, należy do zadań burmistrza (wójta).

Rozbieżności pomiędzy zaplanowanym a wykonanym budżetem, kształtują się na poziomie minimalnym, co świadczy o konsekwentnym i racjonalnym gospodarowaniu.

Ogólną wartość dochodu w danym roku tworzą: dochody własne, udział w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa, dotacje celowe, środki otrzymane z funduszy celowych oraz subwencje.

Poniższy wykres przedstawia wartości osiągniętych dochodów w poszczególnych latach⁴⁴.

Rysunek 3 DOCHODY GMINY RYCHWAŁ W LATACH 2003 – 2005

Źródło: Opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał.

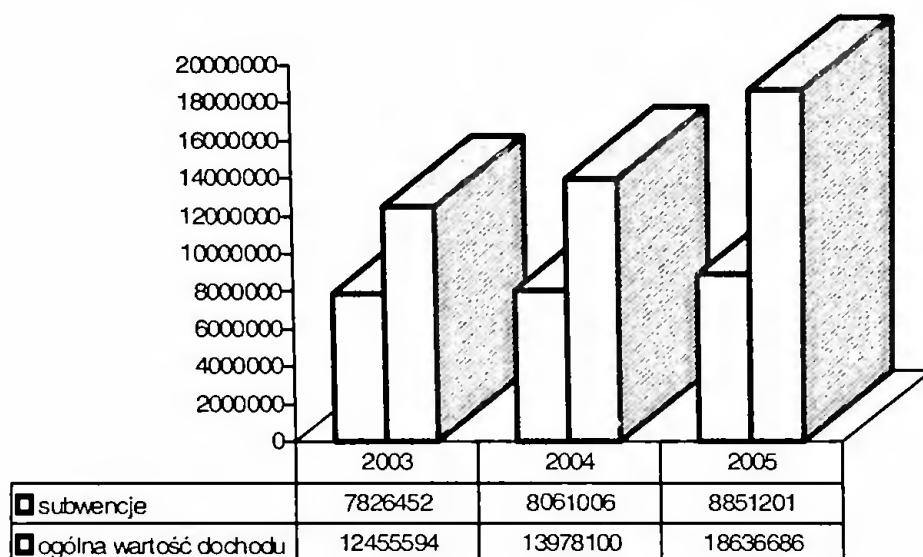
Subwencja ogólna i dotacje celowe są formą tzw. zasilania zewnętrznego, które ma istotne znaczenie są one bowiem, bezzwrotne, a różnią się przede wszystkim tym, że o przeznaczeniu środków otrzymanych w formie subwencji decyduje Rada Gminy, podczas gdy o przeznaczeniu środków otrzymanych w formie dotacji celowej decyduje podmiot przekazujący środki.

Subwencje w znacznej wielkości, zasilają budżet Gminy Rychwał - powyżej 50% ogólnego dochodu.

W roku 2003 wskaźnik procentowy wyniósł aż 62%, natomiast w roku następnym 55%, a w roku 2005 – 47%. Udział subwencji w ogólnym dochodzie przedstawia poniższy wykres.

⁴⁴ Sprawozdania finansowe z wykonania budżetu gminy w poszczególnych latach 2003 - 2005

Rysunek 4 UDZIAŁ SUBWENCJI W DOCHODZIE GMINY

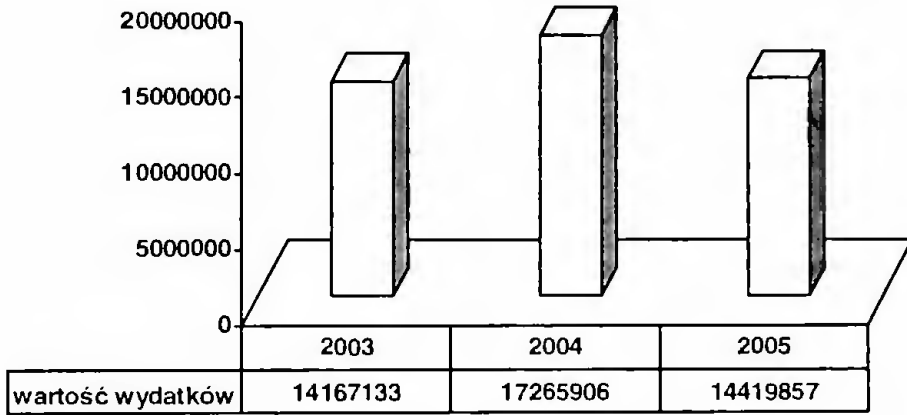
Źródło: Opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał.

Wydatki podobnie jak dochody Gminy Rychwał w latach 2003 – 2005, realizowane były na podstawie planu finansowego, jakim jest budżet. W budżecie mogą być tworzone rezerwy celowe i rezerwa ogólna, którymi dysponuje burmistrz. Z budżetu gminy może być udzielona pomoc finansowa innym jednostkom w formie dotacji podmiotowej, celowej albo pomoc rzeczowa.

Wydatki na edukację to zarazem jedna z trudniejszych do zaplanowania część budżetu, a to dlatego, że rok szkolny nie pokrywa się z rokiem budżetowym i corocznie we wrześniu kiedy w szkolnych ławach zmieniają się kolejne roczniki mamy do czynienia z zupełnie nową sytuacją.

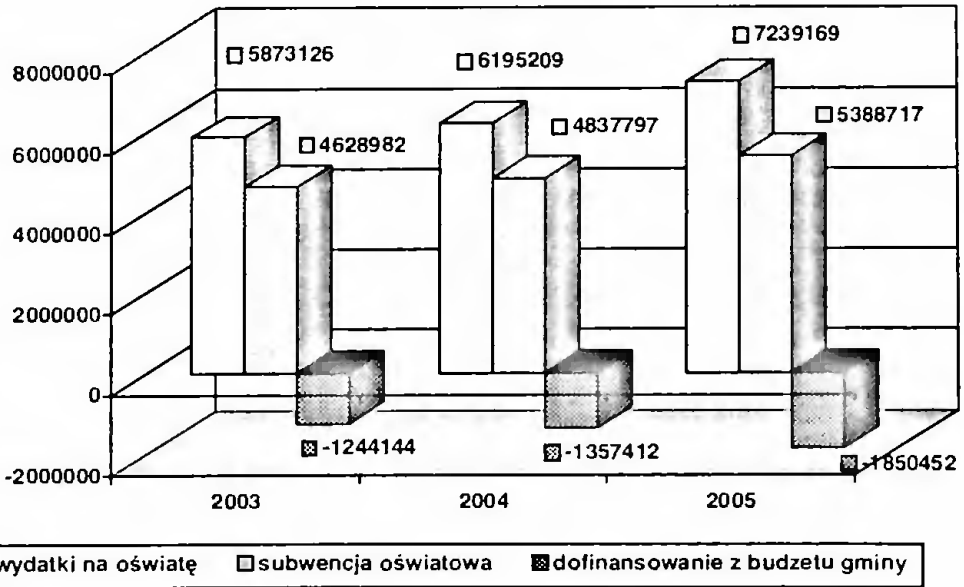
W latach 2003 – 2005 wydatki budżetowe w Gminie Rychwał kształtowały się następująco:

Rysunek 5

WYDATKI GMINY RYCHWAŁ W LATACH 2003 – 2005

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Rysunek 6

WYDATKI NA OŚWIATĘ A SUBWENCJA OŚWIATOWA W LATACH 2003 - 2005

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Z wykresów wynika, iż ogólne wydatki w roku 2003 i 2005 utrzymywały się prawie na jednakowym poziomie, tylko rok 2004 odznaczył się ok. 3 mln. wzrostem.

Podejmowane inwestycje powodują rozwój infrastruktury, podnosząc ogólny standard życiowy mieszkańców gminy.

Z przeprowadzonej analizy wydatków na oświatę, biorąc pod uwagę zarówno wydatki ponoszone przez gminę, jak i wysokość subwencji oświatowej wynika, iż koszty utrzymania placówek oświatowych wzrastają z roku na rok.

Pomimo wzrastającej wysokości subwencji oświatowej na jednego ucznia, całkowita wysokość subwencji oświatowej będzie w kolejnych latach zmniejszała się. Zjawisko to jest spowodowane niżem demograficznym, który powoduje zmniejszenie liczby dzieci uczęszczających do szkół podstawowych i gimnazjum w najbliższych latach.

Ta niekorzystna tendencja spowoduje również gwałtowny wzrost kosztów ponoszonych przez gminę na jednego ucznia, a tym samym wpłynie na zwiększenie całkowitych wydatków ponoszonych przez gminę na oświatę w kolejnych latach.

Finansowanie oświaty w gminie Rychwał w latach 2003 - 2005

W Polsce, podobnie jak w wielu innych krajach, finansowanie oświaty publicznej jest zadaniem wyłączonym spod kontroli rynku i powierzonym Instytucjom publicznym – rządowi i samorządom terytorialnym. Na skutek reformy decentralizacyjnej prowadzenie szkół i wielu pozaszkolnych placówek oświatowych jest obecnie zadaniem własnym samorządów gminnych (szkolnictwo podstawowe) oraz powiatowych i wojewódzkich (szkolnictwo ponadpodstawowe, specjalne, większość zadań pozaszkolnych). Decentralizacja zadań oświatowych w Polsce ma jednak charakter częściowy. Finansowanie oświaty publicznej odbywa się bowiem w ramach dwuetapowego procesu.

Najpierw Ministerstwo Edukacji Narodowej, na podstawie liczby uczniów i rodzaju placówek, do których uczęszczają, ustala kwotę, jaką każda jednostka samorządu terytorialnego otrzyma z budżetu państwa na prowadzenie zadań oświatowych w danym roku. Kwota ta jest przekazywana samorządom w formie tzw. subwencji oświatowej, będącej częścią subwencji ogólnej. Otrzymane środki władze samorządowe mogą dzielić już według własnego uznania. W konsekwencji samorzady decydują o rzeczywistym podziale subwencji oświatowej między szkoły, będące jednostkami podległymi gminie.

Na terenie Gminy Rychwał jak wcześniej wspomniano znajduje się 8 szkół podstawowych, 8 oddziałów klas „O”, 1 gimnazjum, przedszkole samorządowe.

Wydatki na oświatę i wychowanie oraz na edukację i opiekę wychowawczą, zajmują znaczące miejsce w budżecie gminnym. Można stwierdzić, iż w analizowanych latach są porównywalne z wydatkami na inwestycje i pozostałymi wydatkami bieżącymi. Kształtują się one na poziomie 39% – 50% ogólnych wydatków budżetowych. Wzrost wydatków nie oznacza, że w latach kolejnych sytuacja się powtórzy, ale biorąc pod uwagę bagaż zadań jakim gmina jest obdarowywana i spadkową liczbę uczniów, możemy się spodziewać znacznego wzrostu wydatków na oświatę.

Wydatki oświatowe w roku 2003

W roku 2003 wydatki oświatowe stanowią ponad 43% ogólnego budżetu gminny i wynoszą 6.129.736,00 zł. Planowane dochody, jeśli chodzi o finansowanie ze strony państwa zostały wykonane prawie w 100%, tylko środki z budżetu gminnego przekazano w nieco mniejszej kwocie.

Tabela 8 DOCHÓD – PLAN I WYKONANIE

DOCHODY	PLAN	WYKONANIE
Subwencja oświatowa	4.628.982	4.628.982
Subwencja na wyposażenie	19.500	19.500
Środki z budżetu gminy	1.403.191	1.215.956
Środki zlecone – wyprawki Uczniów	8.688	8.688
R A Z E M	6.060.361	5.873.126

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Przedstawiony w dalszej części pracy poziom wydatków na oświatę i wychowanie oraz na edukacyjną opiekę wychowawczą w roku 2003, z podziałem na poszczególne szkoły znajdujące się na terenie gminy Rychwał, doskonale obrazuje ciężar kosztów jakim budżet gminny jest obciążony.

Tabela 9 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. KORNELA MAKUSZYŃSKIEGO W BIAŁEJ PANIEŃSKIEJ

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	475.055	458.201	411.326	46.875
oddział przedszkolny	36.000	35.283	35.252	31
ogółem	511.055	493.484	446.578	46.906

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Tabela 10 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. MARII KONOPNICKIEJ W DĄBROSZYNIE

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	428.055	411.744	375.018	36.726
oddział przedszkolny	37.000	36.481	36.481	-
ogółem	465.055	448.225	411.499	36.726

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 11 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. POWSTAŃCÓW
STYCZNIOWYCH W GROCHOWACH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	439.973	424.997	389.058	35.939
oddział przedszkolny	37.000	36.626	35.872	754
razem	476.973	461.623	424.930	36.693

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 12 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. GENERAŁA ANDERSA
W JAROSZEWICACH GRODZIECKICH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	423.276	408.281	361.297	46.984
oddział przedszkolny	35.000	34.672	34.672	-
razem	458.276	442.953	395.969	46.984

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 13 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. MARII DĄBROWSKIEJ
W KUCHARACH KOŚCIELNYCH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	418.915	401.495	357.616	43.879
oddział przedszkolny	47.000	46.192	43.996	2.196
razem	465.915	447.687	401.612	46.075

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 14 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ZOFII URBANOWSKIEJ
W ROZALINIE**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	236.415	226.182	203.044	23.138
oddział przedszkolny	37.000	36.681	36.681	-
razem	273.415	262.863	239.725	23.138

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 15 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ARKADEGO FIEDLERA
W RYCHWALE**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	1.194.998	1.170.037	928.126	241.911
oddział przedszkolny	78.445	70.901	68.705	2.196
świetlica	36.500	35.797	35.797	-
razem	1.309.943	1.276.735	1.032.628	244.107

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 16 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. JULIUSZA KOSSAKA
W ŚIASZYCACH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	424.415	409.020	383.758	25.262
oddział przedszkolny	26.000	24.355	24.190	165
razem	450.415	433.375	407.948	25.427

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Tabela 17 GIMNAZJUM IM. JANA PAWŁA II W RYCHWALE

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	1.400.975	1.369.764	1.225.406	144.358
świetlica	51.724	50.356	50.356	-
razem	1.452.699	1.420.120	1.275.762	144.358

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

PRZEDSZKOLE SAMORZĄDOWE „PLASTUŚ”

Plan wydatków w przedszkolu obejmował kwotę 357.835,00 zł, natomiast wydatkowano - 351.838,00 zł⁴⁵.

DOWOZY UCZNIÓW DO SZKÓŁ

Zgodnie z przepisami prawa⁴⁶ rada gminy ustala plan sieci publicznych szkół podstawowych i gimnazjów prowadzonych przez gminę, a także określa granice ich obwodów. Sieć publicznych szkół powinna być zorganizowana w sposób umożliwiający wszystkim dzieciom spełnianie obowiązku szkolnego z uwzględnieniem zasady, że droga dziecka z domu do szkoły nie może przekraczać:

- 3 km – w przypadku uczniów klas I-IV szkół podstawowych,

⁴⁵ Sprawozdanie opisowe z wykonania budżetu Gminy Rychwał za rok 2003.

⁴⁶ art. 17 ustawy z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty - (Dz.U.2004, Nr 256, poz. 2572 ze zm.).

- 4 km – w przypadku uczniów klas V i VI szkół podstawowych oraz uczniów gimnazjów.

Jeżeli droga dziecka z domu do szkoły, w której obwodzie dziecko mieszka, przekracza ww. odległości obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu lub zwrot kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej. Obowiązkiem gminy jest zapewnienie bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dzieci niepełnosprawnych uczęszczających do publicznych szkół podstawowych i gimnazjów.

Wobec powyższych przepisów prawa w roku 2003 Gmina Rychwał poniosła następujące wydatki:

Tabela 18 WYDATKI NA DOWOZY UCZNIÓW DO SZKÓŁ

	plan	wykonanie	wydatki płacone	Wydatki rzeczowe
dowozy	185.115	174.561	50.900	123.661

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Tabela 19 POZOSTAŁE KOSZTY

Rodzaj kosztu	Plan	Wykonanie
Dokształcanie	30.000	22.326
Pozostała działalność	24.251	24.251
Zakup usług- dowozy	11.500	11.500

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał⁴⁷

Budżet szkół i przedszkola w roku 2003 został wykonany w 96,02%. Przyczyną tego stanu był niedobór środków finansowych z budżetu gminy w kwocie - 187.150 zł. Z powodu zaistniałej sytuacji powstały zobowiązania, które uregulowano w następnym roku budżetowym.

Wydatki oświatowe w roku 2004

W roku 2004 wydatki oświatowe stanowią około 40% ogólnego budżetu wydatków gminnych i wynoszą 6.767.345,00 zł. Struktura dochodów w stosunku do roku poprzedniego uległa niewielkiej zmianie.

Tabela 20 WYKONANIE BUDŻETU W DZIALE DOCHODÓW

DOCHODY	PLAN	WYKONANIE
Subwencja oświatowa	4.837.797	4.837.797
Środki z budżetu gminy	1.475.908	1.347.597
Środki zlecone – wyprawki uczniów	9.815	9.815
R A Z E M	6.323.520	6.195.209

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

⁴⁷ Sprawozdanie opisowe z wykonania budżetu Gminy Rychwał za rok 2003.

Poniżej przedstawiono poziom wydatków w roku 2004 z podziałem na poszczególne szkoły znajdujące się na terenie Gminy Rychwał.

**Tabela 21 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. KORNELA MAKUSZYŃSKIEGO
W BIAŁEJ PANIEŃSKIEJ**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	481.423	468.629	419536	49.093
oddział przedszkolny	40.890	40889	39218	1671
ogółem	522.313	509.518	458754	50.764

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 22 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. MARII KONOPNICKIEJ
W DĄBROSZYNIE**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	410.084	402.595	354.145	48.450
oddział przedszkolny	40.062	40.062	38.412	1.650
ogółem	450.146	442.657	392.557	50.100

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 23 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. POWSTAŃCÓW
STYCZNIOWYCH W GROCHOWACH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	451.839	441.058	396.729	44.329
oddział przedszkolny	38.221	38.222	36.572	1.650
razem	490.060	479.280	433.301	45.979

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 24 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. GENERAŁA ANDERSA
W JAROSZEWICACH GRODZIECKICH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	465.693	399.641	355.464	44.177
oddział przedszkolny	40.372	40.370	38.310	2.060
razem	506.065	440.011	393.774	46.237

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 25 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. MARII DĄBROWSKIEJ
W KUCHARACH KOŚCIELNYCH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	438.268	431.092	365.848	65.244
oddział przedszkolny	28.479	28.479	26.679	1.800
razem	466.747	459.571	392.527	67.044

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 26 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ZOFII URBANOWSKIEJ
W ROZALINIE**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	239.397	236.312	201.321	34.991
oddział przedszkolny	38.735	38.735	37.085	1.650
razem	278.132	275.047	238.406	36.641

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 27 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ARKADEGO FIEDLERA
W RYCHWALE**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	1.219.728	1.213.380	1.001.283	212.097
oddział przedszkolny	72.292	72.302	69.002	3.300
świetlica	37.120	37.116	35.226	1.890
razem	1.329.140	1.322.798	1.105.511	217.287

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 28 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. JULIUSZA KOSSAKA
W SIĄSZYCACH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	427.270	416.156	385.069	31.087
oddział przedszkolny	33.646	33.635	31.985	1.650
razem	460.916	449.791	417.054	32.737

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Tabela 29 GIMNAZJUM IM. JANA PAWŁA II W RYCHWALE

	plan	wykonanie ogółem	wydatki pla- cowe	wydatki rzeczowe
szkoła	1.602.611	1.600.709	1.225.406	375.303
świetlica	51.724	50.356	50.356	-
razem	1.654.335	1.651.065	1.275.762	375.303

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Przedszkole Samorządowe „Plastus”

Planowane wydatki w przedszkolu na kwotę 351.834,00 zł, natomiast wydatkowano - 337595,00 zł.

Tabela 30 DOWOZY UCZNIÓW DO SZKÓŁ

	plan	wykonanie	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
dowozy	155.766	155.571	55.592	99.979

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Tabela 31 POZOSTAŁE KOSZTY

Rodzaj kosztu	Plan	Wykonanie
Dokształcanie	23.295	23.294
Pozostała działalność ZFŚS emeryci	31.654	31.654
Zakup usług (dowozy)	9.900	9.900

Źródło: Opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał⁴⁸.

Uchwalony plan wydatków na rok 2004 okazał się zbyt niski w stosunku do wydatków, ze względu na podwyżki płac dla nauczycieli z wyrównaniem od początku roku i wydatkami związanymi z awansami zawodowymi nauczycieli, które nastąpiły w trakcie roku budżetowego. Budżet szkół i przedszkola w roku 2004 został wykonany w 97,55%.

Przyczyną tego stanu był niedobór środków finansowych z budżetu gminy w kwocie – 128.225,00 zł. Z powodu zaistniałej sytuacji powstały zobowiązania, które zostały uregulowane w następnym roku budżetowym.

Wydatki oświatowe w roku 2005r

Wydatki oświatowe w roku 2005 stanowią około 50% ogólnego budżetu wydatków gminnych i wynoszą 7.149.502,00 zł.

Struktura dochodów w stosunku do roku poprzedniego uległa niewielkiej zmianie.

Tabela 32 WYKONANIE BUDŻETU W DZIALE DOCHODÓW

DOCHODY	PLAN	WYKONANIE
Subwencja oświatowa	5.388.717	5.388.717
Środki z budżetu gminy	1.576.755	1.435.144
Środki zlecone – wyprawki uczniów	6.984	6.984
R A Z E M	6.972.456	6.830.845

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Struktura wydatków oświatowych w roku 2005 z podziałem na poszczególne szkoły znajdujące się na terenie gminy Rychwał.

Tabela 33 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. KORNELA MAKUSZYŃSKIEGO W BIAŁEJ PANIEŃSKIEJ

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	530.968	526.932	420.229	106.703
oddział przedszkolny	44.941	44.940	40.197	4.743
ogółem	575.909	571.872	460.426	111.446

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

⁴⁸ Sprawozdanie opisowe z wykonania budżetu Gminy Rychwał za rok 2004.

**Tabela 34 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. MARII KONOPNICKIEJ
W DABROSZYNI**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	454.809	453.224	364.500	88.724
oddział przedszkolny	41.208	41.207	36.371	4.836
ogółem	496.017	494.431	400.871	93.560

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 35 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. POWSTAŃCÓW STYCZNIOWYCH
W GROCHOWACH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	479.589	474.674	379.088	95.586
oddział przedszkolny	37.761	37.759	33.475	4.284
razem	517.350	512.433	412.563	99.870

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 36 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. GENERAŁA ANDERSA
W JAROSZEWICACH GRODZIECKICH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	513.090	500.672	368.354	132.318
oddział przedszkolny	39.521	39.500	34.967	4.533
razem	552.611	540.172	403.321	136.851

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 37 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. MARII DĄBROWSKIEJ
W KUCHARACH KOŚCIELNYCH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	460.043	444.553	329.039	115.514
oddział przedszkolny	32.067	32.063	27.574	4.489
razem	492.110	476.616	356.613	120.003

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 38 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ZOFII URBANOWSKIEJ
W ROZALINIE**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	238.441	237.692	169.578	68.114
oddział przedszkolny	42.782	42.780	38.218	4.562
razem	281.223	280.472	207.796	72.676

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 39 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. ARKADEGO FIEDLERA
W RYCHWALE**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	1.349.993	1.306.488	974.088	332.400
oddział przedszkolny	77.598	77.597	69.029	8.568
świetlica	36.602	35.479	31.220	4.259
razem	1.464.193	1.419.564	1.074.337	345.227

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

**Tabela 40 SZKOŁA PODSTAWOWA IM. JULIUSZA KOSSAKA
W SIĄSZYCACH**

	plan	wykonanie ogółem	wydatki płacowe	wydatki rzeczowe
szkoła	453.064	439.624	357.254	82.370
oddział przedszkolny	44.416	44.288	39.655	4.761
razem	497.480	484.040	396.909	87.131

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Tabela 41 GIMNAZJUM IM. JANA PAWŁA II W RYCHWALE

	plan	wykonanie ogółem	wydatki pła- cowe	wydatki rzeczowe
szkoła	1.791.515	1.750.594	1.354.815	395.779
świetlica	46.626	44.288	39.986	4.302
razem	1.838.141	1.794.882	1.394.801	400.081

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Przedszkole Samorządowe „Plastuś”

Planowane wydatki w przedszkolu na kwotę 364572,00 zł, natomiast wydatkowano - 361751,00 zł.

Tabela 42 DOWOZY UCZNIÓW DO SZKÓŁ

	plan	wykonanie	wydatki płacowe	Wydatki rzeczowe
dowozy	223.115	223.111	73.645	149.466

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Tabela 43 POZOSTAŁE KOSZTY

Rodzaj kosztu	Plan	Wykonanie
Dokształcanie	23.256	23.254
Pozostała działalność	1.151	-
Pozostała działalność	9.900	9.900

Źródło: Opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał⁴⁹.

⁴⁹ Sprawozdanie opisowe z wykonania budżetu gminy za rok 2005.

Kwota 9.900,00 została w całości przeznaczona zgodnie z ustawą o systemie oświaty⁵⁰ na pokrycie częściowe dojazdu dzieci niepełnosprawnych do szkół znajdujących się poza terenem gminy. Budżet szkół i przedszkola został wykonany w 95,01 %. Przyczyną tego stanu był niedobór środków finansowych z budżetu gminy o kwotę -141.611,00 zł, który zostanie uregulowany w następnym roku budżetowym.

Podsumowując powyższe rozważania można zauważyć, iż nie wszystkie wydatki danej placówki oświatowej można powiązać z liczbą uczniów, niektóre z nich mają charakter incydentalny czy wręcz losowy lub też zależą przede wszystkim od czynników zewnętrznych. Są to na przykład koszty urlopów zdrowotnych nauczycieli, odpraw emerytalnych lub nauczania indywidualnego. Do grupy wydatków niezależnych od liczby uczniów zaliczamy kwoty przeznaczone na ogrzewanie budynków, usuwanie poważniejszych awarii, duże remonty i inwestycje.

Zatem budżet oświaty należy podzielić na dwie części: pierwszą, związaną z przyjętym przez nas miernikiem zadań edukacyjnych szkoły – do podziału pomiędzy szkoły wg kryterium liczby uczniów – oraz drugą, niezwiązaną z tym miernikiem, przeznaczoną na finansowanie innych wydatków.

WNIOSKI

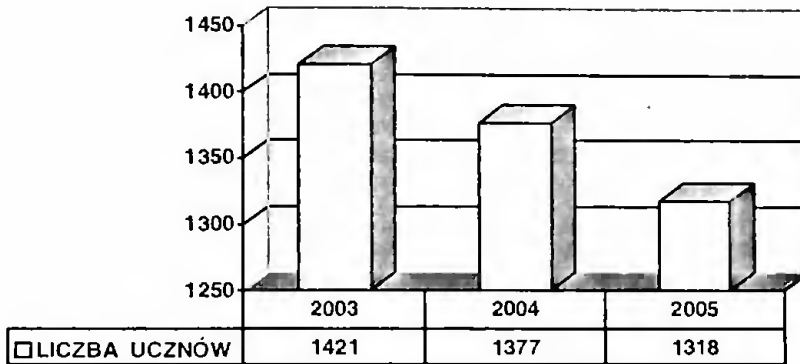
Rozpoczynając formułowanie wniosków należy zwrócić uwagę na fakt, iż Gmina Rychwał należy do gmin o stosunkowo niskich dochodach. Władze lokalne muszą więc, dokładać wszelkich starań, aby gospodarować budżetem gminnym w sposób racjonalny, a powierzone jej ustawowo obowiązki realizować jak najlepiej. Dbając o szybkie tempo inwestycji gminnych, nie mogą zapomnieć o takiej dziedzinie, jaką jest oświata i wychowanie.

Nakłady poniesione przez Gminę i Miasto Rychwał na oświatę w latach 2003 – 2005 systematycznie wzrastają.

Poniższy wykres przedstawia kształtowanie się liczby uczniów w analizowanych latach, który obrazuje pogłębiający się niż demograficzny w gminie Rychwał. Oznacza to, że do szkół i przedszkola chodzi coraz mniej dzieci, a mimo to wydatki gminy na ten cel mają tendencję rosnącą. Wydatki w przeliczeniu na jednego ucznia rosną coraz szybciej.

⁵⁰ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991r. – art. 17 ust. 3a (Dz. U. z 2004. Nr 256, poz. 2572 ze zm.).

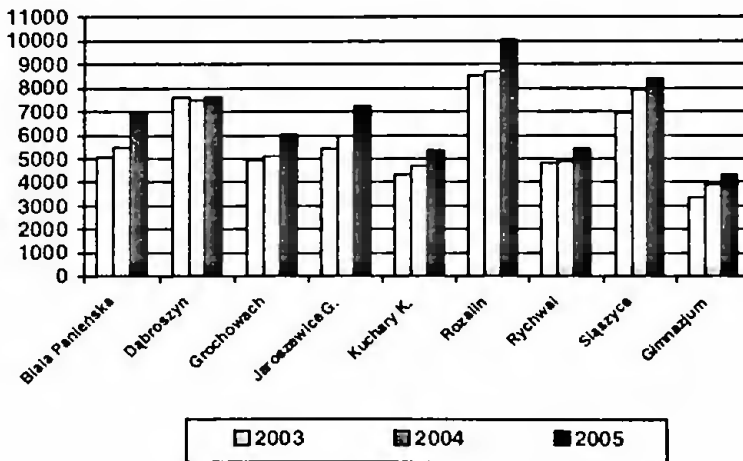
Rysunek 7 LICZBA UCZNIÓW W SZKOŁACH I PRZEDSZKOLU GMINY RYCHWAŁ W LATACH 2003 – 2005

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Kosztami kształcenia dzieci i młodzieży dzielą się państwo i samorządy. Ministerialna subwencja jaka przeznaczana jest na oświatę na danym terenie uzależniona jest jednak od ilości uczniów, która co roku się zmienia. Dlatego właśnie paradoksalnie gminne wydatki na oświatę rosną, kiedy liczba uczniów w szkołach maleje. Dzieje się tak, ponieważ maleje wtedy wraz z liczbą uczniów subwencja oświatowa przyznawana z Ministerstwa Edukacji. Nie maleją natomiast stałe koszty utrzymania szkół, takie jak czynsze, ogrzewanie, prąd i utrzymanie budynków. Największym jednak wydatkiem są wynagrodzenia nauczycieli.

Rysunek 8 KOSZTY UTRZYMANIA 1 UCZNIĄ W SZKOŁACH GMINY RYCHWAŁ

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Z powyższego zestawienia kosztów utrzymania w przeliczeniu na jednego ucznia wynika, iż największe koszty ponosi gmina na Szkołę Podstawową w Rozalinie i z ekonomicznego punktu widzenia, szkołę tę należałoby zlikwidować.

Ze względu na niewielką liczbę dzieci utrzymanie małych, wiejskich szkół w przeliczeniu na jednego ucznia jest często kilkakrotnie droższe niż w dużych szkołach, dlatego gminy często likwidują małe szkoły, oferując w zamian dowóz do większych szkół w okolicy.

Często szkoła na wsi to nie tylko miejsce nauki, ale również ośrodek życia kulturalnego i społecznego, wówczas samorządy odkładają likwidację o rok lub dwa, ale to tylko przeciąganie w czasie tego, co nieuchronne, argumenty ekonomiczne są nieubłagane.

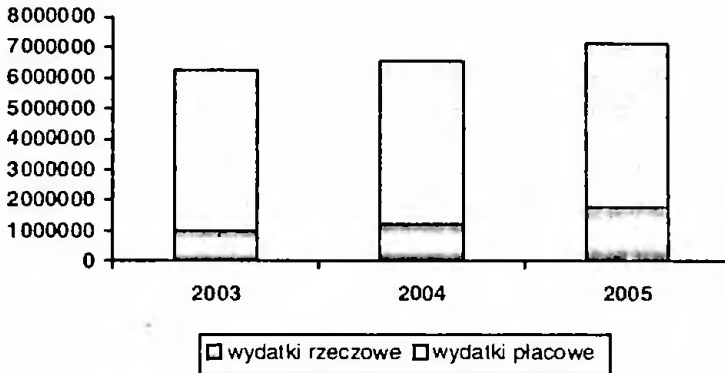
Po przejęciu przez samorząd gminny szkół dokonano oceny stanu technicznego bazy oświatowej, która pozwoliła określić hierarchię potrzeb w zakresie niezbędnych remontów. Wieloletnie niedoinwestowanie oświaty spowodowało dekapitalizację obiektów szkół. Stan przejętych obiektów wymagał w większości placówek bieżących lub kapitalnych remontów. Po kompleksowej analizie potrzeb i kosztów eksploatacji obiektów szkolnych okazało się, że zakres koniecznych prac remontowo - modernizacyjnych jest rozległy i obejmuje: remonty dachów, wymianę okien, remonty sanitariatów, wymianę wykładzin, wymianę instalacji elektrycznych a przede wszystkim zmianę systemów ogrzewania. W celu stopniowej poprawy stanu istniejącej bazy corocznie w budżecie gminy zabezpieczano środki finansowe na remonty i inwestycje oświatowe. Środki te w pierwszej kolejności przeznaczano na zagrożenia budowlane, poprawę warunków pracy, podniesienie standardu pomieszczeń oraz likwidację tradycyjnych kotłowni koksowo - węglowych.

Zakres i czas realizowanych zadań remontowo-modernizacyjnych zależy w dużej mierze od wielkości i możliwości przeznaczanych środków z budżetu gminy.

Jeden z najważniejszych wniosków jaki nasuwa się po przeanalizowaniu okresu reformowania oświaty dotyczy finansów - zadania oświatowe przejmowane przez samorządy były współfinansowane przez państwo, a nie finansowane w całości. Zmieniający się algorytm ministerialnego podziału subwencji i dotacji oświatowej nie zaspokaja podstawowych potrzeb większości szkół, m.in. Rychwalskiej Oświaty.

Poniższy rysunek przedstawia wydatki placowe w zestawieniu z wydatkami rzeczowymi, jakie gmina Rychwał poniosła na oświatę w omawianych latach. Można zauważyć, iż płace pochłaniają znaczną część budżetu oświatowego.

**Rysunek 9 STRUKTURA WYDATKÓW OŚWIATOWYCH
W LATACH 2003 – 2005**

Źródło: opracowanie własne – dane pochodzące z UGiM Rychwał

Koszty oświatowe w znacznym stopniu obciążają budżet gminy, jednakże pomimo trudności finansowych, władze lokalne dokładają wszelkich starań, aby zapewnić dzieciom i młodzieży jak najlepsze warunki nauki. Podejmowane działania mają na celu podniesienie jakości pracy prowadzonych szkół oraz skoordynowanie pracy ludzi i instytucji, aby uzyskać jak największą efektywność nauczania.

Bibliografia

1. Banach Cz. Polska szkoła i system edukacji – przemiany i perspektywy. Toruń 1997,
2. Boć J., Prawo administracyjne, Kolonia Limited 2004
3. Ciszewski Ł., Jerzmanowski J., Jerzmanowski Z., Płonka T. Vademecum wójta, burmistrza i prezydenta, INFOR poradniki 2006r.
4. Dolnicki B., Samorząd terytorialny, Kantor Wydawniczy Zakamycze 2006
5. Gumińska-Pawlic J., Samodzielność finansowa jednostek samorządu terytorialnego w Polsce, Katowice 2003,
6. Kaczmarek Z., Stępień J. Dzieje Rychwała – PRODRUK Konin 1994r.,
7. Kalisiak M., Wojciech Paluch, Działalność gospodarcza gmin, Zachodnie Centrum Organizacji, Zielona Góra 2000r.
8. Korzeniowska A., ABC Samorządu terytorialnego, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Łódź 2005
9. Krzesicki P., WOS Wiedza o społeczeństwie, repetytorium, Wydawnictwo Park Bielsko Biała 2006
10. Kulesza M., Samodzielność finansowa gminy, „Samorząd terytorialny” 2005,
11. Kupisiewicz Cz., Konceptcje reform szkolnych w wybranych krajach świata na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych. Warszawa 1995,
12. Leoński Z., Samorząd terytorialny w RP, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002,

13. Osiatyński J., *Finanse publiczne, ekonomia i polityka*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2006,
14. Owsiak S., *Budżet władz lokalnych – narzędzie zarządzania*, PWE, Warszawa 2002,
15. Pietrzak B., Z. Polański, B. Woźniak, *System finansowy w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2003,
16. *Plan Rozwoju Lokalnego - Gminy Rychwał - dokument opracowany na zlecenie Urzędu Gminy i Miasta w Rychwale.*
17. Rajca L., *Spór o konstrukcję osobowości publicznej samorządu terytorialnego*, PS 2001/78/26 – t.1.
18. *Raport o Stanie Gminy Rychwał - dokument opracowany na zlecenie Urzędu Gminy i Miasta w Rychwale.*
19. Sarnecki P. - *Samorząd terytorialny. Zasady ustrojowe i praktyka*, Wydawnictwo Sejmowe Warszawa 2005
20. Skrzydło W., *Polskie prawo konstytucyjne*, Verba Lublin 2005,
21. Sławinski S. *Raport o reformie szkolnej 1991 – 1993*, Warszawa 1994,
22. Sługocki J., *Prawo administracyjne*, Kantor Wydawniczy Zakamycze 2003
23. Sthal M., *Zasady organizacji i działania terenowej administracji publicznej*, FRDL Warszawa 1991, s. 51
24. *Strategia Rozwoju Gminy Rychwał na lata 2002 – 2012 – dokument opracowany na zlecenie Urzędu Gminy i Miasta w Rychwale.*
25. *Systemy edukacji w Europie – Stan obecny i planowane reformy - Opracowanie: Polskie Biuro Eurydyce – sierpień 2006.*
26. Tarno J. P., M. Sieniuc, J. Sulimierski, J. Wyporska, *Samorząd terytorialny w Polsce*, LexisNexis Warszawa 2004,
27. Wykrętowicz S., *Samorząd w Polsce. Istota, formy i zadania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej Poznań 2004.
28. *Zarządzanie oświatą – poradnik dla gmin – Brytyjski Fundusz Know-How program Wspierania Samorządów Lokalnych część I – Warszawa 1999r.*
29. Zieliński E., *Samorząd terytorialny w Polsce*, ELIPSA, Warszawa 2004 r.
30. *Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 29 września 2004r. w sprawie podziału części równoważącej subwencji ogólnej dla gmin na rok 2005 - Dz.U. z 2004, Nr 214, poz.2170*
31. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia z dnia 28 grudnia 2004 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2005 - Dz.U. z 2004, Nr 286, poz. 2878*
32. *Uchwała nr XXXIII/223/01 Rady Miejskiej w Rychwale z dnia 28 grudnia 2001r. w sprawie Regulaminu Organizacyjnego Urzędu Gminy i Miasta w Rychwale.*
33. *Ustawa z dnia 30 czerwca 2005r. o finansach publicznych - Dz.U. z 2005 Nr 249, poz.2104*
34. *Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym - Dz.U. z 2001, Nr 142, poz.1591*
35. *Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o zmianie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej - Dz.U. z 1990, Nr 16, poz. 94.*
36. *Ustawa z dnia z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego - Dz.U. z 2003, Nr 203, poz. 1966.*

dr Marek WASZKOWIAK
 WYŻSZA SZKOŁA KADR MENEDŻERSKICH W KONINIE
 Dariusz KAŁUŻNY
 AGENCJA ROZWOJU REGIONALNEGO S.A.

**PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH
 NA LATA 2007 – 2013 (PROW)
 TWORZENIE I ROZWÓJ MIKROPRZEDSIĘBIORSTW**

Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007 – 2013 priorytetowymi kierunkami wsparcia są cztery obszary zwane też osiami. Wśród nich są:

Oś 1 – Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego

Oś 2 – Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich

Oś 3 – Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

Oś 4 – Leader

Twórcy Programu określili limity środków pomocowych przewidzianych na działania w ramach każdej z poszczególnych osi wsparcia. Ogółem jest ich ponad 17 milionów Euro.

Oś	Środki w mln Euro	
	wkład publiczny	w tym EFR
Oś 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	7 187,532	5 390,649
Oś 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	5 546,001	4 436,801
Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej	3 430,183	2 572,637
Oś 4 Leader	787,500	630,000
Pomoc Techniczna	266,600	199,950
Ogółem	17 217,816	13 230,037

Największa pula środków przewidziana jest na działania w ramach poprawy konkurencyjności sektora rolnego i leśnego.

Jednakże największe perspektywy dla wylaniającej się wśród ludności wiejskiej przedsiębiorczości upatruje się w działaniach skupionych wokół osi trzeciej tj. działań związanych z kształtowaniem wyższego poziomu jakości życia na obszarach wiejskich i różnicowania gospodarki wiejskiej.

Zdaniem twórców Programu osiągnąć to można m.in. poprzez tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw (Oś 3 PROW Działanie 312).

W ramach tego Działania pomocy udziela się podmiotom z tytułu inwestycji związanych z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw, działających w zakresie:

- usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa

- usług dla ludności
 - sprzedaży hurtowej i detalicznej
 - rzemiosła lub rękodzielnictwa
 - robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych
 - usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem
 - usług transportowych
 - usług komunalnych
 - przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych
 - magazynowania lub przechowywania towarów
 - wytwarzania produktów energetycznych z biomasy
 - rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych
- Beneficjentami Programu, zaś mogą być:
- Osoby fizyczne:
 - ✓ które podejmują, albo wykonują we własnym imieniu działalność gospodarczą jako mikroprzedsiębiorca, zatrudniający poniżej 10 osób i mający obrót nie przekraczający równowartość w zł 2 mln euro
 - ✓ które są obywatelami państwa członkowskiego UE
 - ✓ które są pełnoletnie i nie ukończyły 60 roku życia
 - ✓ które nie podlegają przepisom o ubezpieczeniu społecznym rolników w pełnym zakresie (działalność rolnicza nie jest głównym źródłem dochodu)
 - ✓ którym został nadany numer identyfikacyjny w systemie ewidencji producentów, gosp. rolnych, oraz wniosków o przyznanie płatności
 - ✓ którym w przypadku podmiotów **innych niż podmioty wykonujące lub podejmujące działalność gospodarczą dot. świadczenia usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa**, ma miejsce zamieszkania w miejscowości należącej do gminy:
 - wiejskiej
 - miejsko-wiejskiej (bez miast pow. 5 tys. mieszkańców)
 - miejskiej (bez miast pow. 5 tys. mieszkańców)
 - ✓ którym w przypadku podmiotów **wykonujących lub podejmujących działalność gospodarczą dot. świadczenia usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa**, ma miejsce zamieszkania na obszarach wiejskich, to jest w miejscowości należącej do gminy:
 - wiejskiej
 - miejsko-wiejskiej (bez miast pow. 20 tys. mieszkańców)
 - miejskiej (bez miast pow. 5 tys. mieszkańców),
 - ✓ której w okresie ostatnich 2 lat poprzedzających złożenie wniosku o przyznanie pomocy, nie przyznano pomocy w ramach działania „Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienie” PO KL 2007-2013
 - Osoby bądź osoba prawna:

- ✓ która podejmuje, albo wykonuje we własnym imieniu działalność gospodarczą jako mikroprzedsiębiorca, zatrudniający poniżej 10 osób i mający obrót nie przekraczający równowartość w zł 2 mln euro
 - ✓ która jest wpisana do rejestru przedsiębiorców w KRS
 - ✓ której w okresie ostatnich 2 lat poprzedzających złożenie wniosku o przyznanie pomocy, nie przyznano pomocy w ramach działania „Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienie” PO KL 2007-2013
 - ✓ której został nadany numer identyfikacyjny w systemie ewidencji producentów, gosp. rolnych, oraz wniosków o przyznanie płatności
 - ✓ której w przypadku podmiotów **innych niż grupy producentów rolnych, wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw, organizacje producentów owoców i warzyw oraz podmioty podejmujące lub wykonujące działalność gospodarczą dot. świadczenia usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa**, siedziba lub oddział oraz w przypadku operacji związanych z budową, przebudową, remontem, miejsce położenia nieruchomości znajduje się na terenie gminy:
 - wiejskiej
 - miejsko-wiejskiej (bez miast pow. 5 tys. mieszkańców)
 - miejskiej (bez miast pow. 5 tys. mieszkańców)
 - ✓ której w przypadku **producentów rolnych, wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw, organizacji producentów owoców i warzyw oraz podmiotów podejmujących lub wykonujących działalność gospodarczą dot. świadczenia usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa**, siedziba lub oddział oraz w przypadku operacji związanych z budową, przebudową, remontem, miejsce położenia nieruchomości znajduje się w miejscowości na terenie gminy:
 - wiejskiej
 - miejsko-wiejskiej (bez miast pow. 20 tys. mieszkańców)
 - miejskiej (bez miast pow. 5 tys. mieszkańców)
- Wspólnicy spółki cywilnej:
- ✓ która podejmuje, albo wykonuje we własnym imieniu działalność gospodarczą jako mikroprzedsiębiorca, zatrudniający poniżej 10 osób i mający obrót nie przekraczający równowartość w zł 2 mln euro
 - ✓ która jest wpisana do rejestru przedsiębiorców w KRS
 - ✓ która jest obywatelem państwa członkowskiego UE
 - ✓ która jest pełnoletnia i nie ukończyła 60. roku życia
 - ✓ która nie podlega przepisom o ubezpieczeniu społecznym rolników w pełnym zakresie
 - ✓ której w okresie ostatnich 2 lat poprzedzających złożenie wniosku o przyznanie pomocy, nie przyznano pomocy w ramach działania „Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienie” PO KL 2007-2013

- ✓ w której jednemu ze współników został nadany numer identyfikacyjny w systemie ewidencji producentów, gosp. rolnych oraz wniosków o przyznanie płatności
- Spółka prawa handlowego nieposiadająca osobowości prawnej:
 - ✓ która podejmuje, albo wykonuje we własnym imieniu działalność gospodarczą jako mikroprzedsiębiorca, zatrudniający poniżej 10 osób i mający obrót nie przekraczający równowartość w zł 2 mln euro
 - ✓ której w okresie ostatnich 2 lat poprzedzających złożenie wniosku o przyznanie pomocy, nie przyznano pomocy w ramach działania „Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienie” PO KL 2007-2013
 - ✓ której został nadany numer identyfikacyjny w systemie ewidencji producentów, gosp. rolnych, oraz wniosków o przyznanie płatności
 - ✓ której w przypadku podmiotów innych niż grupy producentów rolnych, wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw, organizacje producentów owoców i warzyw oraz podmioty podejmujące lub wykonujące działalność gospodarczą dot. świadczenia usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa, siedziba lub oddział oraz w przypadku operacji związanych z budową, przebudową, remontem, miejsce położenia nieruchomości znajduje się na terenie gminy:
 - wiejskiej
 - miejsko-wiejskiej (bez miast pow. 5 tys. mieszkańców)
 - miejskiej (bez miast pow. 5 tys. mieszkańców)
 - ✓ której w przypadku producentów rolnych, wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw, organizacji producentów owoców i warzyw oraz podmiotów podejmujących lub wykonujących działalność gospodarczą dot. świadczenia usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa, siedziba lub oddział oraz w przypadku operacji związanych z budową, przebudową, remontem, miejsce położenia nieruchomości znajduje się w miejscowości na terenie gminy:
 - wiejskiej
 - miejsko-wiejskiej (bez miast pow. 20 tys. mieszkańców)
 - miejskiej (bez miast pow. 5 tys. mieszkańców)

Każdy z beneficjentów Programu może ponosić dwojaki typy wydatków: kwalifikowane lub niekwalifikowane. Za przykładowe wydatki kwalifikowane w tym działaniu można uznać:

- budowa, przebudowa lub remont (modernizacja) niemieszkalnych obiektów budowlanych, jak również zakup instalacji technicznej, koszty rozbiórki i utylizacji materiałów szkodliwych z rozbiórki
- nadbudowa, przebudowa, remont połączony z modernizacją istniejących budynków mieszkalnych jak również zakup instalacji technicznej, koszty rozbiórki i utylizacji materiałów szkodliwych z rozbiórki;

- zagospodarowanie terenu;
- zakup maszyn, urządzeń, narzędzi, wyposażenia, sprzętu komputerowego oraz oprogramowania;
- zakup środków transportu, z wyłączeniem zakupu samochodów osobowych przeznaczonych do przewozu mniej niż 8 osób łącznie z kierowcą, z tym, że:
 - będą to koszty nieprzekraczające 3-krotności pozostałych inwestycyjnych kosztów kwalifikowanych projektu w przypadku działalności transportowej
 - będą to koszty nieprzekraczające równowartości pozostałych inwestycyjnych kosztów kwalifikowanych w przypadku innej działalności;
- raty zapłacone z tytułu umowy leasingu (+ przeniesienie własności do dnia złożenia wniosku o płatność końcową);
- transport do miejsca realizacji projektu materiałów, maszyn, narzędzi, wyposażenia;
- montaż maszyn, urządzeń, narzędzi, wyposażenia i sprzętu;
- przygotowanie dokumentacji technicznej projektu: kosztorysy, projekty architektoniczne, budowlane, oceny oddziaływania na środowisko, dokumentacja geologiczna lub hydrologiczna, projekty technologiczne;
- opłaty za patenty lub licencje;
- sprawowanie nadzoru inwestorskiego (do 10% pozostałych kosztów kwalifikowanych);

Do wydatków niekwalifikowanych w Działaniu 312 w ramach Osi 3 PROW, należy zaliczyć:

- podatek od towarów i usług (VAT)
- nabycie nieruchomości
- nabycie rzeczy używanych

Program realizowany jest w ramach konkursów aplikacji. wnioski składane są jedynie w odpowiedzi na ogłoszenie o konkursie. Wniosek o przyznanie pomocy składa się od dnia 5 maja 2009 r. przez 10 dni roboczych, tj. do dnia 18 maja 2009 r. Pomoc przysługuje wg kolejności ustalonej w drodze losowania przeprowadzonego przy użyciu systemu teleinformatycznego. W losowaniu biorą udział wszystkie wnioski złożone do dnia poprzedzającego dzień losowania (21 – 30 dzień od dnia upływu terminu składania wniosków o przyznanie pomocy). Wielkość pomocy jest jednak ograniczona. w okresie realizacji Programu, suma przyznanej pomocy nie może przekroczyć 300 tys. zł. W przypadku wspólników spółki cywilnej przy ustalaniu limitu przyznanej pomocy, uwzględnia się działalność wykonywaną w ramach spółki oraz we własnym imieniu przez każdego ze wspólników. Wzrost zatrudnienia liczy się od momentu bazowego, za który przyjmuje się wyższy stan zatrudnienia obliczony na podstawie np. danych za ostatni m-c poprzedzający m-c złożenia wniosku aplikacyjnego.

dr inż. Irena CHMIELEWSKA
WYŻSZA SZKOŁA KADR MENEDŻERSKICH W KONINIE

UWARUNKOWANIA TECHNICZNE I EDUKACYJNE CHARAKTERYZUJĄCE MIESZKAŃCÓW GMINY RYCHWAŁ W KONTEKŚCIE EFEKTYWNEGO GOSPODAROWANIA ENERGIĄ ELEKTRYCZNĄ

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie efektów szkoleń z zakresu nowoczesnych sposobów gospodarowania energią elektryczną w gospodarstwie domowym oraz małym przedsiębiorstwie, przeprowadzonych w trzech miejscowościach gminy Rychwał w pierwszej połowie 2009 roku. W oparciu o zaprezentowaną tematykę wykładów oraz zajęć praktycznych, dokonano podsumowania stanu postulowanego i rzeczywistego w obszarze świadomości technicznej i ekologicznej związanej z użytkowaniem energii elektrycznej przez mieszkańców gminy.

Słowa kluczowe: efektywność, energia odnawialna, ochrona środowiska, biomasa, wykorzystywanie energii.

Wprowadzenie

Pojęcie efektywności jest terminem wieloznacznym, odnoszonym do wielu dziedzin życia. Wszystkie one bazują na podstawowym leksykalnym pojęciu efektywności i przejawach aktywności osoby ludzkiej i jej wytworów oraz przyrody ożywionej i nieożywionej¹. Słowo efektywność wywodzi się z łacińskich pojęć: „*effectivus*” i „*effectus*”. Pierwsze oznacza bycie skutecznym, drugie osiągnięcie, wynik². Stąd też, W. Kopaliński za działanie efektywne uważa skuteczny, sprawny, istotny, rzeczywisty przejaw aktywności ludzkiej³. Autorzy słownika języka polskiego wyjaśniając pojęcie efektywności zwracają dodatkowo uwagę na aspekt wydajności⁴. Powiązanie efektywności z wydajnością zbliżyło termin efektywności do pojęcia „produktywności”, oznaczającego wielkość efektu uzyskanego z danych nakładów⁵ - oba te terminy określają przede wszystkim zjawiska, będące przedmiotem badań nauk ekonomicznych⁶.

Problem efektywności ekonomicznej definiowany jest jako relacja określonego efektu, do danego czynnika produkcji lub zespołu czynników produkcji. W teorii ekonomii i w praktyce gospodarczej, są stosowane różne miary efektywności ekonomicznej, zależnie od tego, co się przyjmuje jako efekt, a co jako nakład. Stąd też są uzyskiwane różne relacje efektywnościowe wyrażające bądź stosunek uzyskanych efektów⁷ do poniesionych nakładów⁸, bądź też relację przewidywaną na przy-

¹ Jużwiszyn J., Rybicki W., Smoluk A., O definicji efektywności. Rozważania nad celowością w naturze i rozwoju, w: T. Dudyc (red.), Efektywność-rozważania nad istotą i pomiarem, AE Wrocław, 2005, s. 191-203

² Za B. Balewski, Psychospołeczne i ekonomiczne uwarunkowania efektywności aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu, niepublikowana praca doktorska, Akademia Ekonomiczna Poznań, 2006

³ Kopaliński W., Słownik wyrazów obcych, Wyd. PWN, Warszawa 1985, s. 111

⁴ Szymczak M. (red.), Słownik, Wyd. PWN, Warszawa 1978, t.1., s. 51

⁵ Tamże, t.2, s. 929

⁶ J. Brilman, Nowoczesne koncepcje i metody zarządzania, PWE, Warszawa 2002, s. 632

⁷ Produkcja, wartość dodana, dochód narodowy, zysk itp.

⁸ Zatrudnienia, majątku trwałego, inwestycji, zużytych surowców i materiałów, energii, paliwa itp.

szłość, czyli wyrażającą stosunek spodziewanych efektów do zamierzonych nakładów.

Podstawowymi relacjami efektywnościowymi są: wydajność, produktywność majątku trwałego, efektywność inwestycji, materiałochłonność i energochłonność produkcji. Wyrazem poprawy efektywności ekonomicznej jest wzrost trzech pierwszych relacji i obniżenie dwóch pozostałych. Niektóre relacje mogą ulegać poprawie, inne pogorszeniu. Efekty w jednych dziedzinach mogą być okupione stratami w innych⁹ - jeszcze kilkadziesiąt lat temu, podczas okresu masowej produkcji, aspekt ekologiczny nie stanowił przedmiotu powszechnej troski - urządzenia, które miały zapewnić wyższą jakość życia społeczeństwa, paradoksalnie przyczyniły się do zaistnienia jednego z najpoważniejszych obecnie problemów globu, a mianowicie zanieczyszczenia atmosfery, gleby i wody, co w konsekwencji powoduje coraz częstsze zachorowań ludzi i zwierząt, obniżenie wydajności w rolnictwie, obumieranie lasów, jałowienie gleby, a także stopniowe ocieplenie się klimatu¹⁰. Co więcej, rozwój przemysłu spowodował wzrost zapotrzebowania na paliwa kopalne - węgiel kamienny, węgiel brunatny, ropę naftową i gaz ziemny. Ekstensywna eksploatacja złóż oraz zanieczyszczenia jakie powodują, spowodowały konieczność poszukiwania nowych źródeł energii, mniej uciążliwej dla środowiska naturalnego, którymi są:

- energia słoneczna¹¹,
- biomasa¹²,
- energia spadku wód¹³,
- energia rozszczepienia pierwiastków promieniotwórczych,
- energia geotermalna¹⁴ - energia przyływów i odpływów mórz oraz różnicy temperatury wody powierzchniowej i głębinowej,
- energia wiatru¹⁵.

Wszystkie wzmiankowane źródła energii nie powodują emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń do środowiska naturalnego, jednakże, mimo, że w następnych latach prawdopodobnie nastąpi istotny rozwój nowych źródeł energii, pozycja paliw kopalnych w polskim bilansie zużycia energii nie wydaje się być zagrożona przez najbliższe lata, chociaż po roku 1990 w Polsce nastąpił istotny wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii. W odróżnieniu od pozostałych krajów członkowskich Unii Europejskiej, rozwój energetyki odnawialnej następował z poparciem państwa. Główną siłą sprawczą była aktywność drobnych inwestorów, wspomaganą przez nieliczne instytucje pozarządowe, w późniejszym czasie także w wyniku pomocy samorządów. Istotnym „katalizatorem” zainteresowania odnawialnymi źródłami energii było zwiększenie cen paliw kopalnych, co, wraz z wieloletnimi dopłatami państwa do źródeł energii konwencjonalnej, skutecznie zniechęcało do podejmowania proefektywnościowych działań w tym obszarze.

⁹ Encyklopedia PWN, Warszawa 2000

¹⁰ Z powodu zanieczyszczenia wód w niektórych krajach zaczyna występować jej deficyt

¹¹ Promieniowanie słoneczne

¹² Energia spalania roślin.

¹³ Energia wodna.

¹⁴ Energia gorących wód głębinowych.

¹⁵ Energia wiatrowa.

Tabela 1. Charakterystyka nośników energii pierwotnej

Nośnik energii pierwotnej	Jedn.	Polska		Świat	
		Rezerwy	Zasoby	Rezerwy	Zasoby
Węgiel kamienny	EJ	755	4 440	19 600	324 000
	%	88,2	93,8	43,9	72,1
Węgiel brunatny	EJ	87	250	2 800	16 000
	%	10,2	5,3	6,3	5,2
Ropa naftowa	EJ	0,1	10	6 300	15 000
	%	0,0	0,2	14,1	4,8
Gaz ziemny	EJ	4,2	25	4 700	11 000
	%	0,5	0,5	10,5	3,5
Energia wodna	EJ	9,4	11,2	5 600	12 600
	%	1,1	0,2	12,6	4,1
Uran	EJ	-	-	5 600	32 000
	%	-	-	12,6	10,3

Źródło: <http://www.energia-odnawialna.net/obrazy/tabela1zasoby.doc>

W Polsce brane są pod uwagę następujące technologie odnawialnych źródeł energii:

- biogazownie rolnicze,
- kolektory słoneczne do podgrzewania wody użytkowej,
- kolektory słoneczne do podgrzewania powietrza,
- kotły na drewno,
- kotły na słomę,
- biogazownie komunalne produkujące ciepło i energię elektryczną¹⁶,
- instalacje wykorzystania gazu wysypiskowego do produkcji energii elektrycznej lub współwytworzenia ciepła i elektryczności,
- systemy fotowoltaiczne,
- elektrownie wiatrowe,
- małe elektrownie wodne,
- ciepłownie geotermalne¹⁷.

Do produkcji energii cieplnej można wykorzystać energie promieniowania słonecznego, energie biopaliw stałych oraz energie geotermalną. Energetyka wiatrowa, wodna oraz skojarzona produkcja energii z biomasy stanowią potencjalne źródło energii elektrycznej. Wytwarzanie biopaliw, bioetanolu i estrów rzepakowych mogą stanowić uzupełnienie w produkcji paliw pędnych jako kilkuprocentowe dodatki. Różne organizacje oceniają udział energii odnawialnej w bilansie energii pierwotnej kraju na poziomie kilku procent:

- Agencja Rynku Energii - 185 PJ (4,4 %),
- Główny Urząd Statystyczny - 208 PJ (4,8 %),
- Ministerstwo Gospodarki - 230 PJ (5,1 %),
- Europejskie Centrum Energii Odnawialnej - 104 PJ (2,5 %)¹⁸.

Jednakże występują trudności w prawidłowej ocenie stanu istniejącego gdyż dla rynku w Polsce charakterystyczny jest wysoki wskaźnik rozproszenia obiektów

¹⁶ Surowiec w postaci osadu ściekowego.

¹⁷ <http://www.energia-odnawialna.net/zasobyenergii.html>

¹⁸ Tamże

o stosunkowo niskiej mocy cieplnej – w tym instalacji produkujących energię wyłącznie dla własnych potrzeb.

Energia odnawialna, stan rzeczywisty i perspektywy rozwoju w Polsce

Realizacja projektów odnawialnych źródeł energii determinuje wysokie koszty jednostkowe, przewyższające niekiedy analogiczne indykatory w państwach Unii Europejskiej. Wspomniane koszty są pochodną konieczności importowania technologii, wnoszenia opłat licencyjnych i wysokich podatków, a także nielicznymi doświadczeniami w tym obszarze – poniżej przedstawiono wskaźniki ekonomiczne dla poszczególnych technologii odnawialnych źródeł energii.

Tab. 2 Wskaźniki ekonomiczne instalacji odnawialnych źródeł energii

Technologia, zainstalowana moc elektryczna (el) lub cieplna (th)	Zdyskontowany okres zwrotu [lata]	Prosty okres zwrotu [lata]	Koszt energii cieplnej [zł/GJ]	Koszt energii elektrycznej [zł/kWh]
Kolektor słoneczny do podgrzewania powietrza – 42 kWth	3,7	1,8	20,2	
Ręcznie obsługiwany kocioł na drewno małej mocy – 80 kWth	4,9	3,1	25,0	
Ręcznie obsługiwany kocioł na słomę małej mocy – 65 kWth	4,6	2,6	20,2	
Mała elektrownia wodna zbudowana na istniejącym jazie – 45kWel	10,4	4,1		0,23
Instalacja wykorzystująca gaz wysypiskowy do produkcji energii elektrycznej – 400 kWel	9,4	4,7		0,22
Kolektor słoneczny do podgrzewania wody – 4kWth	11,9	7,3	147,3a	
Biogazownia komunalna na osad ściekowy do produkcji skojarzonej energii elektrycznej i ciepła – 320 kWel i 540 kWth	12,3	6,7		0,32
Ciepłownia na słomę – 1 000 kWth	>20	7,6	29,1	
Ciepłownia na zrębki drzewne – 500 kWth	>20	9,7	33,2	
Elektrownia wiatrowa sieciowa 2x600 kWel	>20	12		0,51
Mała elektrownia wodna z jazem zbudowana od podstaw – 90 kWel	>20	14		0,55
Biogazownia rolnicza na gnojowicę 15 kWth	>20	14	57,1	
Ciepłownia geotermalna – 7 500 kWth	>20	20	61,8	
System fotowoltaiczny do zasilania lampy ulicznej – 0,12 kWel	>20	200		8,89

Źródło: <http://www.energia-odnawialna.net/obrazy/tabela2.doc>

a – stosowanie kolektorów słonecznych do podgrzewania wody może być ekonomicznie uzasadnione w przypadku zastępowania termy elektrycznej, która produkuje energię cieplną po koszcie wyższym od 100 zł/GJ.

W latach 1990 do 1999 nie zaobserwowano istotnego zmniejszenia kosztów instalacji. Wzrost ich rentowności wynika jedynie ze zwiększenia cen energii konwencjonalnej.

Analiza ekonomiczna poszczególnych technologii odnawialnych źródeł energii wskazuje, że można dokonać podziału na trzy grupy według kryterium wysokości nakładu inwestycyjnego:

- technologie, których zdyskontowany okres zwrotu nakładów inwestycyjnych nie przekracza 5 lat. Należą do nich kolektor powietrzny do suszenia płodów rolnych, małe kotły na drewno oraz kotły na słomę,
- technologie, których zdyskontowany okres zwrotu kosztów inwestycji mieści się w zakresie od 9,5 do 12,5 lat. Do tej grupy należą: małe elektrownie wodne zbudowane na istniejącym jazie, kolektory słoneczne do podgrzewania wody oraz biogazownie komunalne na osad ściekowy produkujące energię elektryczną i ciepłą,
- pozostałe technologie, których zdyskontowany okres zwrotu wynosi powyżej 20 lat. W tej grupie znalazły się: automatyczne ciepłownie na słomę i zrębki drzewne, elektrownie wiatrowe sieciowe, ciepłownie geotermalne, biogazownie rolnicze, systemy fotowoltaiczne i małe elektrownie wodne budowane od podstaw¹⁹.

Efektywne gospodarowanie energią w Polsce w gospodarstwach domowych oraz małych przedsiębiorstwach

W rzeczywistości gospodarczej XXI wieku efektywne wykorzystywanie i pozyskiwanie energii stanowi szczególnie istotny element, determinujący niejednokrotnie wolumen kosztów zarówno gospodarstw domowych, jak i przedsiębiorstw. W celu kierunkowania na efektywne formy gospodarowania energią, w pierwszej połowie 2009 roku przeprowadzono na terenie gminy Rychwał szereg szkoleń. Wg danych statystycznych uzyskanych z EUROSTAT, zużycie energii elektrycznej w gminie Rychwał per capita jest wyższe niż przeciętnie w Polsce.

Tab. 3 Zużycie energii elektrycznej per capita w 2008 roku

Region	Zużycie energii elektrycznej na mieszkańca
Miasto Rychwał: 2007 r, 2356 mieszkańców	755,1 kWh
POLSKA – miasta	740,6 kWh

Zródło: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>

W trakcie szkoleń korzystano z aktywnych form prezentacji oraz czynnym uczestnictwem słuchaczy. Celem szkoleń była identyfikacja rzeczywistego stanu wiedzy w gospodarstwach domowych oraz małych przedsiębiorstwach w obszarze efektywnego, ekologicznego i bezpiecznego korzystania z energii elektrycznej, z zachowaniem wymogów ergonomicznych oraz wskazanie istniejących możliwości pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych, poprzez:

1. wskazanie uczestnikom możliwości pozyskiwania i sposobów wykorzystania energii z różnych źródeł, ze szczególnym naciskiem na źródła odnawialne,

¹⁹ <http://www.energia-odnawialna.net/obrazy/tabela2.doc>

2. ukazanie sposobów efektywnego gospodarowania energią w różnych obszarach aktywności ludzkiej, w tym w gospodarstwie domowym, szkole, gminie, małym przedsiębiorstwie,
3. wprowadzenie w tematykę zasad bezpiecznego użytkowania energii w kontekście potencjalnych zagrożeń dla zdrowia ludzkiego oraz szkód środowiskowych,
4. poinformowanie o możliwościach pozyskiwania środków na wprowadzanie energii odnawialnej do gospodarstwa/przedsiębiorstwa oraz o obowiązującej wykładni prawnej na temat ulg podatkowych.

Biorąc pod uwagę interaktywny charakter szkolenia, każdy temat ilustrowano przykładami praktycznymi, dotyczącymi gospodarstw indywidualnych oraz małych przedsiębiorstw.

Tematyka szkoleń

Tematyka szkoleń obejmowała następujące obszary:

1. Energia wokół człowieka – dokonano omówienia rodzajów, źródeł i charakteru energii, określono dostępność poszczególnych rodzajów oraz wielkość zasobów. Zdefiniowano pojęcia energii tradycyjnej i odnawialnej. Przedstawiono konwencjonalne i nowoczesne technologie pozyskiwania energii. Szczególną uwagę zwrócono na technologie, które można zastosować w indywidualnym gospodarstwie oraz małym przedsiębiorstwie.
2. Gospodarowanie energią – ujęcie ekonomiczne - przedstawiono zasady efektywnego gospodarowania energią w gospodarstwie domowym. Wyjaśniono pojęcia bilansu energetycznego, strat oraz oszczędności energii, zdefiniowano energooszczędność urządzeń²⁰. Ukazano zarządzanie energią w gospodarstwie domowym i miejscu pracy, ilustrując przykładami.
3. Gospodarowanie energią – ujęcie ekologiczne - na przykładzie produkcji ciepła i zimna ukazano formy oddziaływania użytkowania energii elektrycznej na człowieka i jego otoczenie²¹. Omówiono i zilustrowano przykładami rachunek ekologicznych zysków i strat w skali krótko i długoterminowej. Scharakteryzowano kierunki i rodzaje ekologicznej motoryzacji.
4. Użytkowanie energii elektrycznej a bezpieczeństwo osób i środowiska - omówiono zasady użytkowania urządzeń elektrycznych w domu, miejscu pracy, nauki i rekreacji w sposób bezpieczny dla osób²² i środowiska²³.
5. Jak oszczędzać energię: „inteligentny dom”, „inteligentne pojazdy” - szkolenia miały charakter praktyczno-pokazowy. Temat wprowadzano w postaci prezentacji multimedialnej. W drugiej części prowadzący przedstawiał konkretne zagadnienie, by następnie wspólnie znaleźć rozwiązanie. Kolejne problemy wskazywali uczestnicy – dotyczyły one głównie uwarunkowań lokalnych.

²⁰ Szczególnie artykułów gospodarstwa domowego.

²¹ Emisja CO₂.

²² Ochrona przeciwporażeniowa.

²³ Odpady.

Miejsce, przebieg oraz uczestnicy szkolenia

Spotkania szkoleniowe w ramach modułu ENERGETYKA odbyły się trzykrotnie w miejscowościach Rychwał, Glinka oraz Grochowy. Zidentyfikowany empirycznie profil uczestników:

- a) 80% osoby w wieku ponad 40 lat,
- b) 20% osoby w wieku poniżej 30 lat.

W głównej mierze byli to rolnicy, leśnicy oraz pracownicy samorządowi i służb energetycznych.

Wszyscy uczestnicy szkoleń wykazali duże zainteresowanie prezentowanymi tematami, co znalazło odzwierciedlenie znacznej liczbie pytań, zadawanych już w pierwszej części szkolenia, co umożliwiło modyfikację tematyki prezentacji zgodnie z oczekiwaniami uczestników szkolenia.

Ze szczególnym zainteresowaniem uczestników spotkały się następujące tematy:

- bilans energetyczny gospodarstwa domowego,
- zarządzanie energią elektryczną w gospodarstwie, przedsiębiorstwie,
- odnawialne źródła energii elektrycznej, w tym energia słoneczna i wiatrowa,
- nowoczesne technologie pozyskiwania energii elektrycznej²⁴,
- praktyczne projekty małych wiatraków i kolektorów słonecznych,
- informacje o przepisach prawnych dotyczących małych alternatywnych źródeł energii²⁵.

Uczestnicy szkolenia nie wykazali zainteresowania systemami automatycznego sterowania urządzeniami w domu²⁶. Bardzo duże zainteresowanie wzbudzały natomiast przykłady konkretnych rozwiązań przydomowych elektrowni wiatrowych. W odpowiedzi uczestnicy otrzymali od prowadzącego szczegółową informację o działaniu, budowie w warunkach „domowych” oraz kosztach takiego przedsięwzięcia. Przedstawiono również film instruktażowy oraz odpowiednie linki internetowe do wykorzystania²⁷.

Uczestnicy wykazywali znaczną orientację w rodzajach energii odnawialnych i bardzo duże zainteresowanie nowoczesnymi rozwiązaniami w tej dziedzinie, także nowatorskimi na skalę światową²⁸, zwłaszcza zasadą działania oraz realizacją materiałową. Z drugiej strony, w mikroskali, zupełnie nie mieli wyobrażenia o rzeczywistych kosztach małych, „domowych” inwestycji w tej dziedzinie²⁹. Po przykładach podanych przez prowadzącego uznali podjęcie przydomowej inwestycji za leżące w granicach możliwości finansowych.

Uczestnicy wykazywali duże zainteresowanie technicznymi parametrami urządzeń oraz metodami ich szacowania i pomiaru. Prowadzący odpowiedział na szereg pytań dotyczących m.in. metod pomiaru siły wiatru, granicznych wielkości siły wiatru i nasłonecznienia wpływających na opłacalność inwestycji jak rów-

²⁴ Także na skalę przemysłową.

²⁵ Wymagane pozwolenia na budowę i eksploatację, możliwości uzyskania dotacji i ulg podatkowych.

²⁶ Tzw. inteligentnym domem.

²⁷ Z powodu braku dostępu do Internetu w salach szkoleniowych.

²⁸ Np. wieża słoneczna 200 000MW w Australii

²⁹ Zdecydowanie je przewymiarowali.

niez rządzących tymi zjawiskami praw fizyki, podstawowych wielkości fizycznych i elektrycznych oraz ich jednostek. Zatem wydaje się być uzasadnione twierdzenie o znacznym zainteresowaniu zagadnieniami technicznymi jak również prawami fizyki, oraz niskiej ich percepcji wśród społeczeństwa.

Szkolenia a efektywność gospodarowania energią przez gospodarstwa indywidualne i małe przedsiębiorstwa-wnioski

Po przeprowadzeniu szkoleń, w oparciu o analizę zachowań uczestników, wydaje się być uzasadnionym twierdzenie, iż:

- problematyka wytwarzania, oraz efektywnego gospodarowania i użytkowania energii elektrycznej w skali gospodarstwa domowego, przedsiębiorstwa w gminie lub małym mieście jest wysoce użyteczna i interesująca dla uczestników,

- wiedza z obszaru praktycznej realizacji małych wiatrownic i stosowania kolektorów słonecznych, przekazana uczestnikom w trakcie szkolenia, zmieniła ich pogląd na dostępność urządzeń do pozyskiwania energii elektrycznej z energii wiatru i słońca dla gospodarstw indywidualnych,

- zagadnienia prawne i finansowe związane z problematyką energii odnawialną były nowe dla większości uczestników szkolenia,

- poziom wiedzy społeczności gminnej w obszarze efektywnego gospodarowania energią elektryczną w gospodarstwie domowym jest przeciętny,

- znajomość zagadnień technicznych uczestników szkoleń w obszarze wykorzystania energii odnawialnej jest niska, szczególnie na płaszczyźnie praktycznej i organizacyjnej, wskazane są dalsze praktyczne szkolenia w zakresie techniki i przepisów.

- terminy przeprowadzenia szkoleń należy skorelować z rozkładem zajęć rolników w rytmie rocznym, ze szczególnym uwzględnieniem sezonowości prac polowych.

Literatura

1. Balewski B., Psychospołeczne i ekonomiczne uwarunkowania efektywności aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu, niepublikowana praca doktorska, Akademia Ekonomiczna Poznań, 2006
2. Brillman J., Nowoczesne koncepcje i metody zarządzania, PWE, Warszawa 2002, s. 632
3. Chocholski A., Czekański D., Słoneczne instalacje grzewcze, W-wa 1999
4. Gaszyński L., O nowych źródłach energii, W-wa 1993
5. Juźwiszyn J., Rybicki W., Smoluk A., O definicji efektywności. Rozważania nad celowością w naturze i rozwojem, w: T. Dudycz (red.), Efektywność-rozważania nad istotą i pomiarem, AE Wrocław, 2005, s. 191-203
6. Kaiser H., Wykorzystanie energii słonecznej, Wyd. AGH 1995
7. Kopaliński W., Słownik wyrazów obcych, Wyd. PWN, Warszawa 1985, s. 111
8. Lasa J., Grochowalski A., Dioksyny – PCDDs groźne trucizny dla człowieka i środowiska naturalnego, Wyd. AGH 1989.
9. Szargut J., Ziębiak A., Podstawy energetyki cieplnej, PWN W-wa 1998
10. Szymczak M. (red.), Słownik, Wyd. PWN, Warszawa 1978, t.1., s. 51

Źródła internetowe.

1. <http://www.energia-odnawialna.net/zasobyenergii.html>

dr Błażej BALEWSKI, dr inż. ANDRZEJ JANOWSKI
WYŻSZA SZKOŁA KADR MENEDŻERSKICH W KONINIE

DLACZEGO WARTO STUDIOWAĆ EKONOMIĘ

O słowie „ekonomia”

Fundamentem ekonomii są dwa podstawowe założenia: ograniczone zasoby oraz nieograniczone potrzeby, których poznanie i zrozumienie stanowi istotę ekonomizacji¹. Potrzeby w ekonomii są postrzegane jako stricte materialne – zaspokajane dobrami i usługami dostarczającymi ich konsumentom użyteczność – termin używany do mierzenia zadowolenia, zatem potrzeby takie jak: miłość, samorealizacja, szacunek, stanowią przedmiot zainteresowania innych, poza ekonomią, nauk społecznych.

Potrzeby materialne natomiast zaspokajane są dobrami rzeczowymi², które można podzielić na dwie grupy. Wśród nich są dobra: podstawowe – niezbędne do życia i luksusowe.

Przytoczona klasyfikacja jest zmienna w czasie i przestrzeni. Dobra uznawane jako luksusowe stają się podstawowymi, jak również dobra postrzegano jako podstawowe w jednym kraju, są luksusowe w innym³.

Potrzeby materialne występują nie tylko u indywidualnych osób ale wyrażane są także przez jednostki gospodarcze oraz instytucje rządowe. Jednostkom gospodarczym potrzebne są budynki, maszyny środki transportowe, surowce, usługi marketingowe czy prawnicze. Rząd reprezentując obywateli stwarza zapotrzebowanie na szkoły, szpitale, drogi kołowe i szynowe oraz dobra militarne.

Wspólną cechą potrzeb materialnych jest niemożność ich całkowitego zaspokojenia, zwana także nieograniczonością potrzeb. Stąd też uprawnionym jest twierdzenie iż potrzeby mają charakter dynamiczny. Pojawiające się nowe produkty, wspomagane przez intensywną promocję powodują, iż potencjalni odbiorcy odczuwają nowe zapotrzebowania⁴. Niektóre pragnienia ludzkie są determinowane potrzebami biologicznymi, inne stanowią pochodną zwyczajów kulturowych lub zasobów społecznych. Ostatecznym celem działalności gospodarczej jest zaspokojenie tych zróżnicowanych i dynamicznie rozwijających się potrzeb. Jednakże, aby ów cel zrealizować, niezbędnym jest wytworzenie dóbr i usług materialnych, do produkcji których konieczne są takie środki jak budynki fabryczne, maszyny i urządzenia, narzędzia i materiały, siła robocza oraz ziemia wraz z znajdującymi się w niej bogactwami naturalnymi. Środki te nazywane są zasobami ekonomicznymi lub środkami produkcji⁵.

Zasoby ekonomiczne podzielić można na cztery następujące kategorie: ziemię, kapitał, pracę i technologię. W ekonomii pod pojęciem ziemi rozumie się wszystkie

¹ T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Wrocław 1982, s. 126

² M.in. ubraniami, jedzeniem, mieszkaniami, samochodami

³ Wzmiankowane uwarunkowania opisane są przez krzywą Engla

⁴ Np. telefon komórkowy, bardziej zaawansowany technologicznie komputer

⁵ W. Orłowski, *Nowy leksykon ekonomiczny*, Graf-Punkt, Warszawa 1998, s.53

zasoby naturalne, które mogą być zużyte w procesie produkcji⁶. Kapitał obejmuje wszystkie uprzednio wytworzone środki produkcyjne, które używane są do produkcji dóbr i usług materialnych⁷. Powyższe zasoby nazywane są również dobrami inwestycyjnymi lub dobrami kapitałowymi⁸. Pracę w ekonomii definiuje się jako fizyczne i umysłowe zdolności ludzkie wykorzystywane do wytwarzania dóbr materialnych⁹. Specyficznym rodzajem zasobu ludzkiego, który odgrywa istotną rolę w działalności gospodarczej jest zdolność przedsiębiorcza zwana po prostu przedsiębiorczością¹⁰.

Czwarty zasób ekonomiczny to technologia, tj., wiedza technologiczna i organizacyjna niezbędna do prowadzenia działalności gospodarczej i bycia konkurencyjnym. Wiedza ta podobnie jak pozostałe zasoby może być wykorzystywana w sposób produkcyjny. W niektórych dziedzinach działalności gospodarczej należy ona do najdroższych zasobów ekonomicznych¹¹.

Przeprowadzone dotąd rozważania pozwalają na określanie nauki ekonomii: ekonomia to nauka o procesach gospodarczych, której celem jest identyfikacja i opis uwarunkowań determinujących te procesy¹².

Przedmiotem zainteresowań ekonomii stanowi zatem gospodarowanie sensu largo-działalność gospodarcza ludzi, postrzegana często jako przedsiębiorczość. Istotną determinantą efektywności tego procesu jest ograniczoność zasobów ludzkich¹³ oraz zasobów naturalnych¹⁴ i tych, które powstają w rezultacie wcześniejszej działalności ludzkiej¹⁵.

Ekonomia ukazuje, w jaki sposób poszczególne jednostki ludzkie wykorzystują wspomniane zasoby podczas procesu gospodarowania, a także kryteria wyborów przedsiębiorców kierunkowane na osiągnięcie wyższej skuteczności¹⁶ i efektywności¹⁷ podejmowanych, w ramach działalności gospodarczej procesów.

⁶ Np., ziemia uprawna, lasy, surowce mineralne, pokłady ropy naftowej i gazu oraz zasoby wody

⁷ Np., budynki fabryczne oraz magazyny, ich wyposażenie, maszyny i urządzenia, narzędzia, środki transportowe oraz środki dystrybucji.

⁸ Często używane jest pojęcie „kapitał pieniężny” rozumiany jako pieniądze niezbędne do nabycia maszyn i urządzeń oraz innych środków produkcji. Pieniądze nie stanowią zasobu ekonomicznego, ponieważ z nich nie można wyprodukować dóbr i usług materialnych.

⁹ R. Milewski, *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa, 2005, s. 18

¹⁰ Przedsiębiorczość sprowadza się do: 1. organizowania zasobów ekonomicznych w zyskowne przedsięwzięcie. 2. podejmowania nierutynowych decyzji nadających kierunek działania temu przedsięwzięciu. 3. bycia innowatorem, tj., wprowadzania na gruncie komercyjnym nowych produktów, technik produkcyjnych lub organizacyjnych jak i form organizacji biznesu oraz 4. podejmowania ryzyka działalności gospodarczej. Por [J. Bills, J. Kalisiak, *Przedsiębiorczość*, PWE, Warszawa, 1998, s. 49; P. Drucker, *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, PWE Warszawa 1992, s. 37]

¹¹ Np. branża IT, elektronika, zaawansowanych technologii, medycyna

¹² Nazwą „ekonomia” posługiwał się już Arystoteles. Oikos znaczy po grecku dom, natomiast nomos-prawo. Ekonomia oznaczała wówczas wiedzę o prawach rządzących gospodarstwem domowym. Począwszy od XVII wieku upowszechnił się termin „ekonomia polityczna”, przy czym przymiotnik „polityczna” oznaczał mniej więcej to samo, co „społeczna”. Współcześnie, zwłaszcza w literaturze anglo-amerykańskiej, przymiotnik ten jest zazwyczaj pomijany i stosowany jest termin „ekonomia”. [za R. Milewski, *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa, 2005, s. 19]

¹³ Włącznie z wiedzą i uniejętnościami.

¹⁴ Np. bogactwa naturalne znajdujące się w ziemi, powietrze, woda

¹⁵ Np. narzędzia, półprodukty, urządzenia, magazyny, hale, odzież, żywność, domy, mieszkania, środki finansowe, transportowe i inne)

¹⁶ W literaturze przedmiotu występuje wiele koncepcji skuteczności i sprawności. K. Obuchowski uważa, że skuteczność to przekraczanie określonych wymogów doraźnych [K. Obuchowski, *Przez galaktykę potrzeb, Zysk i S-ka, Poznań, 1997, s.21*]. J.A.F Stoner i Ch. Wankel natomiast zgodnie z nurtem prakseologicznym twierdzą, że skuteczność oznacza umiejętność wyznaczania celów i robienia właściwych rzeczy [J. Stoner, *Kierowanie*, PWE,

Do zagadnień leżących w obszarze zainteresowań ekonomii należą zarówno aktywności stanowiące przedmiot troski większości rodzin¹⁸, jak i stanowiące przedmiot zainteresowania wąskiego grona specjalistów z danej dziedziny oraz polityków gospodarczych¹⁹. Ekonomia, dokonując analizy związków między wzmiankowanymi zagadnieniami warunkuje lepsze poznanie rzeczywistości gospodarczej oraz determinuje bardziej efektywne wprowadzanie zmian.

Funkcje ekonomii

Ekonomia pełni wiele funkcji, z których jako najważniejsze, postrzegane są zazwyczaj:

- funkcja poznawcza – polegająca na dostarczaniu wiedzy o zjawiskach i procesach gospodarczych, ich przyczynach, skutkach, a także prawidłowościach charakterystycznych dla tych procesów. Podczas analizy wymienionych wyżej procesów oraz ich interpretacji, ekonomia identyfikuje istniejące w danej gospodarce mecha-

Warszawa 1992, s. 24]. J. Zieleniewski podkreśla natomiast, że skutecznym jest działanie w trakcie którego poszczególne środki i cele działania się nie wyłączają. Dodaje jednocześnie, że skutki działań mogą być oceniane pozytywnie i negatywnie z trzech perspektyw oceniania: ze względu na ocenę przez działającego oraz ze względu na przewidywania działającego i ze względu na znaczenie dla działającego. Twierdzi też, że aby „osiągnąć skutki oceniane pozytywnie trzeba ponieść zawsze jakieś ofiary, czyli liczyć się też ze skutkami ocenianymi negatywnie” [J. Zieleniewski, 1974, s.194-195]. Szersze prakseologiczne ujęcie skuteczności można znaleźć w dziele T. Kotarbińskiego „Traktat o dobrej robocie”. Autor ten twierdzi, że skutecznym jest takie działanie, które prowadzi do skutku zamierzonego jako cel lub które przygotowuje ciąg działania dla osiągnięcia danego celu w przyszłości. Charakteryzuje je: wydajność, oszczędność oraz poprawność-czyli stosowanie metody lub metod wypróbowanych i przyjętych za wzorcowe przez dane grono znawców i „ekonomizacja”, czyli uczynienie działań bądź oszczędniejszymi, bądź wydajniejszymi, co prowadzi do optymalizacji energii wydatkowanej przez podmiot działający. Aby zaistniało działanie skuteczne konieczna jest próba, czyli usiłowanie zrobienia czegoś dla okazania, czy to jest wykonalne, a przez to wykluczenie „błędu praktycznego”, czyli wykonania daremnego ruchu lub też jego daremnego zaniechania. Skuteczne działanie warunkują ponadto: wykonalność, czyli możliwość sytuacyjna wykonania dzieła, umiejętność dokonania wyboru spośród ewentualności kompletnych; racjonalność działania-czyli działanie oparte na wiedzy (posiadanych informacjach), która z uwagi na swoje uzasadnienie przypisuje dostateczne prawdopodobieństwo jej prawdziwości oraz „ważność”, czyli odniesienie do zła utożsamianego z niemożnością działania i motywacja do działania (działanie wolne od przymusu zewnętrznego) wraz z „dzielnością osobnika działającego”, czyli przejawianiem ochoty do działania, samodzielnością działania i wytrwałością w działaniu, a także „zręczność i znawstwo”, czyli umiejętności będące elementem sprawności manipulacyjnej, która jest warunkiem skuteczności. T. Kotarbiński ukazuje też związek skuteczności i sprawności. Za sprawność utożsamianą z praktycznością, uważa on działania łączące skuteczność i ekonomiczność, czyli oszczędność i wydajność [Kotarbiński T., 1969]. Inną definicję sprawności proponuje P. Drucker. Uważa on, że sprawność to „robienie rzeczy we właściwy sposób” [P. Drucker, Menedżer skuteczny, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1994r.,s.122].

¹⁷ Efektywność- Słowo efektywność wywodzi się z łacińskich pojęć: „effectivus” i „effectus”. Pierwsze oznacza bycie skutecznym, drugie osiągnięcie, wynik [Za B. Balewski, Psychospołeczne i ekonomiczne uwarunkowania efektywności aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu, niepublikowana praca doktorska, Akademia Ekonomiczna Poznań, 2006]. Stąd też, W. Kopaliński za działanie efektywne uważa skuteczny, sprawny, istotny, rzeczywisty przejaw aktywności ludzkiej [W. Kopaliński, Podręczny słownik wyrazów obcych, Muza, 1999, s. 111]. Autorzy słownika języka polskiego wyjaśniając pojęcie efektywności zwracają dodatkowo uwagę na aspekt wydajności [M. Szymczak (red.), Słownik (1978), t.1., s. 516]. Powiązanie efektywności z wydajnością zbliżyło termin efektywności do pojęcia „produktywności”, oznaczającego wielkość efektu uzyskanego z danych nakładów.

¹⁸ Np. warunki pracy, potrzeby, wysokość uzyskiwanych dochodów, poziom wydatków, wysokość cen nabywanych przez nich produktów

¹⁹ Np. mechanizmy regulacyjne gospodarki, oraz efektywność ekonomiczna tych systemów, skutki społeczno-polityczne, relacje gospodarcze z zagranicą, determinanty warunkujące nowoczesność gospodarki danego kraju, jej stabilność lub destabilizację.

nizmy rozwiązywania problemów społeczno-gospodarczych, w tym kryteriów wyboru produktów dla określonych grup docelowych,
 - funkcja aplikacyjna – dostarczanie wskazówek do podejmowania efektywnych decyzji gospodarczych zarówno osobom odpowiedzialnym za politykę gospodarczą państw, jak i gospodarstwom domowym.

Podczas procesu ekonomizacji spotykane są stwierdzenia pozytywne²⁰ oraz normatywne²¹. Objaśniając rzeczywistość, badacze-ekonomiści, nie zawsze są, podobnie jak przedstawiciele innych nauk społecznych, w stanie wyjaśnić procesy zachodzące w otoczeniu gospodarczym w sposób obiektywny. Podobnie jak inne jednostki, determinantą wielu ich działań jest określony światopogląd oraz inne, zbliżone czynniki. Dlatego też nie wydaje się być zasadne twierdzenie o możliwości „uwolnienia” się od twierdzeń wartościujących²²

Makro a mikroekonomia

Przedmiotem zainteresowania makroekonomii nie stanowią szczegóły gospodarki²³ – lecz w ogólnym jej obrazie. Różnica między mikroekonomią a makroekonomią to nie pochodna skali, co sugerowałby greckie przedrostki mikro i makro. Różny jest też cel analizy.

W mikroekonomii i makroekonomii stosuje się różne podejścia, aby móc panować nad prowadzoną analizą. W mikroekonomii najważniejsze jest szczegółowe zrozumienie zasad działania konkretnych rynków. Aby osiągnąć ten stopień szczegółowości czy też powiększenia, pomija się wiele związków z innymi rynkami²⁴. Mikroekonomia przypomina nieco „oglądanie wyścigów konnych przez lornetkę”. Przybliża ona znakomicie szczegóły, ale czasami można uzyskać lepszy obraz całej gonitwy „gołym” okiem. Ponieważ makroekonomia zajmuje się głównie powiązaniem między różnymi częściami gospodarki, opiera się ona na innego rodzaju uproszczeniach, mających na celu zwiększenie operacyjności analizy. Upraszcza się więc tutaj elementy konstrukcyjne, aby móc wyjaśnić, jak pasują one do siebie i w jaki sposób wzajemnie na siebie wpływają.

²⁰ Kiedy badacz, biorąc pod uwagę istniejące fakty, wyjaśnia w oparciu o metody naukowe, przy zachowaniu kryterium bezstronności, wyjaśnia prawidłowości dotyczące rzeczywistości gospodarczej, starając się również udzielić odpowiedzi, jakie aktywności, procesy, zjawiska mają istotny wpływ na gospodarkę oraz zidentyfikować przyczyny i następstwa tychże zjawisk, a także skutków, do których prowadzą działania ludzi.

²¹ Kiedy badacz wyraża swoje przekonanie oraz konstytuuje subiektywne zalecenia w oparciu o własny ogląd i interpretację zjawisk, w konsekwencji narzuca swój pogląd na wartościowanie pozytywne lub negatywne zjawisk.

²² Przykładami twierdzeń pozytywnych mogą być stwierdzenia typu: „inflacja obniża skłonność do oszczędzania” oraz „bezrobocie prowadzi do biedy”. Są to stwierdzenia weryfikowalne, można je potwierdzić lub obalić np. prowadząc badania empiryczne. Natomiast przykładami twierdzeń normatywnych mogą być stwierdzenia w rodzaju: „bezrobocie jest poważniejszym problemem niż inflacja” oraz „duże różnice w dochodach są niedobre”. Tego typu twierdzeń nie da się zweryfikować [za: R. Milewski, *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa, 2005, s. 20]

²³ Np. relacji ceny papierosów w stosunku do ceny chleba lub produkcji samochodów w stosunku do produkcji stali

²⁴ Mówiąc, np., w Wielkiej Brytanii podatek od samochodów zmniejsza ich podaż, która równoważy rynek, pominięty jest sposób spożytkowania przez państwo wpływów podatkowych. Jeżeli państwo będzie musiało pożyczać mniej pieniędzy, to jest możliwe, że stopa procentowa i kurs walutowy obniżą się i że podwyższona konkurencyjność międzynarodowa producentów samochodów w Wielkiej Brytanii spowoduje w rzeczywistości zwiększenie produkcji samochodów równoważającej rynek brytyjski.

Makroekonomia natomiast bada duże agregaty, takie jak popyt globalny gospodarstw domowych na dobra lub globalne wydatki przedsiębiorstw na maszyny i budowle. Przedmiotem analizy makroekonomicznej są: inflacja²⁵, bezrobocie²⁶, produkcja i wzrost gospodarczy²⁷.

Proces gospodarowania, przedsiębiorcy, decyzje gospodarcze

Gospodarowanie, czyli działalność gospodarcza ludzi, nie stanowi aktu jednorazowego. Ze względu na odnawialność i rozwój ludzkich potrzeb jest to proces ciągły. Dlatego też w literaturze przedmiotu podkreślana jest w aspekcie procesów gospodarowania²⁸ - ich powtarzalność.

Między poszczególnymi strefami procesu gospodarowania istnieją różnorodne powiązania. Sposób uczestnictwa ludzi w procesie produkcji²⁹ wpływa na formy ich partycypacji w podziale rezultatów; do właścicieli należą wytworzone produkty i dochody z tytułu ich sprzedaży, natomiast do pracowników najemnych płace, czyli wynagrodzenie za wykonaną pracę. Sposób podziału dochodów z wcześniejszej produkcji determinuje rozmiary przyszłej produkcji i dochody z niej.

Strefa szeroko pojmowanej produkcji znajduje się w obszarze szczególnych zainteresowań ekonomii, gdyż przedmiotem podziału, wymiany i konsumpcji może być tylko to, co zostało wcześniej wytworzone. Aby pewne dobra mogły stać się przedmiotem wymiany, musi powstać ich nadwyżka ponad własne potrzeby wytwórców³⁰ - wówczas mogą one stać się przedmiotem konsumpcji³¹.

W procesie gospodarowania podmiotem działalności są ludzie³². Są oni zwykle odpowiednio zorganizowani i tworzą podmioty gospodarcze. Mianem podmiotu gospodarczego³³ można określić każdego aktywnego uczestnika procesu gospodarowania. Podstawowymi podmiotami gospodarczymi są dziś zazwyczaj przedsiębiorstwa, czyli ludzie³⁴ dysponujący określonymi środkami³⁵ niezbędnymi

²⁵ Roczna stopa inflacji jest to procentowy przyrost przeciętnego poziomu cen dóbr i usług w ciągu roku.

²⁶ jest to liczba osób zarejestrowanych jako poszukujących pracy i jednocześnie nie mających zatrudnienia. Stopa bezrobocia jest to odsetek siły roboczej pozostającej bez pracy. Siła robocza jest to liczba ludzi pracujących lub poszukujących pracy. Nie obejmuje ona zatem wszystkich tych, począwszy od bogatych właścicieli ziemskich do narkomanów, którzy nie pracują ani nie poszukują pracy.

²⁷ Realny produkt narodowy brutto (PNB) jest miarą całkowitego dochodu gospodarki narodowej. Świadczy on o ilości dóbr i usług, na których zakup może pozwolić sobie gospodarka jako całość. PNB jest blisko związany z kategorią produkcji globalnej gospodarki. Przyrosty realnego PNB określa się mianem wzrostu gospodarczego. [por. D. Begg. *Ekonomia*, PWE Warszawa, 2006, s. 42]

²⁸ Procesy produkcji, podziału, wymiany i konsumpcji dóbr, określane są łącznie mianem procesu gospodarowania.

²⁹ Np., czy biorą oni w nim udział w charakterze właścicieli zakładów produkcyjnych, czy też zatrudnionych w nich pracowników najemnych

³⁰ Nadwyżka ta nie musi zawsze być przedmiotem wymiany. W pewnych warunkach może być rozdzielona bezpośrednio, z pominięciem charakterystycznych dla wymiany aktów kupna - sprzedaży

³¹ Rozliczne są wzajemne powiązania między produkcją i konsumpcją. Z jednej strony, produkcja określa konsumpcję, gdyż stwarza dla niej przedmiot konsumpcji oraz wyzwala impuls konsumpcji. Poziom produkcji determinuje w znacznym stopniu stopę życiową społeczeństwa. Z drugiej strony, konsumpcja określa produkcję, gdyż uzasadnia celowość dotychczasowej produkcji i stwarza potrzebę nowej produkcji. Bez masowej produkcji pewnych dóbr nie jest możliwa ich masowa konsumpcja, a bez masowej konsumpcji ponowna ich masowa produkcja itd. Przykłady współzależności między różnymi sferami i aspektami procesu gospodarowania można by oczywiście mnożyć. Istotnym zadaniem ekonomii jako nauki jest analiza tych współzależności.

³² Poszczególne jednostki, grupy ludzi, społeczeństwo jako całość

³³ Czy też podmiotu gospodarującego

³⁴ Lub grupy ludzi

do regularnego prowadzenia działalności gospodarczej w sferze produkcji, obrotu towarowego czy usług³⁶. W roli podmiotów gospodarczych występują także gospodarstwa domowe, pełniące funkcje zarówno konsumpcyjne jak i produkcyjne³⁷. Ważnym podmiotem gospodarczym jest również państwo. Jego rola w porównaniu z innymi podmiotami współcześnie jest bardzo zróżnicowana – od stosunkowo nieznaczącej w jednych krajach do wręcz dominującej w innych. Działalność pewnych przedsiębiorstw i państw często wykracza poza ramy danego kraju, stają się więc one podmiotami gospodarczymi w skali międzynarodowej czy nawet światowej³⁸.

Ekonomia a pojęcie własności

Istotną rolę w procesach społeczno – gospodarczych odgrywają stosunki własnościowe, czyli relacje powstające między ludźmi w związku z korzystaniem z dóbr oraz decydowaniem o nich. Determinują one całokształt stosunków społecznych³⁹. W oparciu o wzmiankowane założenia, własność można zdefiniować jako zbiór efektywnie wykorzystywanych⁴⁰ uprawnień, inaczej praw własności, jakimi dany podmiot własności⁴¹ dysponuje w odniesieniu do określonego obiektu⁴² własności. W zbiorze tym można wyodrębnić dwa podzbiory:

- 1) faktyczne korzystanie w różnorodny sposób z obiektu własności⁴³,
- 2) bezpośredni lub pośredni udział w podejmowaniu istotnych decyzji dotyczących wykorzystania tego obiektu, czyli zarządzania nim.

Jak dowodzi praktyka, faktyczne korzystanie z danego obiektu z reguły jest silnie uzależnione od udziału w zarządzaniu nim.

Własność jest zjawiskiem stopniowalnym. Można bowiem korzystać z obiektów własności i decydować o nich w różnym stopniu⁴⁴ oraz posiada wiele aspektów – ekonomia analizuje przede wszystkim ekonomiczny aspekt własności i ten właśnie aspekt eksponowany jest w podanej wyżej definicji własności. Nie ulega jednak wątpliwości, że w rzeczywistości tego elementu nie można precyzyjnie oddzielić od wielu innych, w szczególności prawnego, ale także politycznego, ideologicznego.

³⁵ Np. takimi jak wspomniane już ziemia, lokale biurowe, budynki fabryczne, maszyny, urządzenia, narzędzia, surowce, środki pieniężne, środki transportu

³⁶ Przedsiębiorstwem jest np., jednoosobowy zakład fryzjerski czy krawiecki, ale też gospodarstwo rolne, warsztat rzemieślniczy, cegielnia, kopalnia, huta, mleczarnia, fabryka samochodów, hotel, bank itd.

³⁷ Polegające na zdobywaniu dochodu.

³⁸ Odnosi się to też do niektórych organizacji i instytucji ponadnarodowych, takich jak: pewne agendy Organizacji Narodów Zjednoczonych, Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Unia Europejska.

³⁹ W tym ekonomicznych. Stosunki społeczne to zależności między ludźmi w związku z ich różnego typu działalnością (z pełnionymi przez nich rolami w społeczeństwie). Ważną ich część stanowią stosunki ekonomiczne, tzn., stosunki powstające między ludźmi w procesie produkcji, podziału, wymiany i konsumpcji dóbr.

⁴⁰ A nie tylko deklarowanych czy zapisanych w konstytucji czy kodeksie.

⁴¹ Właściciel.

⁴² Przedmiotu.

⁴³ Np., czerpanie dochodów.

⁴⁴ Między innymi dlatego można nazwać kogoś właścicielem wyłącznym, pełnym, niepełnym, współwłaścicielem.

Ekonomia a inne nauki

Ekonomia jest jedną z wielu nauk ekonomicznych, czyli nauk zajmujących się działalnością gospodarczą ludzi. Jest ona wśród nich nauką najbardziej ogólną. Jej rozważania odznaczają się wysokim stopniem uogólnienia konkretnej rzeczywistości gospodarczej. Formułując ogólne prawa odnoszące się do określonych sfer działalności gospodarczej ekonomia traktuje te sfery jako wzajemnie ze sobą powiązane, warunkujące się elementy procesu gospodarowania⁴⁵.

Oprócz ekonomii⁴⁶ do nauk ekonomicznych zalicza się zwykle historię gospodarczą, zajmującą się badaniem rozwoju procesów i zjawisk gospodarczych w czasie, statystykę ekonomiczną, ujmującą procesy i zjawiska gospodarcze w sposób liczbowy, oraz tzw., ekonomiki⁴⁷ szczegółowe, badające poszczególne dziedziny lub aspekty procesu gospodarowania⁴⁸. Nauki te pełnią wobec ekonomii rolę służebną, gdyż dostarczają jej niezbędnej wiedzy o faktach i przebiegu konkretnych procesów gospodarczych. Dzięki tej wiedzy dokonywane przez ekonomię uogólnienia⁴⁹ mogą być zgodne z rzeczywistością. Również ekonomia pełni wobec pozostałych nauk ekonomicznych służebną rolę. Korzystają one z wyników badań ekonomii chociażby w sensie, że tworzenie przez nią ogólne pojęcia i formułowane tezy są niezbędnym punktem wyjścia badań poszczególnych dziedzin lub aspektów procesu gospodarowania. Tak wszystkie nauki ekonomiczne uzupełniają się.

Szczególne znaczenie dla rozwoju badań ekonomicznych ma współcześnie statystyka. Opisu rzeczywistości w coraz większym stopniu dokonuje się na podstawie danych liczbowych. Wielkie ilości tych danych gromadzą nieustannie przedsiębiorstwa, instytucje społeczno-gospodarcze oraz rządy krajów. Pewną ich część publikuje się. Następnie poddaje się je analizie statystycznej. Statystyka dostarcza metod i narzędzi opisu poszczególnych procesów oraz zjawisk gospodarczych, pozwala przełożyć konkretne fakty i zdarzenia gospodarcze na język liczb, ocenia ich znaczenie oraz siłę związku między nimi. Dzięki postępom w statystyce potrafimy dziś lepiej mierzyć natężenie różnych procesów i zjawisk gospodarczych oraz wyodrębnić wpływające na nie czynniki. Korzystając z metod i narzędzi wypracowanych przez statystykę ekonomia łatwiej może wychwycić spośród miliardów faktów i zdarzeń mających miejsce w rzeczywistości te istotne, rzutujące na pewne prawidłowości. Może też formułować bardziej poprawne hipotezy dotyczące przyszłego przebiegu procesów i zjawisk gospodarczych.

Ekonomia korzysta też, oczywiście, z dorobku nauk nieekonomicznych. Chodzi tu przede wszystkim o pozostałe nauki społeczne, takie jak: socjologia, nauka o państwie i prawie, politologia oraz filozofia. Pewne nauki⁵⁰ są dla ekonomii naukami pomocniczymi. Należy do nich m.in., logika⁵¹ oraz matematyka, z której ekonomia – podobnie jak wiele innych nauk – korzysta coraz częściej⁵². Wykorzy-

⁴⁵ R. Milewski, *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa, 2005, s. 37

⁴⁶ Ekonomii politycznej.

⁴⁷ Czy też ekonomie.

⁴⁸ Np., ekonomika przemyślnictwa, ekonomika rolnictwa, ekonomika budownictwa, ekonomika obrotu towarowego, ekonomika transportu, ekonomika turystyki, ekonomika pracy, ekonomika oświaty, nauka o planowaniu, nauka o finansach.

⁴⁹ Np., w postaci praw ekonomicznych

⁵⁰ Poza wymienionymi wyżej naukami ekonomicznymi.

⁵¹ Z której w ekonomii zapożyczono np., metody wnioskowania, zwłaszcza indukcji i dedukcji.

⁵² Stosując np., pewne formuły i funkcje matematyczne przydatne do opisu oraz analizy określonych procesów i zjawisk ekonomicznych.

stuje m.in., proste funkcje matematyczne oraz pochodną funkcji. W nieco szerszym zakresie stosowana jest metoda graficznej prezentacji określonych zależności.

Do nauk pomocniczych wobec ekonomii należy nauka szczególnie spokrewniona z nią pod względem metodologicznym, tj., prakseologia, czyli nauka o racjonalnym działaniu. Działanie racjonalne to działanie oparte na logicznej, rozumowej ocenie i zasad postępowania. Jego przeciwieństwem jest działanie oparte na tradycji i zwyczaju. Prakseologia stosując takie pojęcia, jak: cel, środek, metoda, plan, sprawność, skuteczność, oszczędność⁵³, formułuje zasady sprawnego działania. Te kategorie i zasady wykorzystywane są szeroko przez ekonomię.

Dlaczego warto studiować ekonomię

W dobie coraz bardziej dynamicznych procesów globalizacyjnych, znajomość praw ekonomicznych może w istotnym stopniu przyczynić się do poprawy jakości życia zarówno pojedynczych jednostek jak i całych krajów. Obecny kryzys gospodarczy obnażył niewiedzę szerokiej rzeszy ludzi, którzy, mimo sygnałów płynących z rynku, wierzyli, iż wzrost gospodarczy jako zjawisko przebiega w sposób liniowy. Tymczasem teoria cyklu koniunkturalnego w sposób jednoznaczny przedstawia procesy, których obecnie doświadczane są w Stanach Zjednoczonych i Unii Europejskiej. Studiowanie ekonomii umożliwi uzyskanie solidnej wiedzy o podstawach funkcjonowania współczesnej gospodarki. Zagadnienia realizowane w ramach programu studiów ułatwiają zrozumienie procesów zachodzących we współczesnej ekonomii. Zatem, jako, że dobrobyt wszystkich gospodarek światowych zależy bezpośrednio lub pośrednio od osiągniętych przez nie efektów ekonomicznych, wydaje się być uzasadnione twierdzenie, iż ekonomista będzie jednym z najbardziej poszukiwanych i intratnych zawodów w najbliższej przyszłości.

Literatura

1. Balewski B., *Psychospołeczne i ekonomiczne uwarunkowania efektywności aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu*, niepublikowana praca doktorska, Akademia Ekonomiczna Poznań, 2006
2. Begg D., *Ekonomia*, PWE Warszawa, 2006
3. Bills J., Kalisiak J., *Przedsiębiorczość*, PWE, Warszawa, 1998
4. Drucker P., *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, PWE Warszawa 1992
5. Drucker P., *Menedżer skuteczny*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1994
6. Kopaliński W., *Podręczny słownik wyrazów obcych*, Muza, 1999
7. Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Wrocław 1982
8. Milewski R., *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa, 2005
9. Obuchowski K., *Przez galaktykę potrzeb*, Zysk i S-ka, Poznań, 1997
10. Orłowski W., *Nowy leksykon ekonomiczny*, Graf-Punkt, Warszawa 1998
11. Stoner J., *Kierowanie*, PWE, Warszawa 1992
12. Szymczak M.(red.), *Słownik języka polskiego*, PWN Warszawa, 1978, t.1.
13. Zieleniewski J., *Słownik*, PWN Warszawa 1974

⁵³ Określane mianem kategorii prakseologicznych.

Danuta KAPUSTKA

WIELKOPOLSKI WOJEWÓDZKI URZĄD PRACY ODDZIAŁ W KONINIE

STUDIOWANIE PRAWA A SYTUACJA NA RYNKU PRACY

Zamiast wstępu

Patrząc na otaczający nas świat oczami młodego człowieka, który dopiero rozpoczyna dorosłe życie, widzimy że jednym z najtrudniejszych pytań na które stara się on znaleźć odpowiedź jest, to co zrobić by odnaleźć się na współczesnym rynku pracy? Świat zawodów jest bardzo szeroki. Istnieją w nim zawody określone, jako przyszłościowe ale są i też te zanikające. Dlatego ważne jest, by młodym zostawić swobodę wyboru. My dorośli możemy podpowiadać różne rozwiązania ale apeluję do Państwa z tego miejsca : nie realizujemy naszych własnych, niespełnionych marzeń poprzez dzieci!

Jeżeli córka, syn, uczeń czy uczennica albo inny młody człowiek, na którego proces dojrzewania mamy wpływ, chce iść swoją drogą, to wyrażmy na to zgodę. Kiedy zdecydują się na wybranie przyszłości związanej z jedną z bardziej znaczących, a nie zawsze właściwie docenianych gałęzi prawa, jaką jest administracja, to dajmy im tę szansę.

Kierunek ten to nie tylko nadzieja na lepszą pracę przyszłych urzędników. To również świadomość, że proces nauczania nie ograniczy się tylko do suchej litery prawa. Dzisiejszy administratywista to człowiek o szerokim spojrzeniu na otaczającą nas rzeczywistość. Potrafi odnaleźć się na rynku pracy. Rozumie związek między przepisami prawa a koniecznością powiązania ich z innymi dyscyplinami nauki.

Wykształcenie a poszukiwanie odpowiedniego miejsca pracy

Okres letni to dla większości z nas czas odpoczynku. Ale jest to również doskonały czas na przygotowanie się do zmian. Dla tych, którzy szukają pracy, myślą o jej zmianie lub też zastanawiają się nad ewentualną możliwością podjęcia takiej decyzji, kilka uwag o tym, co zrobić by nie popełnić błędu.

Aby móc z pełną szczerością powiedzieć sobie, że zrobiłem wszystko [lub prawie wszystko] do przygotowania się do wejścia na obecny rynek pracy, należy systematycznie uzupełniać informacje z poziomów tzw. *piramidy związku między doradztwem zawodowym a skutecznym pośrednictwem pracy*. Jak wygląda ta piramida ?

Pierwszy i najważniejszy poziom to poznanie osobistych preferencji i predyspozycji zawodowych.

Należy zatem spróbować określić co lubię robić, co potrafię a do czego „zupelnie nie mam serca”. Przecież praca, której wykonywanie nie daje mi satysfakcji na dłuższą metę stanowić będzie dla każdego z nas tylko źródło wypalenia.

Kolejny poziom to świat zawodów. Rynek pracy nieustannie się zmienia. Wymusza przez to powstawanie nowych zawodów. Dotychczasowa część zawodów staje się nadwyżkowa lub deficytowa. Te zmiany także należy brać pod uwagę planując ścieżkę kariery zawodowej. Osobiście bardzo często porównuję rynek pracy do dziecięcej zabawki zwanej kalejdoskopem - tuby zakończonej mozaiką różnokolorowych szkiełek, kiedy się nią potrząsało, szkiełka zmieniały swój układ. To samo dzieje się z rynkiem pracy. Nawet jeżeli w danym momencie nie ma ofert

pracy [jest stabilny, określony układ szkieletów – pracodawców, osób poszukujących lub zmieniających pracę], to wystarczy mały, czasami nieznaczny prawie ruch [np. przejścia na emeryturę, powstanie nowego pracodawcy, nowa inwestycja], by układ na lokalnym rynku pracy diametralnie się zmienił. Wymusza on wtedy konieczność szkoleń i przekwalifikowań pod kątem oczekiwań danego/-nych pracodawców.

Następny poziom to podstawowe informacje z prawa pracy : formy zatrudnienia, prawa i obowiązki pracowników oraz pracodawców, etc. Zwykle wyróżnia się pracę „zasadniczą” [czyli umowy o pracę na czas nieokreślony, potocznie zwane umowami stałymi lub umowy długoterminowe] oraz pracę „uzupełniającą” a więc są to krótkie, czasowe kontrakty. Zasadnym jest staranie unikania lekceważenia tych ostatnich, gdyż często pracodawcy traktują je jako formę sprawdzania pracowników przed przyjęciem ich do pracy na okres np. 8 lat.

Doświadczenie wskazuje mi iż najważniejszą częścią kodeksu pracy są zasady ogólne prawa pracy. Regulują one następujące obszary:

- Do swobodnie wybranej pracy
- Do swobodnie wybranej pracy
- Potrzebę zgodnego oświadczenia woli obu stron stosunku pracy przy jego nawiązaniu
- Niedopuszczalna jest jakakolwiek dyskryminacja
- Obowiązek pracodawcy szanowania godności i innych dóbr osobistych pracownika
- Równe prawa z tytułu jednakowego wypełniania takich samych obowiązków
- Godziwe wynagrodzenie za pracę
- Prawo do wypoczynku
- Zapewnienie przez pracodawcę godziwych i higienicznych warunków pracy
- Zaspokajanie bytowych, socjalnych i kulturalnych potrzeb [w miarę możliwości pracodawcy]
- Ułatwianie podnoszenia kwalifikacji
- Postanowienia umów naruszające zasadę równego traktowania są nieważne
- Tworzenia organizacji w celu reprezentacji i obrony swoich praw i interesów

Po czym wylania się przestrzeń do omawiania istoty autoprezentacji, czyli sztuki przedstawiania samego siebie. Ma ona zarówno postać werbalną, jak i poza słowną. Wyróżniamy 3 filary autoprezentacji na potrzeby przygotowania się do wejścia na rynek pracy: Jest to „obraz samego siebie”, mowa ciała oraz zasady dobrego wychowania.

W autoprezentacji najważniejszą rzeczą jest mówienia o sobie. Taka prezentacja powinna zawierać 5-6 zdań. Przez lata wmawiano nam, że źle jest zachwalać siebie. Pamiętacie Państwo słynną strofę Jana Brzechwy „Samochwała w kącie stała”? Teraz bardzo trudno przestawić się o 180 stopni. Często rozmawiając z klientami spotykam się z takimi słowami : „proszę pani, po co o tym mówić, przecież to takie oczywiste!” Być może tak jest, ale nie zawsze. Wszak zasób pracy to forma towaru. Dlatego też należy po prostu jak najlepiej zachwalić ten towar.

Autoprezentacja ma też drugą formę – czyli poza słowną. Jej najlepszą ilustracją są dokumenty aplikacyjne. Zarówno konstrukcja listu motywacyjnego, jak i życiorysu zawodowego bardzo dużo mówi o kandydacie do pracy. Głównym zadaniem listu motywacyjnego jest przedstawienie kandydatury na konkretne stanowisko i uzyskanie zaproszenia do bezpośredniego spotkania z pracodawcą. Nie jest to powtórzenie treści CV. To osobiste zaproszenie i reklama. Natomiast schemat życiorysu zawodowego konstruuje się w zależności od przyjętej metody poszukiwania pracy lub znanych wymagań pracodawcy. Pamiętajmy, że nie ma jednej, najlepszej i najskuteczniejszej formuły. Wszelkie poradniki pełne są ich wzorów. Właśnie – wzorów a nie gotowych dokumentów. Dobrze przygotowane dokumenty aplikacyjne posiadają rys indywidualny sporządzającego je.

Drugim filarem autoprezentacji jest mowa ciała. Wpływ na jej odbiór przez otoczenie mają : kierunek patrzenia, twarz i mimika, gestykulacja i postawa ciała, przestrzeń i odległość oraz właściwości głosu i mowy. Przyjmuje się, że na ogólne odczucia i odbiór przekazu wpływa:

7% - to, co wyrażasz słowami,

38 % - to, jak mówisz ,

55 % - to, co przekazujesz poprzez „język ciała” [mimika, wyraz twarzy, oczy, gesty, postawa ciała, dystans interpersonalny].

Pamiętajmy również o tym, że przez 60 – 70 % czasu trwania rozmowy nasze spojrzenie powinno spotykać się z drugą osobą, aby miała ona dobre odczucia. Jeżeli pozostajemy w kontakcie wzrokowym krócej niż 30 % czasu, to partner nie będzie nam ufał.

Istotnym elementem w naszych kontaktach z innymi ludźmi jest przestrzeń interpersonalna. Każdy z nas ma takie swoje umowne granice. Jest to obszar otaczający ciało człowieka, którego granice nie są widoczne, a do którego obce, niepożądane osoby nie są wpuszczane. „Właściciel” terytorium sam decyduje komu i jak bardzo wolno wejść na ten obszar. Im bardziej dwie osoby są sobą zainteresowane, tym bliżej siebie stoją. Jak blisko nas ktoś staje, jest pewnego rodzaju informacją o jego stosunku do nas. „Bańka prywatności” wynosi 45 – 60 cm.

A teraz trzeci, i ostatni już, poziom autoprezentacji. Są nim zasady dobrego wychowania. Każdy pracownik, jest bowiem w pewnym sensie wizytówką swojego pracodawcy, za którą to ten ostatni nie zamierza się wstydzić. Wybierając więc spośród kandydatów do pracy zwraca szczególną uwagę na zachowanie i wychowanie. "Kamieniami węgielnymi" współczesnych form zachowania się są: zrozumienie, gotowość do pomocy, tolerancja i akceptacja. W tej części autoprezentacji omawiane są następujące zagadnienia : powitanie, „small talk” czyli pogawędka, strój, palenie, telefon i rozmowa przez telefon, samochód oraz zachowanie w podróży.

Po przejściu dotychczasowych poziomów można rozpocząć poznawanie metod i technik poszukiwania pracy oraz przygotowania do rozmowy kwalifikacyjnej.

Bardzo często mówi się, że „poszukiwanie pracy to pełnoetatowe zajęcie”. Z pewnością twierdzenie to odzwierciedla rzeczywistość lub co najmniej jej część. Tylko ktoś, kto systematycznie, codziennie przeznacza swój czas na pozyskiwanie informacji z różnych obszarów rynku pracy może mieć świadomość, iż naprawdę tej pracy szuka. Czy to oznacza, że codziennie należy chodzić do różnych pracodawców? Absolutnie nie. Podkreślam raz jeszcze : codziennie należy przeznaczyć

sobie czas na pozyskiwanie informacji z różnych obszarów rynku pracy. Jest to m.in. przygotowywanie się do rozmowy kwalifikacyjnej, praca przy dokumentach aplikacyjnych, kontakty z mediami przekazującymi oferty pracy, wykorzystywanie sieci osobistych kontaktów itp.

I ponownie kilka uwag dotyczących obecnego rynku pracy. O czy powinniśmy pamiętać przygotowując się do zmian? Przede wszystkim nie istnieje już zjawisko jednego miejsca pracy na całe życie, bo żadna firma nie gwarantuje stałej pracy. Obecnie ludzie w czasie swojego życia zawodowego zdecydowanie częściej zmieniają pracę, niż kiedyś. I tutaj pojawia się kolejne pole zastosowania wiedzy i informacji z zakresu prawa pracy. Ci z nas, którzy mają takie rozeznanie, łatwiej przygotowują się do trudnych negocjacji z pracodawcą. Wiedząc równocześnie, gdzie i jakie niespodzianki mogą na nas czekać. Tutaj również będzie można się wykazać praktyczną wiedzą z zakresu asertywności, pojmowanej jako nieagresywna forma walki o swoje prawa.

Bardzo często można się spotkać z opiniami, że według niektórych pracodawców pracownik w firmie powinien być „alfą i omegą” a więc znać się prawie na wszystkim.

To prawda, że na każdym stanowisku pracy, niezależnie od jego statusu, od pracownika oczekuje się znacznie większych umiejętności oraz kwalifikacji. Dlatego nieustannie należy je rozwijać i nadawać im współczesny wymiar i charakter. Sprzyja temu

- zaakceptowanie wewnętrznie faktu, iż w czasie swej kariery zawodowej można wielokrotnie zmieniać pracę oraz pracodawców,
- dostrzeganie nadchodzących zmian i reagowanie na nie w sposób adekwatny,
- bycie elastycznym w sposobie wykorzystania swoich możliwości i miejscu ich użycia,
- rozważanie możliwości pracy przy zróżnicowanej formie zatrudnienia [czyli np. pracy na niepełnym etacie oraz / lub na krótkich kontraktach,
- pamiętanie, że nic nie zwalnia nas od odpowiedzialności za własne życie zawodowe i rozwój osobisty,
- posiadanie wewnętrznej pewności, że zawsze znajdzie dla siebie pracę i mieć poczucie własnej wartości na rynku pracy.

Duży wpływ na naszą świadomość tego, jak wygląda rynek pracy mają – na ogół przeciwnostawne i skrajne – opinie. Sporo rzeczy, które być może usłyszysz o rynku pracy [np. czy jest praca; łatwo czy trudno ją zdobyć; jacy są pracodawcy a jacy pracownicy itd.] to tzw. mity¹, czyli opowieści nie całkiem prawdziwe. Mocno upraszczają one rzeczywistość ale jest też w nich częśćka prawdy². Często ta gorzka opinia wynika ze złych osobistych doświadczeń poszczególnych osób.

¹ Od fr. *mythe*, p.-łac. *mythus*, z gr. *mýthos* myśl, zamysł, temat rozmowy, opowieści, baśń'. Falszywe mniemanie o kimś lub o czymś uznawane bez dowodu lub ubarwiona lub wymyślonymi szczegółami historia o jakiejś postaci lub o jakimś fakcie albo wydarzeniu; legenda, Szymczak M. *Słownik języka polskiego*, WP, t.2, s.187

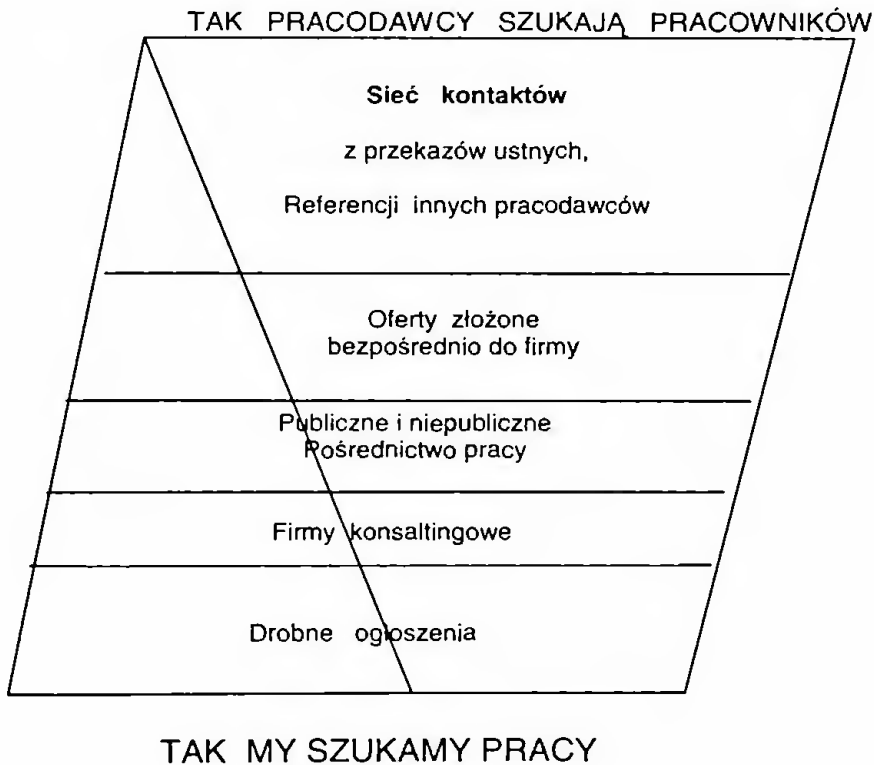
² „Mit może spełniać pozytywną rolę jako model, lecz przyjęty jako historia prowadzi niechybnie do uprzedzeń i prześladowań” ... „Mit wprowadza nowy etap świadomości – czyni refleksyjnym to, co przedtem było jedynie przeżywanym” Dupré L., *Inny wymiar*, Znak, Kraków, s.210-211

Tabela 1. Mity o pracodawcach

Lp	TREŚĆ MITU
Mit 1	„Wszyscy pracodawcy wykorzystują swoich pracowników. Płaca mało a wymagają wiele”. Niestety, zdarzają się tacy pracodawcy. Ale żeby wszyscy? Czy to możliwe? Oczywiście, że nie. Wokół każdego z nas są ludzie zadowoleni zarówno ze swojej pracy, jak i zarobków.
Mit 2	„Jeśli już znajdzie się gdzieś pracę, to za bardzo małe pieniądze”. To, ile zarabiasz zależy w dużej mierze od tego, jakie masz kwalifikacje. Jeśli Twoje kwalifikacje są niskie – musisz liczyć się z tym, że nie będziesz dużo zarabiać. Takich osób jak Ty [które mogą robić dokładnie to samo] jest przecież bardzo wiele. Łatwo jest więc znaleźć kogoś do pracy. Tak działa wolny rynek.
Mit 3	„Nie ma pracy – wszędzie i wszyscy tak mówią. Nie ma nawet co jej szukać, bo i tak się nie znajdzie”.

Źródło: opracowanie własne

Mimo trwałości mitów zwłaszcza mitu 3, codziennie jednak setki osób w skali kraju znajdują pracę. Nie ma jej dla wszystkich. Zatrudnienie pozyskują zwłaszcza ci, którzy chcą je pozyskać i ci którzy doskonale pojęli zasady jej poszukiwania

Schemat 1 . Metody poszukiwania pracy i pracowników

Należy przy tym pamiętać o tym, że oprócz lokalnego, powiatowego, wojewódzkiego i krajowego rynku pracy mamy jeszcze do czynienia z europejskim rynkiem pracy.

Student administracji a poszukiwanie pracy na europejskim rynku pracy

Polityka zatrudnienia prowadzona jest na tym rynku w celu walki z bezrobociem, poprawy kwalifikacji siły roboczej oraz dostosowania do zmieniających się sytuacji na rynku pracy. Jest ona jednym z najważniejszych celów państw cechujących się wolnorynkowymi zasadami gospodarczymi.

Swobodny przepływ osób jest jedną z czterech fundamentalnych zasad Jednolitego Rynku Unii Europejskiej. Oprócz niej mamy do czynienia z zasadami swobodnego przepływu kapitału, towarów i usług. A czym jest zatem ten rynek? Zgodnie z Traktatem o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej (1957r.) rynek wewnętrzny jest to obszar bez granic pomiędzy państwami członkowskimi, na którym zapewniane są cztery swobody, w tym zasada swobodnego przepływu osób.

Charakteryzuje się ona następującymi cechami:

- nieograniczonym prawem do przemieszczania się po terytorium UE,
- nieograniczonym prawem do podejmowania pracy i korzystania ze wszystkich zabezpieczeń socjalnych w każdym państwie członkowskim UE bez względu na przynależność państwową,
- równość w dostępie do miejsc pracy, wynagrodzenia oraz świadczeń socjalnych niezależnie od narodowości – jest tylko jeden warunek – pracownik musi być obywatelem UE.

Wspólnotowe regulacje prawne obejmują:

- prawne zagwarantowanie swobody przemieszczania się pracowników,
- równość traktowania mężczyzn i kobiet w dziedzinie pracy i zatrudnienia,
- bezpieczeństwo pracy i ochronę zdrowia pracowników,
- społeczne aspekty restrukturyzacji przedsiębiorstw i zmian stosunku pracy,
- dialog społeczny i zasadę informowania i konsultowania z pracownikami (i to na skalę europejską) spraw dotyczących przedsiębiorstwa.

Niestety wspólnotowe prawo pracy³ nie jest jeszcze wolne od luk. Brak w nim m.in. dokładnych regulacji obejmujących np. ochronę indywidualnego stosunku pracy czy odpowiedzialność materialną pracowników i pracodawców.

Porozumienie w sprawie polityki socjalnej z Maastricht nie nadało Wspólnotom kompetencji m.in. w kwestiach kształtowania wynagrodzeń czy prawa zrzeczania się. Ponadto wysokość zasiłków⁴ pozostaje w gestii państw członkowskich UE, podobnie jak ustalanie maksymalnego czasu pracy, który tygodniowo nie może przekroczyć 48 godzin (wraz z godzinami nadliczbowymi).

Dodatkowym zagadnieniem, o którym należy wspomnieć w kontekście europejskiego rynku pracy jest tzw. zabezpieczenie społeczne.

³ Czym innym jest europejskie prawo pracy i należy je odróżnić od prawa pracy w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej.

⁴ choć odpowiednie przepisy nakazują ich wypłacanie

Osoby, które mieszkają i wykonują pracę w jednym państwie korzystają z ochrony w zakresie zabezpieczenia społecznego na podstawie wewnętrznych przepisów tego państwa. Kiedy osoby te wyjeżdżają za granicę, w celu wykonywania pracy zarobkowej lub zamieszkania, przepisy wewnętrzne nie wystarczają dla zapewnienia im takiej ochrony.

Gwarancje ochrony osoby te mogą uzyskać dopiero dzięki aktom prawa międzynarodowego w zakresie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego. Są to regulacje prawne, które uzupełniają prawo wewnętrzne danego państwa, chroniąc osoby wykonujące pracę za granicą przed utratą ochrony w zakresie zabezpieczenia społecznego.

Jakie zatem prawa przysługują Polakom wyjeżdżającym do pracy za granicą? Ochrona obejmuje obszar Unii Europejskiej oraz Islandii, Lichtensteinu, Norwegii i Szwajcarii.

Osoby podejmujące pracę równocześnie lub kolejno w kilku państwach członkowskich, unikają negatywnych następstw podlegania systemom ubezpieczenia społecznego różnych państw.

Przepisy o koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego zapewniają równe traktowanie każdego obywatela Unii Europejskiej. Dają prawo do opieki lekarskiej, świadczeń chorobowych, rodzinnych, emerytur czy rent. Gwarantują, że świadczenia nabyte w jednym państwie, np. emerytura będą wypłacane, także jeżeli osoba uprawniona przeniesie się do innego państwa.

Ważne dla osób bezrobotnych wyjeżdżających do pracy za granicą, by pamiętać o zabraniu formularza unijnego E-303. Umożliwia on kontynuację pobierania zasiłku w trakcie poszukiwania pracy.

Jeżeli ktoś pracował w jednym z państw członkowskich Unii i tam stracił pracę – prawo do świadczeń z tytułu bezrobocia uzyska po spełnieniu wymogów postawionych przez ustawodawstwo tego państwa, w którym był ostatnio zatrudniony. Należy przy tym pamiętać, że przepisy w poszczególnych państwach członkowskich są zróżnicowane. Szczegółowych informacji w tym zakresie udzielają wojewódzkie urzędy pracy.

Wszystkiego tego z pewnością dowie się szybciej student prawa o specjalności administracja.

Elżbieta SIUDAJ-POGODSKA
 OŚRODEK DOSKONAŁENIA NAUCZYCIELI W KONINIE

„UCZYĆ SIĘ, ABY BYĆ”

„Warto studiować pedagogikę, aby planować własny rozwój
 i nauczyć się wspomagać innych”

Streszczenie

Artykuł składa się z trzech części. W pierwszej scharakteryzuję zjawisko globalizacji z odniesieniem do polskiej (także konińskiej rzeczywistości). Dochodząc do pytania „Jak znaleźć się w tej najnowszej rewolucji w historii” – odpowiadając za autorami „Rewolucji w uczeniu” – J. Vos i G. Drydenem, że otrzymaliśmy moc zmieniania swojego życia, bo rewolucja, w której uczestniczymy, może pomóc każdemu z nas uczyć się szybciej i bardziej efektywnie. Trzeba jednak odpowiedzieć sobie na pytania:

„Po co się uczyć?”

„Czego się uczyć?”

„Jak się uczyć, żeby się nauczyć?”

W drugiej części zastanawiamy się nad złożonością i możliwościami ludzkiego mózgu, naszego najwspanialszego organu, dzięki któremu jesteśmy ludźmi. Jak pomóc sobie w uczeniu się poprzez odpowiednie odżywianie się i znajomość sposobów uczenia się.

W części trzeciej za Dorothy Law Nolte przedstawiony jest swoisty „dekalog” dla rodziców – pierwszych pedagogów i nauczycieli „towarzyszących” uczniowi w szkole.

Po zajęciach uczeń powinien zdawać sobie sprawę, że jest odpowiedzialny za własny los, a tym samym za własną naukę.

Czym jest GLOBALIZACJA?

Czy zdajemy sobie sprawę, że uczestniczymy w procesach globalnych = światowych?

Proces **globalizacji** (inaczej mundializacji od mundus, -us łac. – świat) rozpoczął się w wyniku **rewolucji w komunikowaniu się** za pomocą informatycznej sieci oplatającej cały glob ziemski. Najnowszym, ale nie ostatnim wyrazem **trzeciej rewolucji przemysłowej i rewolucji informatycznej** jest **internet** (tzn. international net).

Po epoce zbieracko-łowieckiej, następnie rolniczej i przemysłowej weszliśmy w epokę informacji i pracy opartej na wiedzy, która powinna nas doprowadzić do epoki mądrości (wg S. Covey'a)¹.

Epoka „pracownika wiedzy” spowoduje zmniejszenie się liczebności siły roboczej epoki przemysłowej o 90%! Już to obserwujemy.

Techniki i środki informatyki pozwalają na gromadzenie ogromnych ilości danych, na opracowywanie ich i natychmiastowe przesyłanie do jakiegokolwiek punktu na świecie. Szybciej można przekazać list faxem czy pocztą elektroniczną

do każdego prawie zakątka świata niż zanieść samemu do domu sąsiada. Spadły o połowę koszty transportu w ostatnich 30 latach XX wieku, a komunikacji telefonicznej zmalały 10 razy. Łatwiej organizują się przedsiębiorstwa o zasięgu międzynarodowym. Światowa sieć zacieśnia się i ujednolica.

„Nie tylko każda część świata staje się coraz bardziej częścią świata, ale i świat jako całość jest w coraz większym stopniu obecny w każdej ze swoich części” – konstatują Edgar Morin i Anna Brigitte Kern.

Chociaż globalizacja dość dobrze „pasuje” do szybkiego przepływu informacji, kapitału i usług, nie zawsze pasuje do ludzi. Globalna ekonomia niszczy więzy solidarności między obywatelami, powodując, że bogacą się ludzie z kwalifikacjami, pogrążając innych u schyłku ich życia.

Według raportu z 1997 roku stosunek między dochodem 20% najbogatszych ludzi na świecie a dochodem 80% najbiedniejszych wynosił 3:1 w 1960 r., 61:1 w 1991 roku i 78:1 w 1994 roku^{3,6}.

„Wykluczeniu” społecznemu ulegają pojedynczy ludzie, całe grupy społeczne (np. górnicy, hutnicy) kraje, regiony, a nawet kontynenty (Afryka). Są uważane za „nieużyteczne”, skoro nie są ważnymi producentami ani konsumentami.

W wyniku globalizacji:

- wytwarza się jeden sposób myślenia i jeden model życia, który mógłby zniszczyć tożsamość i oryginalność kulturową każdego narodu;
- następuje zrywanie więzi międzypokoleniowych, od których zależą integralność i utrzymanie się społeczeństwa;
- upowszechniają się braki i błędy;
- nie jest możliwe kontrolowanie, cenzurowanie wszystkiego, co niesie nowoczesny system informacji;
- musi nastąpić odnowienie wartości etycznych w świadomości pojedynczych osób i w świadomości zbiorowej jako najskuteczniejszy sposób przeciwko negatywnym skutkom globalizacji.

„Czyżby wroga dżungla zwłaszcza dla słabszych”?

Zyjemy w dobie historycznego przełomu. Stary świat się rozsypuje, a nowy, lepszy, którego oczekujemy nie może się urodzić.

Globalizacja jest potężnym mechanizmem, który ogarnia nas wszystkich. Jest konsekwencją postępu technicznego i trudno się jej przeciwstawić, ale ukazuje też wiele sprzeczności. Jest znakiem naszych czasów, które nie zapowiadają cudownych rozwiązań problemów świata, ale są wezwaniem do **odpowiedzialności** każdego człowieka i każdego kraju za realizowanie własnego przeznaczenia i **uczestniczenie** we wnoszeniu własnego niezastąpionego udziału do **dobra wspólnego** całości. Potrzebna jest **solidarność** żeby harmonizować logikę współzawodnictwa i współpracy.

Te wartości są uniwersalne i na nich opiera się chrześcijańska koncepcja człowieka. Wskazywał na to Paweł VI i Jan Paweł II, od którego tak wiele się zaczęło u nas w Polsce, w Europie i na świecie.

Musimy potrafić zhumanizować ten rodzący się nowy świat, w którym są potrzebni specjaliści „od komputerów” i specjaliści „od ludzi”.

Trzeba się uczyć, żeby się nauczyć:

- jak więcej wiedzieć,
- jak działać,

- jak żyć wspólnie,
- jak BYĆ – cztery filary edukacji⁷

System obecny – około 20 lat nauki (do osiągnięcia wyższego wykształcenia) i 40 lat pracy odchodzi do historii. Konieczne jest UCZENIE SIĘ przez całe życie. Co 5–10 lat konieczna będzie zmiana zawodu (nie tylko pracy), do którego trzeba być profesjonalnie przygotowanym. Powinno dojść do przebudowy systemu edukacji i powstać MINISTERSTWO EDUKACJI CAŁEGO NARODU. Rodzi się bowiem rynek **kompetencji**, a nie pracowników. Pogłębia się rozdzieranie między „analogowym proletariatem” a „cyfrową arystokracją”. Wiedza konwencjonalna jest warunkiem istnienia, ale warunkiem konkurencyjności na rynku jest WIEDZA NOWA, KREATYWNOŚĆ, UMIEJĘTNOŚĆ ZNALEZIENIA SIĘ W ZMIANIE.

Dlatego na całym świecie trwa „rewolucja w uczeniu się”. Także w Polsce w 1999 r. zaczęliśmy reformy programową (podstawa programowa) i strukturalną (3-letnie cykle kształcenia, w tym 6 lat w szkole podstawowej, 3 lata w gimnazjum i 3-4 lat w szkole ponadgimnazjalnej), a kończymy ją obecnie w 2009 roku – wydłużony obowiązek szkolny oraz wprowadzamy nową podstawę programową (napisaną w języku wymagań), począwszy od pierwszej klasy szkoły podstawowej i pierwszej klasy gimnazjum.

„Rewolucja w uczeniu się”² według J. Vos i G. Drydena opiera się na ośmiu głównych przekonaniach:

1. Świat dotarł do punktu zwrotnego w swojej historii.
2. Przeżywamy obecnie rewolucję, która zmienia sposób naszego życia, porozumiewania się, myślenia i osiągania dobrobytu.
3. Rewolucja ta określa, jak – i czy w ogóle – my i nasze dzieci będziemy pracować, zarabiać na utrzymanie i w pełni cieszyć się życiem.
4. Po raz pierwszy w dziejach niemal wszystkich jest możliwe.
5. Prawdopodobnie zaledwie jedna osoba na pięć, nawet w krajach rozwiniętych, wie, jak w pełni skorzystać z tych gwałtownych zmian.
6. Jeśli nie znajdziemy właściwych rozwiązań, do elity 20 procent każdego społeczeństwa będzie trafiało 80 procent jego dochodu, podczas gdy najuboższe 20 procent będzie musiało zadowolić się zaledwie dwoma procentami. Jest to niezawodna recepta na nędzę, brak wykształcenia, narastanie przestępczości, narkomanii, rozpacz, przemocy i rozpad więzi społecznych.
7. Konieczna jest rewolucja w podejściu do ustawicznego kształcenia przebiegająca równoległe do rewolucji informatycznej, tak aby wszyscy mogli korzystać z czasów potencjalnego dobrobytu.
8. Na szczęście ta rewolucja – rewolucja, która może pomóc każdemu z nas uczyć się wszystkiego znaczenia szybciej i lepiej – również nabiera tempa.

Czego się uczyć?

Śledząc rozwój nauki, uzmysławiamy sobie jej złożoność, zróżnicowanie (poddyscypliny), tendencje integrujące, zmierzające do teorii „wszystkiego”, czyli wielkiej unifikacji.

Wiedzy przyrasta szczególnie w naukach przyrodniczych, będących podstawą rozwoju różnorodnych technologii, ale jak już się orientujemy potrzebni są nam

także specjaliści „od ludzi” – pedagodzy łączący uczenie z wychowaniem. **Pedagogika** – to nie tylko nauka o zasadach wychowania i uczenia, ale także praktyczna działalność wychowawcza i nauczycielska rozumiana zawsze łącznie.

Najważniejszą osobą w procesie uczenia się ucznia, jest on sam i profesjonalny nauczyciel-pedagog jako przewodnik, inspirator, wychowawca – autorytet moralny i w dziedzinie wiedzy. Nic nie zastąpi dialogu ucznia z nauczycielem -mistrzem.

Jak się uczyć?

Rewolucja w uczeniu się jest możliwa dzięki wspaniałym odkryciom w dziedzinie badań mózgu^{4,5} oraz natychmiastowej dostępności informacji i wiedzy. Wiemy już, że nasz wspaniały mózg składa się:

- z biliona komórek
- ze 100 miliardów aktywnych komórek nerwowych
- z 900 miliardów innych komórek, które „sklejają”, odżywiają i izolują komórki aktywne.

Możemy w nim wyróżnić kilka poziomów:

POZIOMY MÓZGU

Na dole: Pień mózgu znajdujący się nad górną częścią szyi nazywany jest również „mózgiem gadzim”, ponieważ został przez nas odziedziczony po gadach. Kontroluje on wiele odruchowych funkcji organizmu, na przykład oddychanie.

W środku: „Mózg ssaków pierwotnych” — podobny do mózgów innych ssaków. Steruje uczuciami i seksualnością; odgrywa dużą rolę w procesie zapamiętywania.

Na górze: Kora mózgowa odpowiadająca za myślenie, mówienie, zdolność widzenia i słyszenia oraz tworzenie.

Mózg posiada również unikalną zdolność przekazywania informacji do miliardów własnych komórek oraz do komórek całego ciała. Każda informacja przepływa w formie chemicznej i elektrycznej i odwrotnie.

Jedno przekazanie informacji wymaga powstania prądu elektrycznego o mocy 20 watów!

Źródłem tego prądu jest odpowiednie pożywienie w połączeniu z tlenem (z oddychania oczywiście). Dlatego tak ważne jest głębokie **oddychanie** przed i w trakcie nauki i także **dieta** korzystna dla mózgu:

Dieta korzystna dla mózgu

1. Zjadaj codziennie porządne śniadanie, najlepiej z dużą ilością świeżych owoców. Bogatym źródłem potasu są pomarańcze, banany, morele, awokado, melony, nektarynki, brzoskwinie, pomidory, ziemniaki, dynia i karczochy.
2. Zjadaj solidne drugie śniadanie, najlepiej z sałatką ze świeżych warzyw.
3. Traktuj tłuszcze rybne i roślinne jako niezbędny element swojej diety. Oleje rybne i roślinne odżywiają miliardy komórek glejowych mózgu stanowią główne źródło kwasu linolowego, którego mózg potrzebuje do naprawy osłonek mielinowych aksonów.
4. Regularnie uprawiaj ćwiczenia fizyczne, aby dotlenić mózg.
5. Oczyszczaj ciało z toksyn. Jednym ze sposobów jest picie dużej ilości wody. Kawa, herbata i napoje gazowane odwadniają organizm, a świeża woda przywraca w nim równowagę.

Umysł i ciało stanowią jedność – Candaca Pert na początku lat 70-tych XX wieku odkryła „cząsteczki uczuciowe”, które wpływają na pracę każdego układu w naszym organizmie.

Wspomnienia o decydującym znaczeniu dla uczenia się są przechowywane we wszystkich częściach ciała.. Ilekroć nasz wzrok, słuch, węch lub dotyk dostarczą nam nowych informacji, ich pamięć zostanie utwalona nie tylko w mózgu, lecz również w całym ciele.

Musimy też wiedzieć jakie są nasze preferencje w uczeniu się. Czy lubimy czytać („wzrokowcy”), słuchać („słuchowcy”) czy uczymy się w ruchu („kinestetycy”), czy wszystko razem. Poznaj samego siebie, żeby lepiej wykorzystać swój naturalny potencjał.

Dzieci uczą się tego, czego doświadczają

- Dziecko krytykowane uczy się potępiać.
 - Dziecko otoczone wrogością uczy się agresji.
 - Dziecko żyjące w strachu uczy się lękliwości.
 - Dziecko doświadczające litości uczy się rozczulać nad sobą.
 - Dziecko wyśmiewane uczy się nieśmiałości.
 - Dziecko otoczone zazdrością uczy się zawiści
 - Dziecko zawstydzane uczy się poczucia winy.
 - Dziecko zachęcane uczy się wiary w siebie.
 - Dziecko otoczone wyrozumiałością uczy się cierpliwości.
 - Dziecko chwalone uczy się wdzięczności.
 - Dziecko akceptowane uczy się kochać.
 - Dziecko otoczone aprobatą uczy się lubić siebie.
 - Dziecko darzone uznaniem uczy się, że dobrze mieć cel.
 - Dziecko żyje w otoczeniu, które potrafi się dzielić, uczy się hojności.
 - Dziecko traktowane uczciwie uczy się prawdy i sprawiedliwości.
 - Dziecko żyjące w poczuciu bezpieczeństwa uczy się ufności.
 - Dziecko otoczone przyjaźnią uczy się radości życia.
- Jeżeli żyjesz w spokoju, twoje dziecko będzie żyło w spokoju ducha.

W jakim otoczeniu żyje twoje dziecko?

Warto studiować pedagogikę, aby budować własną dojrzałą tożsamość pedagogiczną, oddziałującą na drugiego człowieka.

Bibliografia:

1. S. Covey – 8. Nawyk „Rebis”, P-ń 2003
2. G. Dryden, J. Vos – *rewolucja w uczeniu*, Zysk i S-ka, Poznań 1999.
3. J. Mejja – *W obliczu globalizacji w Społeczeństwo* Nr 1, 1998 r.
4. C. Rose, M. J. Nicholl – *Ucz się szybciej na miarę XXI wieku*, Logos, Warszawa 2003.
5. A. Smith – *Przyspieszone uczenie się*, WOM Katowice 1997.
6. M. Toso – *Globalizacja i wychowanie – wkład nauki społ. kościoła*, *Społeczeństwo* Nr 5, 2002 r.
7. Praca zbiorowa – *Edukacja – jest w niej ukryty skarb*, (Raport dla UNESCO)